

Mari Rautakallio

KIINTYMYSSUHTEESEEN PERUSTUVAN
OMAHOITAJATYÖTÄ TUKEVAN OPPAAN KEHITTÄMINEN
LASTENSUOJELULAITOS RAVANISSA

SOSIAALIALAN Ylempi AMK

SOSIAALIALA

2015

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

KIINTYMYSSUHTEESEEN PERUSTUVAN OMAHOITAJATYÖTÄ TUKEVAN OPPAAN KEHITTÄMINEN LASTENSUOJELULAITOS RAVANISSA

Rautakallio, Mari
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Elokuu 2015
Ohjaaja: Pamppunen, Seppo
Sivumäärä: 62
Liitteitä: 1

Asiasanat: kiintymyssuhde, omahoitajuus, vuorovaikutus

Kehittämistyöni aiheena oli kehittää lastensuojelulaitos Ravanin omahoitajille opas, joka perustuu lastensuojelulaitos Ravanin kasvatuseriaatteiden mukaisesti kiintymyssuhdeteoriaan.

Kehittämistyön avulla omahoitajat omaksuvat kiintymyssuhteeseen liittyvän toiminta- ajatuksen – ja mallin, jonka avulla omahoitajatyöstä tulee tavoitteellisempaa toimintaa. Oppaassa tuodaan esiin erilaisia työmenetelmiä, joita omahoitajat voivat työskentelyssään hyödyntää.

Kehittämistyössäni esitellään lyhyesti lastensuojelulaitos Ravanin toimintaa ja kasvatuseriaatteita. Kiintymyssuhteeseen liittyvää teorialtietoa olen käynyt läpi saatavilla olevasta kirjallisuudesta, kuten myös vuorovaikutukseen liittyvää teoriaa. Edellä mainittujen lisäksi teorialtietoa on myös omahoitajuudesta.

Kehittämistyöni toteutin konstruktiiivisen tutkimusotetta käyttäen. Sen tavoitteena on ratkaista käytännön ongelma, ja se vastaa työelämälähtöiseen tarpeeseen. Kartoituksen tarkoituksena on luoda opas omahoitajien käyttöön. Tärkeää muutosta tehtäessä on yhdistää konstruktiiivinen tutkimusote aiempaan tiedossa olevaan teoriaan. Kehittämistyöni kannalta tärkeänä asiana pidin omahoitajien tietämyksen selvittämisen kiintymyssuhdeteoriasta, ja sen vuoksi tein heille puolistrukturoidun kyselyn. Kyselyyn osallistuivat vain omahoitajatyötä tekevän työntekijät. Kyselyn avulla sain tärkeää tietoa miten laajasti kehittämistyössäni kiintymyssuhteeseen liittyvää teoriaa tulee tuoda esiin. Omahoitajille tehdyn kyselyn analysoin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Kehittämistehtäväni oppaan kautta omahoitajat saavat erityistä tietoa kiintymyssuhteesta lapsen kanssa työskenneltäessä sekä vuorovaikutuksellisuuden merkityksestä tehtäessä asiakastyötä lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa. Opasta voidaan jatkossa kehittää ja muokata tarpeen mukaan.

ATTACHMENT BASED PERSONAL NURSERY WORKING GUIDE TO ASSIST DEVELOPMENT OF CHILD WELFARE DEPARTMENT AT RAVANI

Rautakallio, Mari
Satakunta University of Applied Sciences
Master's Degree in Social Services
August 2015
Supervisor: Pamppunen, Seppo
Number of pages: 62
Appendices: 1

Key words: attachment, personal nursery, interaction

The primary purpose of my development work was to create a guide for the personal nurses of Ravani child caring institute. The guide is based on the Ravani upbringing principles of attachment theory.

Through my development work the personal nurses will assume a concept of operations regarding attachment theory. There are several methods within the guide that are designed to help the personal nurses with their work.

In my development work there is a brief explanation of the upbringing principles and operations of Ravani child welfare department. I have researched attachment theory by using all available literature and I have also examined theoretical works concerning interaction and primary nursing.

I used a constructive approach in my development work. Its objective is to solve practical problems and also to meet the needs of work orientated issues. The goal of the survey is to create a guide to be used by the personal nurses. When making important changes, it is vital to add a constructive approach to earlier existing theory. It was important for me to understand what the personal nurses knew about attachment theory and because of this I created a semi-instructed survey for them. Only employed personal nurses were asked to fill out the survey. By using the results of the survey I was able to understand how much information I was to reveal in my development work. I analysed the survey by using theoretical content analysis.

By using the guide from my development work the personal nurses can get specific information about attachment relationships when working with children. The guide also explains the importance of the interaction between the staff and the children's parents. The guide can be later developed and edited by what all means necessary.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 LASTENSUOJELULAITOS RAVANI	7
2.1 Ravanikodin hoito- ja kasvatustyön periaatteet	7
2.2 Omahoitajatyön vaiheet lastensuojelulaitos Ravanissa.....	8
3 KIINTYMYSSUHDE	10
3.1 Kiintymyssuhteen keskeisiä periaatteita	16
3.1.1 Kasvattajan kiintymyshistoria	21
3.2 Oma elämäntarina	22
3.3 Kiintymysvastarinnan vähentäminen	24
4 TURVALLISUUDEN TUNNE	26
4.1. Fyysinen ja henkinen turvallisuus	26
4.2. Turvallisuuden tunteen vahvistaminen	28
4.3 Turvallisuus rajoitustilanteissa	29
5 OMAHOITAJUUS	31
5.1 Omahoitajatyön haasteet	35
5.2 Dialogi kiintymyssuhteen apuvälineenä	38
5.3 Kommunikation tehostaminen omahoitajuustyössä.....	39
6 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTTAMINEN	41
6.1. Tarkoitus ja tutkimuskysymykset	41
6.2. Kehittämistyön menetelmät ja suorittaminen.....	44
6.2.1. Konstruktiivinen tutkimus.....	44
6.2.2 Kehittämistyön tutkimuksellinen osuus	48
6.2.3 Omahoitajille kohdennettu puolistrukturoitu kysely.....	49
6.2.4. Kyselyaineiston analysointi	49
7 KEHITTÄMISTYÖHÖN LIITTYVÄN KYSELYN TULOKSET JA YHTEENVETO	50
8. OPPAAN TARKOITUS, TAVOITTEET JA SISÄLTÖ.....	54
9 POHDINTAA	55
LÄHTEET.....	60
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Lastensuojelulla on pitkä ja vaiheikas historia, joka ilmentää lasten turvattomuutta ja ei-toivottua käyttäytymistä sekä edellä kuvattuihin asioihin suhtautumista eri aikakausina ja toimenpiteitä, joiden avulla niitä on ehkäisy ja pyritty korjaamaan. Helsinkiin perustettiin ensimmäinen lastensuojelulautakunta vuonna 1922, jo viisitoista vuotta ennen ensimmäistä lastensuojelulakia. Uuden lastensuojelulain voimaantullessa 1937, lastensuojelulliset asiat siirtyivät huolto- ja sosiaalilautakuntien päätettäväksi. (Luoto 2010, 12)

Lasten huostaanottoja Suomessa on tehty jo 1800-luvun lopulta alkaen, tuolloin lapset olivat joko orpoja, hylättyjä ja vastentahtoisesti huostaanotettuja. Köyhäinhuoltolautakunta huolehti köyhistä, orvoista tai vanhempiensa hylkäämiksi tulleista lapsista. Sen sijaan kasvatustalokunta huostaanotti koulussa järjestyshäiriöitä aiheuttavia ja koulussa käymättömiä lapsia. Tuolloin sijaishuolto järjestettiin maaseudulla sijaitsevilla koulusiirtoiloissa ja hyvin haastavimmat tapaukset sijoitettiin koulukoteihin. Ensimmäiset lastensuojelulaitokset ja lastenkodit oli suunnattu köyhien lapsille sekä orvoille. Perustehtävät muodostuivat perushoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta, jolla korvattiin kotikasvatus. (Luoto 2010, 12-13)

Lastensuojelulaitoksissa tehtävä työ on sisällöltään nykyäänkin samoja peruselementtejä sisältävää kuin aiemminkin. Perushoito, huolenpito ja kasvatustyö ovat saaneet lisäksi vielä hoidollisentyön. Lastensuojelulaitoksen arjessa tärkeä asema on omahoitajan tekemällä työllä lapsen ja tämän perheen kanssa. Perhe nähdään olevan osa lapsen kanssa työskentelyä, tämä on muuttunut historian saatossa parempaan suuntaan. Huostaanottojen syyt ovat muuttuneet vuosikymmenten aikana, kun aiemmin sijoituksen syyt johtivat koulukäymättömyydestä tai häiriökäytöksestä, niin nykyään sijoituksen syynä on yhä useammin perheiden rikkonaisuuden myötä tullut vanhemmuuden puute tai jaksamattomuus sekä moninaiset mielenterveydelliset ongelmat joko vanhemmilla tai lapsella. Edellä kuvattujen lisäksi yhä nuoremmilla

on päihdeongelmia, johon osaltaan vaikuttaa nuorten asennoituminen esimerkiksi kannabiksen käyttöön. Sijoitettavien lasten problematiikka on vuosien varrella kasvanut, joka puolestaan vaatii lastensuojelulaitoksen henkilökunnalta laajaa osaamista niin sosiaali- kuin terveydenhoidon alalta. Kun sijoitetulla lapsella on rikkonainen lapsuus, eikä hän näin ollen ole kyennyt luomaan kiintymyksellistä suhdetta omaan vanhempaan tai muuhun kasvattajan asemassa olevaan, syntyy sijaishuollossa tarve korjata kiintymyksellistä suhdetta lapsen eheyttämiseksi. Tämä on ollut taustalla omaa kehittämistyöni aihetta määriteltäessä. Lastensuojelutyötä tehtäessä pitää pystyä luomaan verkostoja, joiden avulla nuorta pystytään tukemaan matkallaan kohti aikuisuutta. Tänä vuonna voimaan astuvan sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön tullaan lisäämään resursseja, joten nähtäväksi jää miten vaikuttavaa ennaltaehkäisevä työ on lasten ja nuorten laitossijoitusten määrän laskussa.

Kehittämistyöni olen toteuttanut konstruktiivista tutkimusotetta käyttäen, tutkimuksellisen osan toteutin kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin. Kehittämistyöni eteni konstruktiivisen tutkimusotteen mukaisesti, sen tavoitteena oli ratkaista käytännön ongelma, joka vastaa työyhteisölähtöiseen tarpeeseen. Tavoitteena oli aikaansaada uusi toimintamalli, jossa muutos kohdistuu toiminnan muuttamiseen konkreettisesti. Kartoituksen toteutin tutkimuksellisen keinoin lastensuojelulaitos Ravanin omahoitajille avoimella haastattelulomakkeella, joka sisälsi kysymyksiä liittyen omahoitajien tietämykseen kiintymyssuhteeseen perustuvassa työssä. Kartoituksen tulokset analysoin teorialähtöisen analyysin avulla. Kartoituksen tulosten pohjalta päädyin valitsemaan kehittämistyöhöni tiedot ja menetelmät, joista omahoitajat tarvitsevat lisätietoa. Kehittämistyöni pohjalta syntyi opas, joka jää lastensuojelulaitos Ravanin henkilökunnan käyttöön. Kehittämistyöni valmistuttua, pidän sen pohjalta lastensuojelulaitos Ravanin henkilökunnalle luennon aiheesta. Näin varmistetaan tiedon välittyminen samanaikaisesti koko henkilöstölle.

Käsittelen tässä kehittämistyössäni teoreettisen viitekehyksen puitteissa kiintymyssuhdetta ja siinä rinnalla vuorovaikutteista kehityopsykologiaa, joka perustuu kiintymyssuhdeteoriaan. Lisäksi kehittämistyössäni keskeisiä käsitteitä ovat omahoitajuus ja vuorovaikutus, jotka liittyvät olennaisesti kehittämistyöni aiheeseen.

Edellä kuvattujen käsitteiden avulla tutkin ja analysoin haastattelulomakkeet, jotka muodostavat varsinaiseen oppaaseen tulevan asiakokonaisuuden kehykset. Seuraavissa luvuissa kuvaan kehittämistyössäni käytettävää teoreettista viitekehystä yksityiskohtaisemmin. Käytän kehittämistyössäni yleisnimitystä kasvattaja, joka voi olla biologinen vanhempi, adoptiovanhempi, isovanhemmat tai vaikkapa lastensuojelulaitoksessa toimiva omahoitaja. Päädyin kasvattaja sanan käyttöön, koska kiintymyssuhde voi syntyä tai sitä voidaan korjata riippumatta siitä, onko kyseessä biologinen vanhempi vai joku muu edelle mainitsemistani henkilöistä.

2 LASTENSUOJELULAITOS RAVANI

Lastensuojelulaitos Ravani on tarkoitettu 12 –21-vuotiaille lapsille, jotka ovat sijaishuollon tai jälkihuollon tarpeessa. Ravanin toiminta-ajatuksena on antaa lapsille valmiuksia selviytyä elämässä kuntouttamalla heitä yksilöllisyyden, yhteisöllisyyden, toiminnallisuuden ja perhekeskeisyyden keinoin. Hoito- ja kasvatustyössä lasten itsetuntoa vahvistetaan sekä kehitetään heidän sosiaalisia taitojaan, jotta hyvän elämän edellytykset mahdollistuvat. Lastensuojelulaitos Ravanissa toimii tällä hetkellä Ulvilassa kolme asuinyksikköä, joista kaksi on hoidollista yksiköitä ja Porissa yksi itsenäistyvien lasten asuinyksikkö, siellä on myös lisäksi tukiasuntoja.

2.1 Ravanikodin hoito- ja kasvatustyön periaatteet

Sijaishuollossa olevan lapsen asemaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Lastensuojelulaitos hoito- ja kasvatustyötä ohjaavat lastensuojelulaki, valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit ja Ravanin oma laatujärjestelmä.

Lähtökohtana lapsen hoito- ja kasvatustyössä on sosioemotionaalisten tarpeiden huomioiminen ja lapsen kokemusmaailman ymmärtäminen. Hoito- ja kasvatustyössä kiinnitetään erityistä huomiota turvallisuuteen, yksilöllisyyteen, lapsen osallisuuteen,

myönteisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin, mahdollistetaan onnistumisen kokemuksia ja vastuunottamiseen sekä yhteisöllisyyteen kasvamisen tukemiseen. Tärkeä tavoite on, saada lapsi kiintymään Ravanisiin, opettaa hänet hyväksymään itsensä arvokkaana ihmisenä sekä antaa tarvittavat taidot itsenäistymiseen oppien kantamaan vastuun omasta toiminnastaan ja elämästään.

Ravanissa sijoitus alkaa neljä kuukautta kestävällä arviointijakso, jonka aikana kartoitetaan lapsen ja perheen historia, nykytilanne ja tuen tarve. Kyseisenä aikana luodaan puitteet turvallisen ja luottamuksellisen vuorovaikutuksen syntymiseen. Arviointijakson päättyessä lapselle laaditaan hoito- ja kasvatussuunnitelma, jota päivitetään noin puolen vuoden välein. Lapsen ollessa oppivelvollinen laaditaan myös opetuksen järjestämistä varten henkilökohtainen suunnitelma. Perhetyö on osa kokonaisvaltaista hoitoa, joten myös perhetyön osalta laaditaan suunnitelma hieman ennen arviointijakson päättymistä.

Ravanissa hoito- ja kasvatustyö perustuu laajaan hoidolliseen malliin, joka kattaa lapsen nuoruusiän hoidon, kasvatuksen, opetuksen sekä itsenäistymisen hoidollisen mallin, jossa lapsen perhe on mukana. Hoidollisessa mallissa on kolme vaihetta: kiinnittyminen, kasvu ja itsenäistyminen. Kiinnittymisen aikana lapselle luodaan turvalliset rajat.

2.2 Omahoitajatyön vaiheet lastensuojelulaitos Ravanissa

Omahoitajatyön kannalta tärkeää on saada luotua luottamuksellinen suhde lapseen. Luottamuksellinen suhde auttaa kiintymyssuhteen rakentumista, koska lapsen luottaessa omahoitajaan hänen kanssaan voidaan käsitellä myös vaikeita ja ikäviä asioita. Lastensuojelulaitos Ravanissa omahoitajatyö on intensiivistä työskentelyä lapsen kanssa. Työskentelyn tavoitteena on selvittää millaiset yksilölliset tarpeet lapsella on. Lasta opastetaan miten Ravanissa toimitaan, tällä tarkoitan mm. sääntöjä, muiden kanssa toimimista, omasta itsestä huolehtimista. Omahoitaja kohtaa lapsen hyväksyvästi ollen kiinnostunut lapsesta, sekä empaattisesti ymmärtäen lapsen

taidoissa olevia puutteita. Omahoitajan tehtävänä on välittää lapsesta ja sen myötä luoda lapselle kokemus turvallisesta kiintymisestä omahoitajaan.

Kun lapsi pystyy vuorovaikutukselliseen suhteeseen omahoitajansa kanssa ja selviää arjesta, on hän valmis siirtymään kasvun vaiheeseen. Kasvun vaiheen aikana lapsi oppii kehittämään itseään, ottamaan vastuuta ja olemaan osa yhteisöä. Myös omien ja muiden tunteita ohjataan tunnistamaan. Lapsi oppii ohjaajien opastuksella arjen taitoja ja vastuuntuntoa. Omahoitajan tehtävänä on kohdata lapsi hyväksyvästi, kiinnostuneesti ja empaattisesti, ja ohjata lapsen kulkua kulkien lapsen rinnalla. Kasvun vaiheen aikana omahoitaja tekee yhteistyötä perhetyöntekijän kanssa muodostaen käsityksen lapsen ja tämän perheen elämänvaiheista ja problematiikasta. Omahoitajan tehtävänä on auttaa lasta muodostamaan elämästään ehyt tarina, jonka kautta lapsi kokee itsensä hyväksi ja arvokkaaksi ihmiseksi. Kasvun vaiheen lähtökohtana on, että lapsella on turvattomuuden kokemuksia ja luottamuksellisen kiintymyssuhteen puuttuminen tai lapsen kasvu ja kehitys on jollakin muulla tavoin häiriintynyt. Nämä ovat lähtökohtana kiintymyssuhteen rakentamiselle, jossa lasta autetaan turvallisesti kiinnittymään ja kokemaan hoivan kokemus. Näillä keinoin pyritään korjaamaan lapsuuden vaurioita ja mahdollistetaan lapsen eheytyminen.

Kiinnittymis- ja kasvuvaiheen aikaan saanutta vastuuntuntoa vahvistetaan itsenäistymisen vaiheessa. Lapsen itsenäistymistä tuetaan, ja luodaan yksilöllinen suunnitelma itsenäistymistä kohti. Suunnitelman tarkoituksena on valmentaa lasta sijoituksen jälkeiseen elämään. Itsenäistymisvaiheessa omahoitaja tukee lasta tämän arjen hallinnassa ja harjoittelussa. Itsenäistymisvaiheen tavoite on osoittaa luottamusta lasta kohtaan ja lisätä hänen vastuutaan sekä vahvistaa lapsen kokemusta hyvänä ja arvokkaana ihmisenä.

3 KIINTYMYSSUHDE

Kiintymysteoria perustuu pitkälti Mary Ainsworthin ja John Bowlbyn alan tutkimuksiin. Heitä pidetäänkin kiintymysteorian ”äitinä ja isänä”. Heidän mukaan kiintymys koostuu kuudesta osatekijästä. Ensinnäkin kiintymyssuhteelle merkityksellistä on suhteen pysyvyys tai jatkuvuus, se ei näin ollen ole ohimenevää. (Hughes 2011, 19) Lapsella tulisi olla suhde kasvattajaan, johon hän pystyy muodostamaan kiintymyksellisen suhteen. Lastensuojelulaitoksessa haasteena on henkilöstön vaihtuvuus, joten lapsen kannalta olisi tärkeää ettei omahoitaja vaihtuisi sijoituksen aikana. Kiintymyssuhteen kohteena on tietty henkilö, jonka kanssa lapsi kokee suhteen olevan emotionaalisesti tärkeä. (Hughes 2011, 19)

Kiintymyssuhde kohdistuu tiettyyn henkilöön, joka usein on lapsen omahoitaja. Tämä ei kuitenkaan ole automaatio, lapsi voi olla luonut kiintymyksellisen suhteen toiseen ohjaajaan, erityisesti silloin kuin omahoitajat ovat vaihtuneet useaan kertaan. Laitoksessa asuvan lapsen kohdalla ei ole merkityksellistä keneen hän kiintymyksellisen suhteen kykenee luomaan, merkityksellistä on suhteen syntyminen jonkun turvallisen aikuisen kanssa. Tunnesiteen syntymiseen vaikuttaa lapsen ja ohjaajan välinen kemia sekä ohjaajan kyky osoittaa empatiaa. Laitoksessa asuvat lapset osaavat tulkita milloin ihminen on aito, ja milloin joku esittää olevansa muuta kuin todellisuudessa on. Kiintymyksellisen suhteen syntymisen jälkeen myös tunneside turvalliseen aikuiseen mahdollistuu. Tavoitteena on ylläpitää yhteys toiseen ihmiseen. (Hughes 2011, 19) Lapsen kannalta on tärkeää saada pitää yhteyttä ihmiseen, johon tällä on kiintymyksellinen suhde. Haasteen asettaa työn ja vapaa-ajan erottaminen toisistaan. On jokaisen päätettävissä haluaako pitää yhteyttä lapsen kanssa esimerkiksi loman aikana tai työpaikan vaihdoksen jälkeen.

Kiintymyssuhteen muodostuttua on tärkeää toimia lapsen kanssa työskennellen siten ettei suhteessa tulisi katkoksia. Katkoksilta ei kuitenkaan aina vältytä, syynä voi olla sairausloma, opintovapaa tai vuosiloma. Usein lapsen käytöksen vuoksi tulleissa rajaamistilanteissa hän kokee vihaa tai kiukkua ohjaajaa kohtaan, yhteyden

ylläpitämiseksi ohjaaja keskustelee lapsen kanssa perustellen miksi rajaamiseen on päädytty, ja osoittaa lapselle ymmärtävänsä tämän tunnetilan ja myös sen ettei hänen sopimatonta käytöstään hyväksytä. Olennaista kiintymyssuhteen kannalta on se, miten vastentahtoinen erossa olo aiheuttaa ahdistumista. (Hughes 2011, 19)

Käytännössä vastentahtoinen erossa olo voi saada lapsen oirehtimaan somaattisesti. Lapsi kokee olevansa surullinen, eikä saa tarvitsemaansa lohdutusta muilta aikuisilta. Tästä syystä lapsella tulisi olla ainakin kaksi ihmistä joihin hänellä on kiintymyksellinen suhde. Lasten ahdistuneisuus näkyy arjen työssä kiukutteluna ja kiintymyksellisen ohjaajan kommentointina, kuten ”ei se koskaan oo töissä, kun mä just nyt sitä tarvin” tai ”ei se ehdi mun kanssa juttelee, kun tolla toisella on aina nii kovin vaikeeta”. Nämä lasten kommentit kertovat myös siitä, ettei omaan luotettavaa aikuista haluttaisi jakaa, eikä ymmärretä että sama aikuinen voi olla monelle se ainoa jonka kanssa on kyetty luomaan kiintymyksellinen suhde. Tämä puolestaan saa ohjaajan pohtimaan omaa riittämistään, koska laitoksen lapset ovat hyvin tarvitsevia. Kiintymyksen syntymiselle välttämätöntä on turvan, hyvänolon ja lohdun etsiminen. (Hughes 2011, 19)

Useimmilta lapsilta puuttuu turvallisuuden tunne, eivätkä he ole saaneet osakseen lohdutusta tai kokeneet hyvää oloa. Kiintymyksellisen suhteen eteen ohjaajan on ponnisteltava, jotta lapsi alkaa kokea olevansa turvassa. Usein lapsen on vaikeaa vastaanottaa kosketusta kuten halaamista, koska hän saattaa pelätä tulevana lyödyksi tai ajatella mitä taka-ajatuksia aikuisella on kun tulee häntä halaamaan. Kun lapsi huomaa, että halaaminen on tapa osoittaa lapsen olevan tärkeä, hän pystyy vastaanottamaan ja jopa vastaamaan halaamiseen. Lapsen ollessa surullinen on ohjaajan reagoitava tunnetilaan, ja osoitettava lapselle lohtua ja ymmärrystä tilanteessa. Lapsen on alussa vaikeaa vastaanottaa lohdutusta, mutta ajan kuluessa hän siihen kykenee. Hyvänolon tunteeseen voidaan vaikuttaa pienillä asioilla kuten tekemällä lapsen toivomaa ruokaa. Lapsi kokee tulevana huomioiduksi ja se tuottaa hänelle hyvänolon tunteen. Kun lapsi kokee olevansa turvassa ja saavansa lohdutusta sekä hyvänolon tunteita, on lapsi valmis luomaan kiintymyksellisen suhteen. Kiintymyksellä viitataan lapsen suhteeseen kasvattajaansa. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi turvautuu tarvittaessa kasvattajaansa etsiessään tukea ja turvaa. (Hughes 2011, 25)

Sijoitetulla lapsella saattaa olla useita sijoituksia takana, joka vaikuttaa luottamuksellisen suhteen syntymiseen negatiivisesti. Luottamuksellisen suhteen eteen kasvattajan tulee tehdä töitä pitkäjänteisesti, ja etenkin peräänantamattomasti. Käytännössä se tarkoittaa lapsen kanssa vietettävää kaksinkeskeistä aikaa, jotta molemmat voivat tutustua toisiinsa. Lapsille ei saa myöskään luvata sellaisia asioita, joita ei pysty toteuttamaan. Luottamuksen syntymiseen vaikuttaa myös lapsen asenne kasvattajaan. On normaalia, että lapsi testaa kasvattajaa ja tämän johdonmukaisuutta ennen kuin on valmis luottamaan kasvattajaansa.

Kiintymyssuhteen muodostuminen alkaa heti lapsen syntymästä suhteessa omaan vanhempaan, lapsi on avuton itsekseen. Lapsi ei kykene synnyttyään hankkimaan itselleen ravintoa, vaan selviytyäkseen hengissä lapsi tarvitsee jatkuvaa huolenpitoa. Kiintymyssuhde perustuu näin ollen biologiaan, ja sen tarkoituksena on alun perin ollut varmistaa ihmisen eloonjääminen. Lapsen kannalta on merkityksellistä millaisessa kiintymyssuhteessa hän on saanut kasvaa. Turvallinen ja terve kiintymyssuhde auttaa lapsen älyllisen potentiaalin kehittymistä, kun taas kaltoin kohtelevassa kiintymyssuhteen ympäristössä kasvaneen lapsen huolehtimisesta ja tarpeisiin vastaamisesta ei ole huolehdittu tai niihin on vastattu vain marginaalisesti. Kaltoin kohdeltu lapsi kehittää itselleen toimintamallin maailmasta, joka muodostuu sattumanvaraisesta, kaoottisesta eikä siinä huomioida lainkaan lapsen tarpeita. (Becker-Weidman & Shell 2008, 42-43)

Kiintymyksellisen suhteen merkityksen kannalta olennaista on se, että kiintymyksellisen suhteen synnyttyä lapsi tai nuori voi luottaa siihen, että suhde kasvattajaan jatkuu koko elämän ajan. Aikuisuuteen siirryttyään lapset käyvät tapaamassa vanhempiaan lapsuuden kodissaan, kiintymyksellinen suhde kestää läpi elämän. Haasteelliseksi jatkuvuus muuttuu silloin, kun kyseessä on sijoitettu lapsi joka on luonut ainoat kiintymykselliset suhteensa sijaishuoltopaikan ohjaajiin. On paljon ohjaajasta kiinni miten hän haluaa mahdollistaa kiintymyksellisen suhteen jatkuvuuden sijoitetun nuoren kohdalla. Työntekijän näkökulmasta asiaa tarkasteltuna nousee kysymys, missä on raja yksityisyyden ja työn välillä. Jokainen

päättää itse missä raja kulkee. Omaan kokemukseeni perustuen voin todeta, että lapsi joka on muodostanut kiintymyksellisen suhteen ohjaajaan, pelkää sijoituksen päättymistä ja sen jälkeistä yhteydenpitoa. Lapselle on kyettävä perustelemaan vakuuttavasti, ettei muutto laitoksesta tarkoita automaattisesti yksin jäämistä vaan yhteyttä pidetään molemmin puolin, ja aina voi tulla käymään ja vierailla voidaan myös lapsen omassa kodissa.

Kiintymyssuhteen syntymiseen vahvasti vaikuttaa lapsen luottamuksen syntyminen kasvattajaan. Luottamuksellisen suhteen syntyminen on olennaista vuorovaikutuksellisessa suhteessa. Luottamuksellisen suhteen merkitys korostuu, kun aloitetaan työskentely aiemmin tuntemattoman ihmisen kanssa. (Silvennoinen 2004, 72)

Kiintymyssuhde teorian mukaan lapsi kiintyy sellaisiin kasvattajiin, jotka hoivaavat lasta ja hyvän kehityksen edellytyksenä on lapsen kokemus tärkeän kasvattajan pysyvyydestä ja todellisesta läsnäolosta päivittäin. (Rusanen 2011, 27)

Kiintymyksellisen suhteen luominen laitokseen sijoitettuun lapseen on todella haasteellista. Osalla lapsista on syntynyt kiintymyssuhde omiin vanhempiinsa, kun taas osalla kiintymyssuhdetta ei ole syntynyt keneenkään. Kiintymyksellisen suhteen syntyyn vaikuttaa vahvasti se, ovatko lapsi ja hänen vanhempansa hyväksyneet sijoituksensa laitokseen. Lisäksi lapset ovat lojaaleja omia vanhempiaan kohtaan, eivätkä halua sen vuoksi muodostaa kiintymyksellistä suhdetta ohjaajien kanssa. Ristiriitaisia tunteita ohjaajalla tulee silloin, kun lapsella ei ole omiin vanhempiin syntynyt kiintymyksellistä suhdetta, mutta lapsi on luonut kiintymyksellisen suhteen ohjaajaan. Lähtökohtana kuitenkin on, että lapsen ja vanhempien välinen suhde olisi kiintymyksellinen ja tärkeä. Lapsi saattaa kokea omat vanhemmat merkityksettöminä, koska nämä ovat kohdelleet lasta aivan pienestä asti kaltoin eikä lapsi ole saanut tarvitsemaansa hoivaa ja turvaa. Näissä tilanteissa ohjaajan ammatillisuus on tärkeää, vanhempien kanssa on pyrittävä tekemään yhteistyötä lapsen asioiden hoitamiseksi. On tilanteita, joissa lapsi on toivonut vanhempiensa olevan aivan muut kuin omat vanhemmat. Tällaisissa tilanteissa on hyvin haastavaa yrittää luoda kiintymyksellistä suhdetta lapsen ja vanhempien välille.

Lastensuojelulaitoksen lasten kanssa työskenneltäessä on tärkeää kertoa milloin seuraavaksi tulee töihin, ja luoda lapselle tietoisuus siitä, että kaikki laitoksessa työskentelevät ovat turvallisia aikuisia. Kaikille aikuisille voi puhua, kun ohjaaja johon lapsella on kiintymyksellinen suhde on poissa töistä. Lapselle on luotava uskoa siitä ajatuksesta, että hän pärjää myös muiden ohjaajien kanssa. (Hurme & Kyllönen 2014, 88)

Kiintymyssuhdeteoria pystyy selittämään lasten välisiä eroja, joten se ei ole suorassa yhteydessä perinnöllisyyteen. Se luo myös edellytykset ymmärtää moninaisia kiintymyssuhteisiin liittyviä turvattomuuteen tai häiriöihin liittyviä oireita. Puhuttaessa reaktiivisesta kiintymyssuhdehäiriöstä, lapsella on liiallinen turvattomuuden kokemus ja pelko kohdistuu samanaikaisesti ihmiseen jonka tulisi luoda lapselle turvaa. (Mäkelä & Vierikko 2004, 9)

Suomessa ei ole kulttuuria, jossa perusarvona on vanhemman ihmisen kunnioittaminen. Kovinkaan monella ei mallia auktoriteetista, jonka taustalla on kasvattajan karisma. On kuitenkin selvää, että jokaisen lapsen kasvuun kuuluu osaksi myös auktoriteetti, jonka kautta lapsi saa osakseen kiintymystä, rakkautta ja rajoja. Se miten auktoriteetti ymmärretään, saattaa olla väärin ymmärretty käsitys asiasta. Auktoriteetti tarkoittaa erityispedagogiikan professori Timo Saloviidan mukaan: ”Kykyä saada toinen ihminen käyttäytymään toivomallaan tavalla pakottamatta, syyllistämättä ja uhkailematta.” (Juusola 2011, 168) Auktoriteetin syntyyn vaikuttaa lapsen kokemus siitä kokeeko hän aikuisen kunnioittavan ja ymmärtävän itseään. Oikeudenmukaisesti kohdeltu ja ymmärretyksi tullut lapsi kuuntelee ihmistä joka on hänelle edellä mainitut tunteet mahdollistanut, vaikkakin tämä on myös jämäkkä, suojeleva ja rajat asettava aikuinen. (Juusola 2011, 168)

Oman kokemukseni mukaan lapset tarvitsevat auktoriteetin omaavan kasvattajan. Se miten kasvattaja auktoriteettinsa on ansainnut on hyvin henkilökohtaista. Oman kokemukseni mukaan sovituista säännöistä kiinni pitäminen ja tarvittaessa rajaaminen ovat auktoriteetin kannalta tärkeitä osa-alueita. Yhtä tärkeää on osoittaa

lapsille empatiaa ja näyttää olevansa aidosti kiinnostunut lapsesta. Auktoriteetti ei ole itsestään selvyys vaan se tulee ansaita, jos itse ei kunnioita lapsia, on turha odottaa lasten kunnioittavan kasvattajaa auktoriteettina.

Vanhemmille, kuten myös muille kasvattajille, pitää voida saada ja pystyä ilmaisemaan kaikenlaisia tunteita. On kuitenkin aikuisen tehtävänä vetää raja siihen, millaista tunteiden ilmaisua ottaa vastaan. Lapsella kuten myös aikuisellakin saattaa olla niin suuria tunteita, että niiden ilmaiseminen tulee esiin mielettömänä huutona tai kiroiluna. Kun kasvattaja ymmärtää lasta, hän tietää millä tavoin tilanteeseen tulee reagoida. Auktoriteetin omaava kasvattaja ei huuda, ole ankara tai ota etäisyyttä. (Juusola 2011, 168)

Ymmärtääksemme kiintymyssuhteita ja niiden turvallisuutta tai turvattomuutta, on tarkasteltava lapsen kiintymyssuhteiden kehittymistä. Lapsuusaikana turvallisesti kiintyneillä lapsilla eräänlainen pysyvyystaipumus, joka näkyy turvallisen kiintymyksen siirtymistä nuoruusikään turvallisesti. Jos lapsen taustalla on taasen vaikeita menetyksen kokemuksia tai epäsuotuisia elämäntapahtumia, voi varhain koettu turvallinen kiintymyssuhde joutua koeteltavaksi. (Sinkkonen 2010, 87)

Muuttuva yhteiskunta on vaikuttanut siihen, että vanhempien suhteessa lapsiin on alkanut ilmetä muutoksia. Huomio kiinnittyy lapsen käyttäytymiseen, sen sijaan että pohdittaisiin miten tärkeään on suhteen merkitys. Turvallisen kiintymyssuhteen merkitystä lapselle ei voi vähätellä, se tukee lapsen kehitystä monilla alueilla. (Hughes 2011, 20)

Ilman hoivaa jääneelle lapselle ei muodostu luottavaista kiintymyssuhdetta. Lapselle rakentuu hermosoluyhteyksiä, joiden avulla tämä vaimentaa tai hillitsee negatiivisten tunteidensa ilmaisua kuten itkua. (Mäkelä 2003, 29-30)

Kiintymyssuhteeseen kuuluu lapsen tarve turvallisuuden tunteeseen ja tarve saada kiinnittyä itseään hoitavaan kasvattajaan. Turvallisen kiintymyssuhteen kokeneelle lapselle kasvaa vahva perusluottamus elämään ja omiin voimavaroihinsa.

Perusluottamuksen elämään voi kuitenkin muuttua traumaattisen kokemuksen tai tapahtuman vuoksi. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 35-36)

3.1 Kiintymyssuhteen keskeisiä periaatteita

Kiintymyssuhteessa olennaista on, että kasvattaja voi nähdä lapsen uuden näkökulman kautta. Kasvattajan tehtävänä on tarkastella lasta käyttäytymisen taustalla olevien käyttäytymiseen vaikuttavista emootioista ja havainnoista. Kasvattajan omat tulkinnat ja oletukset lapsen motiiveista, intentioista ja tarkoituksista ovat ratkaisevassa asemassa, miten kasvattaja näkee lapsen ja hänen kokemuksensa. Tällä on suoranainen vaikutus puolestaan siihen, millaisia tunteita ja kokemuksia kasvattajalla on lasta kohtaan. Kasvattajan onkin tärkeää muistaa millaisissa oloissa lapsi on kasvanut, koska se auttaa syvällisessä pohdinnassa näkemään lapsen käytöksen menneiden kokemusten heijastumana. Kasvattaja voi näin ollen tuntea lasta kohtaan enemmän empatiaa ja reagoida lapsen käytökseen sen mukaisesti. (Becker-Weidman 2013, 21-22)

Kiintymyssuhdetta luotaessa kasvattajan on tiedostettava kaksi tärkeää periaatetta lapsen toiminnasta. Ensinnäkin lapsen kaikki käytös on sopeutumista, jolla viitataan siihen, miten lapsen kehittyminen on reagointia suhteessa muihin ihmisiin, tilanteisiin, suhteisiin ja kokemuksiin. Edellä mainittujen reagointi tapojen pohjalta lapsi muodostaa itselleen sen mitä hän tuntee ja miten hän toimii. Lapsen kehittämät käyttäytymismallit ovat syntyneet tilanteeseen, jossa on pitänyt sopeutua johonkin tilanteeseen. Voidaankin puhua oireista, jotka nähdään käyttäytymismalleina, jotka ovat auttaneet lasta aikanaan selviytymään tietyissä olosuhteissa, mutta ne ovat muuttuneet eri olosuhteissa esiintyessään sopimattomassa tilanteessa toimittaessa oireiksi. Lapsi ei kykene muuttamaan vanhoja käyttäytymismalleja, vaikka hän olisi uudessa tilanteessa, syynä tähän on vanhojen kokemusten ylläpitämä kroonistunut stressivaste. Uusissa tilanteissa aktivoituvat lapsen ” selviytymisaivot”, eivätkä ”oppimisaivot”. Selviytymisaivot toimivat niin, etteivät kykene vastaanottamaan uutta tietoa, kokemuksia tai emootioita. Tämä on kasvattajan kannalta olennaisen tärkeä asia ymmärtää, jotta voidaan saada aikaan syvän turvallisuuden tunne niin

emootionalisesti, psykologisesti kuin myös fyysisesti. Lapsen käyttäytyessä hankalasti, on kasvattajan ymmärrettävä lapsen kaiken käyttäytymisen olevan sopeutumista. Lapsen käytöstä ei näin ollen yritetä hallita tai saada loppumaan, vaan pyritään selvittämään mikä ohjaa tai motivoi lapsen hankalaa käytöstä ja puututaankin siihen. Kasvattajan on näissä tilanteissa hyvä pohtia mitä tapahtuu, mikä saa lapsen käyttäytymään tuolla tavalla. Kun kysymyksiin löytyy vastaus, kasvattajalla on mahdollisuus päästä syvemmälle lapsen kokemuksiin, ja tarttua niihin, samalla lapselle luoda turvallisuuden tunnetta. (Becker-Weidman 2013, 22-23)

Lapsen opittua pohtimaan asioita, refleктоimaan, vaikuttaa se lapsen emootionaliseen kehitykseen. Lapsi oppii ymmärtämään omaa tarinaansa, kasvattajalla on tässä aktiivinen rooli. (Hughes 2011, 28) Kasvattajan on näin ollen kyettävä miettimään mitä todellisuudessa tapahtui, sen jälkeen lapsi rauhoitetaan kertoen, että hän on turvassa ja samalla lasta lohdutetaan. Kasvattajan tehtävänä on säädellä lapsen pelkoa, koska tämä ei siihen itse ole kykeneväinen. Kuvaamassani esimerkissä ohjaaja olisi voinut toimia myös reagoimalla toisin, menettämällä itse malttinsa, joka olisi vaikuttanut lapseen vahvistamalla tämän emootionaalista järkytystä. (Becker-Weidman 2013, 23-24)

Toinen lapsen käytökseen viittaava periaate on ystävälliset attribuutiot eli oletukset. Ne liittyvät edelliseen periaatteeseen käytöksen olemiseen sopeutumista ja sillä olevan merkitystä. Kasvattajan kannalta tämä periaate on selitettävissä siten, että lapsen motivaatiot ja intentiot tulee tulkita hyvántahtoisesti, myös silloin jos kasvattaja kokee olevansa epävarma. Hyvántahtoisen tulkinnan myötä on todennäköistä, että lapsen oppimisaivojen toimintaa parannetaan, koska lapsella ja kasvattajalla on positiivinen yhteinen intersubjektiivinen kokemus sekä lapsella turvallisuuden ja suojan tunne. Intersubjektiivinen prosessi tarkoittaa kasvattajan ja lapsen välistä kommunikaatiota, jossa kokemukset jaetaan, yhteinen sisäinen elämä syvenee, laajenee ja järjestyy eheäksi minuudeksi, eli omaksi itsekseen. Prosessi on vastavuoroista, jolloin lapsi vaikuttaa kasvattajaan ja päinvastoin. (Becker-Weidman 2013, 24) Intersubjektiivisuus on kasvattajan ja lapsen välinen tila, jossa molemmat ymmärtävät toisiaan ja kokemukset jaetaan. Käytännössä kasvattaja pystyy

samaistumaan lapsen kokemukseen, jonka ansiosta lapsi voi turvallisesti käsitelmään vaikeitakin asioita. Intersubjektiivisuuden edellytyksenä on kasvattajan ja lapsen välinen läheinen ja luottamuksellinen suhde. Kasvattajan ollessa aidosti lapsesta kiinnostunut, voidaan alkaa työskentelemään intersubjektiivisesti käsitellen lapsen muistoja ja ottaa omaelämäntarinan menetelmänä käyttöön.

Vuorovaikutteisessa kehityopsykoterapiassa on käytössä kaksi tapaa joilla lähestytään lasta. Toinen niistä on PACE, joka viittaa terapeutin tapaan lähestyä lasta leikkisästä (playfulness), hyväksyen (acceptance), uteliaana (curiosity) ja empaattisena (empathy). (Becker-Weidman 2013, 33) PACE asennetta voidaan hyödyntää terapeuttisena menetelmänä vaikkapa sijaishuoltopaikoissa lapsen kielteisten sisäisten toimintamallien korjaamiseksi ja terveen kiintymyssuhteen rakentamiseen. Tarkoituksena on saada lapsi avustettuna tuntemaan yhteyden kasvattajaan, mikä puolestaan lisää luottamusta ja turvallisuuden tunnetta lapselle. Kasvattaja, joka on omaksunut PACE- asenteen kykenee emotionaalisesti sitoutumaan lapseen ja on tarvittaessa lapsen käytettävissä. Kasvattaja, jolla on kyky myötäelää lapsen sisäisiä kokemuksia, saa lapsen kommunikoimaan kanssaan niin kuuntelemalla kuin puhumalla. PACE- asenteeseen kasvattajan puheen voimakkuutta säädellään lapsen tilanteen mukaan, surulliselle lapselle puhutaan hiljaa ja rauhallisesti. PACE- asenteella ei pyritä muuttamaan lapsen käytöstä, tästä huolimatta huonoon käytökseen puututaan pitämällä kuria, joka yhdistää huonon käytöksen seuraamuksiin. Lapsi kohdataan ilman vihan tunteita kasvattaja pysyy rauhallisena ja lasta tukien. Näin PACE- asenteella lapsen turvallisuuden tunnetta lisätään. (Golding 2014, 244-246)

PLACE puolestaan liittyy asenteeseen, jossa kasvattaja kohtaa lapsen leikkisyyden (playfulness), hyväksynnän (acceptance), uteliaisuuden (curiosity) ja empatian (empathy) elementin. Edellä luvattujen lisäksi PLACE asenteeseen kuuluu kasvattajan rakkaus (love) lasta kohtaan. PACE ja PLACE eroavat toisistaan erityisesti siinä, että PLACE asennetta käyttävät kasvattajat lapsen asuinympäristössä. Kasvattajan vastuulla on parantavan tilan luominen lapselle, tällä perustalla kasvattaja alkaa tutkia lapsen kohdalla tapahtuvia asioita tai tapahtumia. (Becker-Weidman 2013, 33)

Kiintymyssuhdetta tarkasteltaessa nousee esiin kolme erilaista kiintymismallia. Kasvattajalla on vastuu turvallisen ja turvattoman kiintymyssuhteen onnistumisesta. Tällä viitataan kasvattajan kykyyn tunnistaa ja vastata lapsen tekemiin aloitteisiin ja hätään. (Rusanen 2011, 58)

Turvallinen kiintymyssuhde, jossa lapsi oppii luottamaan kasvattajan huomioivan hänen tarpeensa ja myös vastaa niihin sopivalla tavalla. Kasvattaja reagoi lapsen tarpeisiin sensitiivisesti. Turvallinen kiintymyssuhde syntyy lapsen kokemuksesta toiveidensa ymmärtämisestä eikä lapselta odoteta liikaa, lapsen elämä on hallittavissa. Lapsi osaa viestiä tunnetiloistaan selvästi ja olettaa kasvattajan vastaavan hoivan tarpeeseen. Tunteiden ilmaiseminen on lapselle luonnollista, ja hän tietää tunteillaan olevan merkitystä. Hoivan ja huolenpidon seurauksena lapsi pitää itseään rakastettavana. Aikuiseksi kasvettuaan turvallisessa kiintymyssuhteessa elänyt on kykeneväinen antamaan ja vastaanottamaan rakkautta. Tunteitaan hän ilmaisee avoimesti ja suoraan sekä uskaltaa kohdata myöhemmin oman lapsen tunteita ja tarpeita. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 36-38)

Turvaton kiintymyssuhde puolestaan saa lapsen oppimaan ettei kasvattaja ole läsnä tai tämä ei omaa kykyä vastata lapsen tarpeisiin. Kielteisten tunteiden ilmaisun kautta lapsi oppii kieltämään tarvitsevuutensa näyttämisen. Lapsi oppii selviytymään yksin vaikeista tunteista etsien keinoja säädellä tunnetilojaan. Lapsi ei oikeasti ole kykeneväinen säätelemään omia tunteitaan omatoimisesti eläessään turvattomassa ja välttelevässä kiintymyssuhteessa, sen vuoksi lapsi alkaa kokea helpommaksi välttää tai jopa kieltää tunteet itseltään kokonaan. Kielteisten tunteiden liiallinen kasaantuminen voi saada lapsen käyttäytymään rajoja uhmaamalla, raivoamalla tai itkemällä. Kielteiset tunteet ovat voimia kuluttavia, ja sen vuoksi lapsi purkaa ne jollakin tavalla ulos. Aikuisena turvattomassa kiintymyssuhteessa kasvanut lapsi kokee rakkauden vastaanottamisen ja antamisen vaikeaksi, koska kokee ettei häntä ymmärretä. Omalle lapselleen aikuinen haluaisi olla ideaalivanhempi, mutta hänen oma tarvitsevuutensa estää sen odottaen samanlaista itsenäisyyttä kuin häneltä itseltään aikanaan odotettiin. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 38-40)

Puhuttaessa turvattomasta -ristiriitaisesta kiintymyssuhteesta, lapsen kokemus kasvattajasta on epäjohdonmukainen. Kasvattaja ei tiedä miten hänen tulisi toimia lapsen kanssa, ja sen vuoksi kasvattaja voi olla välinpitämätön ja toisinaan taas hyvin ankara lapselle. Lapsi ei kykene ennakoimaan miten kasvattaja milloinkin vastaa tämän tarpeisiin. Halutakseen kasvattajalta huomiota, on lapselle muodostuneen oletusmallin mukaan reagoitava voimakkaasti saadakseen kasvattajalta haluamansa. Lapsi ei kykene säätelemään itseään ja tunteet vaihtelevat voimakkaasti. Lapsen kokemuksen mukaan maailma on arvaamaton ja pelottava. Aikuiseksi vartuttuaan ristiriitaisen oletusmallin omaksunut kokee arvottomuutta mikäli häntä ei hyväksytä voimakkaista yrityksistään huolimatta. Parisuhteessa tämä ilmenee liioiteltuina tunneilmaisuuksina. Riippuvuussuhde toiseen voi syntyä helposti, vaikka suhteeseen liittyisi väkivaltaa tai toisen manipulointia. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 40-41)

Kolmen edellä mainitun kiintymyssuhdemallin lisäksi puhutaan myös jäsentymättömästä kiintymyssuhteesta, jossa varsinaista kiintymyssuhdetta ei ole päässyt syntymään ollenkaan, syynä tähän on kasvattajan kyvyttömyys vastata perushoidollisiin tarpeisiin. Tällaisessa suhteessa kasvanut lapsi ei ole saanut osakseen kuin kärsimystä ja kipua. Lapsen kohdalla ollaan tilanteessa, jossa pitäisi kodin ulkopuolinen sijoitus tapahtua mahdollisimman nopeasti. Lapselle ei pääse syntymään kiintymyssuhdetta keneenkään, koska usein lapsi sijoitetaan paikasta toiseen. Lapsi on kykenemätön muodostamaan minkäänlaista kuvaa itsestään, saati itsestään toisen kanssa. Lapsi saattaa hakea hyväksyntää ja lohtua keneltä tahansa, joten tämä on lapsen kannalta vaarallinen toimintamalli. Kasvu aikuisuuteen on haastavaa, mutta varhainen tuki ja terapia mahdollistavat psyykeen kasvamisen sellaiseksi, että oppii luomaan kuvan itsestään ja rakastamaan myös muita. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 41-42)

3.1.1 Kasvattajan kiintymyshistoria

Kasvattajan oma kiintymyssuhde vaikuttaa hänen kykyynsä vastaanottaa lapsen tunteita ja käsitellä niitä. Kun kasvattaja ymmärtää oman kiintymyssuhdemallinsa, se todennäköisesti auttaa häntä vuorovaikutuksellisessa työssä ja helpottaa jäsentämään vuorovaikutustaidot uudella tavalla. Lapsen kiintymyssuhdemallin kautta kasvattaja kykenee hahmottamaan, miksi vuorovaikutus lapsen kanssa toimii tietyllä tavalla. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 35)

Lapsen kehityksen kannalta on merkityksellistä, että hänellä on turvallinen kiintymyssuhde. Kasvattajan on kuitenkin tiedostettava oma kiintymyshistoriansa, koska sillä on vaikutusta kiintymyssuhteen syntymiseen lapsen kanssa. Jos kasvattaja ei koe olevansa turvassa, hän ei pysty turvallisuuden tunnetta myöskään lapselle välittämään. Tämä johtuu kasvattajan ja lapsen psykologisen turvallisuuden ja intersubjektiivisuuden luonteesta. (Hughes 2011, 73)

Kasvattaja, jolla on itsellään lapsuudessa ollut turvallinen kiintymyssuhdemalli, kykenee tulkitsemaan toisen tunneilmaisuja ja pystyy mielessään käsittelemään näitä asioita. (Salo 2003, 72)

Aikuisen turvallisesta kiintymyksestä puhutaan autonomisena kiintymyksenä, jolla tarkoitetaan kiintymyksen saavuttamista samalla kun kasvattaja toimii itsenäisesti. Käytännössä se tarkoittaa sitä, ettei tarvitse luopua yksilöllisyydestä saavuttaakseen turvallisen kiintymyssuhteen ystävien tai puolisonsa kanssa, sekä itsenäisesti toimiakseen ei puolestaan tarvitse luopua läheisistä ihmissuhteista. Kiintymyssuhteen muodostamisen esteenä ei ole kasvattajan oma kokemus turvallisen kiintymyssuhteen puuttumisesta, kunhan kasvattaja on ratkaissut myöhemmin ne asiat, jotka ovat olleet turvallisen kiintymyksen esteenä. On tärkeää ratkaista omaan kiintymyshistoriaan vaikuttaneet tapahtumat, sen edellytyksenä on kyky pohtia kyseisiä tapahtumia sekä kyky säädellä niihin liittyviä tunteita. Kasvattajan on pystyttävä kokemaan samat asiat uudelleen yhdistämällä ne uuden kokemuksen kautta tulevaan elämäntarinaansa. Kasvattajan pystyy näkemään oman

historiansa ja sen tapahtumat osana minäkuvaansa, ollen tietoinen nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. (Hughes 2011, 74-75) Kasvattajan kyetessä pohtimaan omaa lapsuuttaan, mahdollistuu reagointi lapseen joustavammin ja paremmin tiedostamalla. (Hughes 2011, 80)

Oman kiintymyshistorian selvittäminen mahdollistaa psykologisen ja fyysisen läsnäolon silloin, kun lapsen kiintymistarpeet aktivoituvat. Silloin pystyy omia tunteita säätelämällä vastaamaan lapsen kiihtymykseen auttamalla lasta kohti tasapainoisempaa tunnetilaa. Lapsen käytökseen voi reagoida myös epäillen ja olemalla ymmällään tilanteesta refleктоimalla riittävästi, samalla annetaan lapselle tapahtumaan nähden uusi näkökulma. Näin lapsi pystyy pohtimaan tapahtumaa ja liittämään sen osaksi omaa elämäntarinaansa. (Hughes 2011, 75)

Omaa persoonan käyttöä sovelletaan vuorovaikutteista kehityspsykoterapiaa käytettäessä. Se edellyttää, emotionaalisen yhteyden solmimista ja lapsen tukemista. On tärkeää säilyttää lapsen kanssa toimittaessa PACE- asenne, käynnistää refleктоiva toiminta kokemusten merkityksen paljastamiseksi ja selvittää lapselle ilmi tulleen viestin merkitys. (Becker-Weidman 2013, 241)

3.2 Oma elämäntarina

Mielenterveyden yhtenä mittana on yhtenäinen oman elämäntarina. Se muuttuu matkan varrella ja antaen merkityksen omalle elämälle ja kokemuksille. Yhtenäisen turvallisen kiintymyshistorian omaava henkilö kykenee kertomaan ehjän ja yhtenäisen elämäntarinan riippumatta siitä, vaikka siihen olisi kuulunut vaikeitakin kokemuksia. (Becker- Weidman 2013, 43)

Oma elämäntarinan tarkoituksena on matkata ajassa taaksepäin, kertoa elämästä ennen sijoitusta ja muistella siihen liittyviä tärkeitä ihmisiä ja tapahtumia ottaen huomioon sen seikan mikä on muistamisen ja kertomisen arvoista. Oman elämäntarinan tarkastelu yhdessä turvallisen ja myötätuntoisen ihmisen kanssa, helpottaa lasta ymmärtämään itseään ja toisaalta oma elämäntarinaa käytetään

eheytyksen välineenä. Kasvattajan kannalta oma elämäntarina lisää ymmärrystä lapsen ajatuksiin sekä lapsen toiminnan taustalla oleviin seikkoihin kuten arvoihin ja uskomuksiin. Lapsi voi oman elämäntarinansa kautta nähdä menneisyytensä uudesta näkökulmasta tarkastellen ja sen kautta löytää perspektiivejä tulevaan. (Korhonen 2002, 57)

Vuorovaikutteisessa kehityopsykoterapiassa oma elämäntarinaa muodostettaessa käytetään termiä tutkiminen. Elämäntarinan muodostuminen koostuu neljästä eri vaiheesta. Ensinnäkin lapsen on tunnettava turvallisuuden tunnetta elämäntarinaa tutkivan henkilön kanssa. Tutkimisen edellytyksenä on turvallinen perusta. Jotta lapsen oma elämäntarinaa päästään tutkimaan, eli kertomaan, edellytyksenä on turvallisuuden tunne niin fyysisesti, emotionaalisesti kuin psykologisesti. Kun suhde on syventynyt ja vahvistunut, voidaan elämäntarinan tutkimisessa siirtyä seuraavaan vaiheeseen. Kolmas vaihe on tutkiminen, jonka tavoitteena on tutkia lapsen historiaa, muistoja, tapahtumia ja kokemuksia, jotka omalla tavallaan ovat vaikuttaneet lapsen käsityksiin ihmissuhteista ja näin vaikuttaneet lapsen omaan käyttäytymiseen ja toimintaan. Lapsen elämäntarinan tutkiminen johtaa viimeiseen vaiheeseen, integraatioon. Integraatiossa lapsi eheytyy vaiheittain, jonka seurauksena tutkimista voidaan jatkaa aiempaa syvällisemmin. Eheytyksen tapahtuessa lapsi alkaa nähdä asioita laajemmin, eikä koe asioiden olevan ainoastaan musta-valkoisia. Lapsi oppii käsittelemään erilaisia tunteita samanaikaisesti. Integraation voidaan sanoa olevan kehitysprosessi, jonka aikana lapsi työstää elämäntarinaansa kuuluvia kokemuksia, muistoja, tapahtumia, ihmissuhteitaan ja tunteitaan joustavalla tavalla. Koko tämän prosessin ajan lapsessa tapahtuu paranemista, joka ei ole erillinen vaihe, se kasvaa integraation myötä. Paranemiseen vaikuttavat integroitunut elämäntarina sekä koko kehitysprojektin myötä muodostunut reflektiivinen toiminta. Tämän elämäntarinan tutkimisen myötä lapsi löytää oman paikkansa perheensä elämäntarinassa. (Becker-Weidman 2013, 54-62)

Lapsen elämästä tarinoita voidaan luoda myös narratiivista tekniikka hyväksi käyttäen eli tarinallisin keinoin. Lapsella on elämässään paljon tapahtumia joita hän on elänyt, mutta myös elämättömiä tarinoita joista hän haaveilee. Tarinaa kertomalla lapsen ajatukset päivittäisestä elämästä ja itselleen merkityksellisistä sosiaalisista

suhteista jäsenyivät osaksi lapsen toimintaa. Tarinan avulla lapsi voi tuoda kasvattajalle esiin elämänsä merkityksiä ja tarkoituksia sekä lapsi voi kertoa mitä hän haluaa ja mistä asioista haaveilee tai mitä hän tavoittelee. Elämänkulkua kuvaava tarina muuttaa lapsen elämän tapahtumat osaksi suurempaa loogista kokonaisuutta. Tarinan kuuntelijalta vaaditaan kykyä tulkita mitä tarinassa juonellisesti tapahtuu. Tarinan kautta lapsen kokemukset ja tapahtumat tehdään ymmärrettäväksi ja kasvattajan kanssa jaettavaksi tiedoksi. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 208)

Tarinat voidaan jakaa sisällön mukaan erilaisiin kategorioihin. Alistamistarinoissa, joissa vastataan siihen miten olosuhteet ja toiset ihmiset hallitsevat ja painostavat tarinan kertojaa. Kun jokin ongelma hallitsee kertojan elämää, puhutaan ongelmakyllästetyistä tarinoista. Dominoiva tarina kertoo ongelmasta, joka hallitsee elämää. Vaihtoehtoisissa tarinoissa kertoja saa tarinan kautta tuoda julki miten asioiden haluaisi olevan. Nimensä mukaisesti toistuvissa tarinoissa toistuu kerta toisensa jälkeen sama tarina, joka estää muutoksen. Kertojan puhuessa siitä mitä muut ajattelevat tai miten muiden mielestä tulisi toimia, puhutaan lainatuista tarinoista. Viimeisenä kategoriassa on protestitarinat, joissa kertoja ilmaisee miten hän vastustaa jotakin hallitsevaa voimaa elämässä. Tarinoiden voikin sanoa elävän sen mukaan missä kontekstissa tarinaa kerrotaan. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 209)

3.3 Kiintymysvistarinnan vähentäminen

Kiintymyssuhteen syntyminen ei ole itsestään selvyys, vaan sen syntyyn saattaa vaikuttaa lapsen vastustus turvallisen kiintymyssuhteen syntymiseen. Vastustuksen taustalla saattaa olla lapsen aiemmat kokemukset, joissa häntä on kohdeltu kaltoin. Lapsen elämässä on saattanut olla useita eri kasvattajia tai sijaishuolto paikkoja, joka omalta osaltaan vaikeuttavat lapsen kiintymyssuhteen syntymistä. Lapsen aiemmat elinolot vaikuttavat kiintymyssuhteen syntyyn, jos lapsen kasvattaja on kärsinyt mielenterveydellisistä ongelmista tai kasvattaja on ollut päihteiden käyttäjä, voi se vaikuttaa lapsen kiintymyssuhteen syntymiseen haasteellisesti. (Hughes 2011, 203)

Kiintymyssuhteen vastarinnan vähentämisessä tulee kasvattajan keskittyä lapsen kanssa vallitsevan suhteen intersubjektiivisuuteen. Kasvattaja jakaa lapsen kokemuksen, on samassa tunnetilassa lapsen kanssa. Kasvattaja ja lapsi toimivat vastavuoroisesti toisiinsa vaikuttaen ja sitoutuvat yhteiseen toimintaan. (Hughes 2011, 206-207)

Kiintymyssuhteen olemattomuus vaikuttaa lapsen turvattomuuden tunteeseen hänen omassa arjessaan. Lapsi luottaa omiin päätöksiinsä etsiessään turvaa. Turvallisuuden tunteen luomiseksi lapsen arki on järjestettävä selkeäksi. Ympäristöllä on merkitystä lapsen turvallisuuden tunteeseen ja sen kautta syntyvään kiintymykselliseen suhteeseen. Lapsen arki tulee olla strukturoitua, koska liiallinen vapaa-aika synnyttää lapselle ahdistusta ja saa sen myötä tunteet, ajatukset ja käyttäytymisen epätasapainoon. Lapsen kehityksen kannalta tärkeitä arjessa huomioitavia asioita ovat aktiivinen ja hiljainen toiminta, vuorovaikutteinen ja yksin harrastettu toiminta sekä kotiaskareet. Kotiaskareiden hoitamisessa kasvattajan pitää toimia aktiivisena osallistujana, koska alussa lapsi ei osaa toimia oma-aloitteisesti. Arjen toimia tehtäessä lapsen ei tarvitse ansaita mitään, eli saada palkkiota tehdystä tehtävästään, koska ne ovat lapselle tarpeellisia eikä niitä tarvitse ansaita. (Hughes 2011, 211-212)

Lapset tarvitsevat arkeensa sääntöjä ja rajoja, jotka tulee ilmaista lapselle selkeästi ja ymmärrettävästi. Säännöt ja rajat luovat turvallisuuden tunteen. Mikäli lasta joudutaan rajaamaan, kasvattajan pitää esittää asia empaattisesti ja kertoa lapselle, että kyseessä on hyväksyttävän käytöksen mahdollistaminen eikä rangaistus kuten lapsi yleensä ajattelee. (Golding 2014, 259-260)

Lastensuojelulaitoksessa asuttaessa arjen toiminnot ovat hyvinkin strukturoituja, jokaiselle päivälle on laadittu ohjelma jonka mukaan eletään. Aamuisin noustaan ylös ja mennään kouluun. Koulupäivän jälkeen on hiljainen tunti, jonka aikana saa rauhoittua ja tehdä kotitehtävät. Ruokailuajat ovat säännölliset, kuten myös nukkumaanmenoajat. Arjen toiminnan ohjaamisella luodaan lapsille turvallinen, rajat sisältävä kasvuympäristö.

4 TURVALLISUUDEN TUNNE

Perusturvallisuus on tunne-elämän perusta, jota kuvataan ihmisenä olemisen ja elämisen lähtökohdaksi. Elinolojen ollessa vaikeat, aiheuttaa se ihmiselle sisäistä turvattomuutta. Kolme ensimmäistä elinvuotta katsotaan olevan merkityksellisintä aikaa perusturvallisuuden kehittymisen kannalta. (Jokinen 2004, 34) Lapsi muodostaa normaalisti ensimmäisen suhteensa äitiinsä, suhteen tulisi olla symbioottinen tunnesuhde, joka mahdollistaa lapsen turvallisen elämän ja kehityksen, vaikka onkin itse täysin avuton. (Jokinen 2004,37)

Lähtökohtana ihmisen kehittymiselle pidetään turvallisuutta. Kiintymysteoria perustuu turvallisuuteen, ilman turvallisuuden tunnetta vaarantuu kyky toteuttaa koko potentiaali joka meissä on. (Hughes 2011, 31) Turvallisuuden tunne vaikuttaa lapsen luottamukseen, voimavaroihin ja siihen miten lapsi antaa kasvattajan tukea itseään. Turvattomuus saattaa lisääntyä kuitenkin elämän eri vaiheissa, etenkin silloin jos lapsella on aiempia kokemuksia kasvattajien tai muiden ihmisten arvaamattomuudesta. Lapsen turvallisuuden tunnetta lisää tieto siitä, että hänen lähellään on luotettavia kasvattajia myös silloin, kun lapsi elää vaikeaa ajanjaksoa. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008 , 63)

4.1. Fyysinen ja henkinen turvallisuus

Turvallisuus voidaan jakaa fyysiseen ja henkiseen turvallisuuteen. Fyysinen turvallisuus rakentuu jokaisen oikeudesta koskemattomuuteen sekä säännöistä ja ohjeista, joita toimintaympäristössä noudatetaan. Lastensuojelulaitoksessa toiminnassa on tärkeää tuoda julki, että jokaisella on oikeus koskemattomuuteen. Tämän oikeus kuuluu niin lapsille kuin aikuisillekin. Ikävä kyllä monella sijoitetulla lapsella on kokemuksia siitä, ettei heidän koskemattomuuttaan ole kunnioitettu. (Hurme& Kyllönen 2014, 28)

On kuitenkin tilanteita, joissa lapsen koskemattomuus joudutaan asettamaan toissijaiseksi. Tällä tarkoitan kiinnipito tilanteita, joissa lapsen katsotaan olevan

vaaraksi itselleen tai ympäristölleen. Kiinnipito on kuitenkin äärimmäinen rajoitustoimenpide, joka myös tuo lapselle turvallisuuden tunnetta, mutta se vaatii asian perustelemista ja läpi käymistä lapsen kanssa tilanteen rauhoittua. Säännöt ovat osa arkea, joiden avulla toiminta pyritään saamaan sujuvaksi ja turvalliseksi. Kun lapset ymmärtävät sääntöjen olevan heidän turvallisuuttaan lisääviä eikä rajoittavia, niin se helpottaa niiden noudattamista.

Henkinen turvallisuus puolestaan muodostuu sosiaalisesta, psyykkisestä ja kasvatuksellisesta turvallisuudesta. Sosiaalinen turvallisuus kuvaa lapsen kehittymistä omana itsenään siinä sosiaalisessa ympäristössä jossa hän toimii. Sosiaalinen turvallisuus tulee ilmi myös kaverisuhteissa ja kykynä hallita sosiaalisia taitoja. Sosiaalisissa taidoissa on paljon eroa lasten kesken. Usein taidot ovat kuitenkin puutteellisia, ja niitä harjoitellaan arjessa eteen tulevien tilanteiden kautta. Lasten sosiaalista turvallisuutta pyritään lisäämään mahdollistamalla heille vaikuttamisen ja osallisuuden kokemuksia, kuten nuorten kokoukset joissa voi oman mielipiteen ilmaista turvallisesti aikuisten läsnä ollessa. Psyykkinen turvallisuus ilmenee ilmapiirin, vuorovaikutuksen ja toiminnallisuuteen liittyvinä asioina. Jotta lapsi voi kokea psyykkistä turvallisuutta, tulee ohjaajien toimia johdonmukaisesti ja antaa lapselle mahdollisuus ilmaista tunteitaan, olivat ne sitten minkälaisia tahansa. Kasvatuksellinen turvallisuus muodostuu siitä, ettei lapselta edellytetä enempää kuin hänen osaamisensa taso on. Lapselle pitää antaa ohjeet ymmärrettävästi ja tarvittaessa häntä tulee auttaa ja ohjata tehtävissään. Emme ohjaajina voi olettaa, että 12-vuotias suoriutuu oman huoneensa viikkosiivouksesta samalla tavalla kuin 17-vuotias. Toisaalta asia voi olla myös toisinpäin. Lapselle tulee antaa riittävästi kannustavaa palautetta, joka lisää onnistumisen kokemusta. Edellä kuvatut turvallisuuden osa-alueet muodostavat emotionaalisen turvallisuuden, joka on lapsen oma kokemus turvallisuudesta. (Hurme & Kyllönen 2014, 29)

Lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta on äärimmäisen tärkeää, että lapsi tuntee turvallisuutta. Turvallisuuden tunnetta pidetään yllä varmistamalla, että lapsella on aina käytettävissään henkilö, johon hänelle on kiintymyssuhde. Mikäli lapsella ei ole kiintymyssuhteeseen tarvittavaa henkilöä, lapsi saattaa oireilla mitä moninaisemmin tavoin. Lapsi ei ilmaise tunteitaan tai hän voi olla impulsiivinen tunnepurka-

uksissaan. Jos lapsen varsinainen kasvattaja on poissa, on lapsella eroahdistuksen poistamiseksi oltava joku toissijainen kiintymyshahmo. Kun lapsen kiintymyshahmo on paikalla koko valveilla olon ajan, lapsi pystyy säilyttämään turvallisuuden tunteensa ja olemaan osa sitä ympäristöä, jossa hän toimii. (Hughes 2011, 32-33)

4.2. Turvallisuuden tunteen vahvistaminen

Lapsen turvallisuuden tunteen aikaansaamiseksi, tulee olla selkeät säännöt ja asettaa lapselle myös rajat. Sääntöjä pitää ymmärtää ja tarvittaessa harjoitellaan sääntöjen noudattamista. Kun lapsen toiminta vaatii ohjaajan puuttumista, on ohjaajan muistettava toimiessaan empatian käyttö lapsen kanssa kommunikoidessa. Lapselle tulee välittää tieto ettei ohjaaminen ole käytöksestä johtuva rangaistus vaan sen avulla lasta tuetaan kohti sopivaa käyttäytymistä. (Golding 2014, 259-260)

Turvallisuuden tunnetta voidaan vahvistaa pitämällä kiinni arjen rutiineista. Lapsen kannalta liiallinen vapaus valita, voi aiheuttaa ahdistusta ja sen myötä vähentää turvallisuuden tunnetta. Kasvattajan tehtävänä on löytää sopiva tasapaino järjestyksen ja joustavuuden välille. Kasvattajan pitäisi kyetä menemään samaan tunnetilaan lapsen kanssa, toimia siis intersubjektiivisesti, ja näin varmistaa että lasta koskevat päätökset olisivat sopivia lapsen näkökulmasta. (Hughes 2011, 33-34) Intersubjektiivisuus kuvaa lapsen ja ohjaajan välistä vuorovaikutus tilannetta, jossa asioita jaetaan ja ne ymmärretään samalla tavalla. Yhteisymmärrys mahdollistaa lapsen ja ohjaajan välisen kokemuksen jakamisen ja päätöksen tekemisen lapsen näkökulman huomioiden. Intersubjektiivisuus on ohjaajan ja lapsen välistä vuorovaikutusta, jossa molemmat vaikuttavat toisiinsa. (Hughes 2011, 23)

Lapsi tulee huomioida tulevissa muutoksissa, jottei lapsi tulkitse tilannetta siten että hänen ominaisuutensa olisi syynä tulevaan muutokseen. Muutoksen syyt voivat olla mitä erilaisempia. (Hughes 2011, 35) Lastensuojelulaitoksessa muutoksia saattaa tapahtua henkilöstössä, tai sijaishuoltopaikan vaihdoksena. Lapsen kannalta erityisesti suuret henkilöstön muutokset ovat uhka lapsen turvallisuuden tunteelle. Lapsen turvallisuuden tunnetta voidaan lisätä tutustumalla etukäteen uuteen

hoitopaikkaan tai uuteen hoitajaan. Pelkkä puhuminen lapsen kanssa ei auta, se saattaa lisätä vastustusta muutosta kohtaan. Kasvattajan on hyväksyttävä lapsen halu välttää muutosta, ja suhtauduttava siihen myötätunnolla. Kasvattajan on ilmaistava luottavansa lapsen selviytymiseen tilanteessa. (Hughes 2011, 35)

Kasvattajalla on vastuu turvallisuuden tunteen rakentumisesta lastensuojelulaitoksessa. Kasvattajan vastuulla on niin fyysinen kuin henkinen turvallisuus, unohtamatta jokaisen lapsen yksilöllistä turvallisuuden tunnetta. Epävarma kasvattaja ei itse koe olevansa turvassa, ja se heijastuu suoranaisesti lapsiin vähentämällä turvallisuuden tunnetta. (Hurma & Kyllönen 2014, 34-36)

Lapsen ollessa vihainen, on kasvattajan vältettävä lapsen eristämistä, koska se voi olla lapselle pelottava kokemus ja täten lisätä lapsen vihaisuuttaan sekä lapselle se on lisärangaistus vihaisena olemisesta. Tällaisessa tilanteessa on hyvä olla lapsen lähellä ja pysyä rauhallisena, se helpottaa lapsen oloa ja edesauttaa lastakin rauhoittumaan. On myös tilanteita jolloin lapsen on tarpeen olla itsekseen kyetäkseen rauhoittumaan, tällöin valinnan tulisi olla lapsen ei kasvattajan. On myös tilanteita, jolloin kasvattajan on saatava hetki rauhoittua, näissä tilanteissa lapselle voi sanoa olevansa pahoillaan tapahtuneesta, joten menen toiseen huoneeseen hetkeksi rentoutumaan, jutellaan kun olemme rauhoittuneet. (Hughes 2011, 36-37)

Lapselle yllätyksiä järjestettäessä on harkittava tarkkaan miten lapsi yllätyksen kokee. Mikäli lapsi on kokenut hiljattain jonkin traumatisoivan tapahtuman tai on stressaantunut, voi yllätys aiheuttaa hänessä ahdistusta, joka järkyttää lapsen tasapainoa. Yllätyksiä järjestettäessä kasvattajan pitää tietää sopiiko yllätys lapsen aiempien kokemusten kanssa yhteen. (Hughes 2011, 37)

4.3 Turvallisuus rajoitustilanteissa

Lastensuojelulaitoksessa toimittaessa tulee tilanteita, joissa lapsen toimintaa pitää rajoittaa. Tarvittaessa lasta rajoitetaan lastensuojelulakiin perustuvien rajoitustoimenpiteisiin perustuvien toimenpitein. Lapsen käyttäytyessä niin, että hän

vaarantaa joko omaa turvallisuuttaan tai muiden turvallisuutta, on kasvattajan huolehdittava lapsen turvallisuudesta. Lastensuojelulaitoksessa äärimmäinen keino tähän on päätös aloittaa lapsen kiinnipito. Lastensuojelulaki säättää kiinnipidosta seuraavasti. ”Laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä. Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huolellista eikä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä “ (Lastensuojelulaki 13.4.2007/147,68§)

Lapsen rajoittamiseen liittyy kaksi seikkaa, turvallisuuden lisääntyminen ja samalla ahdistuksen kasvaminen. Turvallisuutta tilanteessa lisää kasvattajan aktiivinen osallistuminen kiinnipitoon, sekä lapsella oleva tieto siitä, että kasvattaja tietää mitä tekee ja hänellä on kokemusta vastaavasta toiminnasta. Ahdistusta taas tuottaa se, kun kasvattaja toimii ristiriitaisesti lapsen toiveiden kanssa. (Hughes 2011, 34)

Kasvattajan oma henkisen turvallisuuden rooli suojaa kasvattajaa erityisesti rajoitustilanteissa. Lapsen käyttäytyessä uhkaavasti, on kasvattajan tehtävä päätös fyysisestä rajoittamisesta. (Hurme & Kyllönen 2014, 126)

Rajoitustilanteissa on kasvattajan huomioitava muutamia merkittäviä asioita. Lapselle tulee kertoa, miksi lasta rajoittamiseen päädyttiin, ja mitä rajoitustoimenpiteellä tavoitellaan. Lapsen kanssa ei tilanteessa pyritä tekemään sopimuksia, vaan lapselle välitetään tieto jonka avulla lapsi ymmärtää kasvattajan päätyneen kyseiseen ratkaisuun. Lapsen näkemykset tulee kuulla, mutta samalla lapsi huomaa kasvattajan pitävän rajoitusta parhaana mahdollisena ratkaisuna tilanteessa, vaikka hän on kuullut lapsen toiveen asiasta. Kaikenlainen rajoittaminen on lähes poikkeuksetta ristiriidassa lapsen toiveen ja kasvattajan päätöksen suhteen, siksi onkin tärkeää

että kasvattaja kertoo päätöksensä empaattisesti ja niin, että lapsen pettymys tulee huomioiduksi kasvattajan taholta ymmärryksenä. Kun lapsi kokee ymmärrystä ja lohdutusta, helpottaa se kasvattajan tekemän päätöksen hyväksymistä. (Hughes 2011 34-25)

Turvallisuuden tunnetta heikentäviä asioita tapahtuu jokaisen ihmisen elämässä. Heikentäviä tekijöitä ovat ristiriidat, ennalta arvaamattomat asiat tai tapahtumat, sekä omassa historiassa aiemmin tapahtunut ikävä asia, joka palautuu mieleen jossain asiayhteydessä. Edellä mainitut asiat voivat koetella turvallisuuden tunnetta mikä meillä on olemassa. Turvallisuuden tunteen horjuminen saa ihmisen tuntemaan epävarmuutta ja ahdistuneisuutta. Merkityksettömiksi turvattomuuden tunteen tekee kyky tunnistaa, käsitellä ja ratkaista asia, mikä tunteen on aiheuttanut. Lapsen kohdalla ratkaisun kannalta on tärkeää saada käsitellä asia ihmisen kanssa, johon hänellä on kiintymyksellinen suhde. Lasta autetaan keskustelemalla asiasta turvallisuuden tunteen korjaamiseksi.(Hughes 2011, 37-38)

Turvallisuuden tunteeseen katkoksia tulee, mutta niiden korjaamiseksi on kasvattajan toimittava aktiivisesti ja nopeasti. (Hughes 2011, 29) Jotta turvallisuuden tunne ei horjuisi, on kasvattajan palattava korjaamaan katkosta. Kun lapsi huomaa, ettei suhde katkea erimielisyydestä huolimatta, se vaikuttaa keskinäiseen suhteeseen syventämällä suhdetta. Saavutetun kiintymyssuhteen kannalta on ratkaisevan tärkeää ja keskeistä turvallisuuden tunteen ylläpitäminen korjaamalla suhteeseen tullut ristiriita. Kiintymyksellisen suhteen jatkuminen ei onnistu ilman jatkuvaa korjaamista ristiriitojen ilmaannuttua. (Hughes 2011, 183-184)

5 OMAHOITAJUUS

Omahoitajatyö on auttamistyötä, jota voidaan tarkastella useista eri viitekehyksistä käsin. Omahoitaja tekee sosiaalityötä, kiinnittäen työssään huomiota sosiaalisiin ongelmiin. Toisaalta omahoitaja toimii sosiaalipedagogiikan mukaisesti lasta

kasvattaen, pyrkien muutokseen kasvatuksellisin ja kasvua tukevin keinoin. (Matthies 2009, 243-245)

Omahoitajamenetelmän voidaan sanoa olevan yksilöllinen hoito - ja kasvatusmenetelmä, jossa yksilöllisyys korostuu. Omahoitaja on lapselle nimetty hoitaja, joka on sitoutunut toimimaan suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti lapsen hoito – ja kasvatustyöhön. Omahoitajan on tarkoitus vastata lapsen yksilöllisiin hoidollisiin tarpeisiin. Omahoitajatyö on vaativaa, se vaatii aikuiselta itsekuria ja kestävyyttä. Omalla toiminnallaan ja käyttäytymisellään omahoitaja edistää hoidollista suhdetta lapseen. Omahoitaja pyrkii alussa luomaan lapseen kontaktin ja sitä kautta luottamuksellisen suhteen syntymisen. Omahoitaja auttaa lasta ymmärtämään tämän vaikeaa käyttäytymistä ja tunnistamaan oman toiminnan syy-seuraussuhteita. (Karppinen 2001, 14-15)

Omahoitajatyön kannalta tärkeää on saada luotua luottamuksellinen suhde lapseen. Luottamuksellinen suhde auttaa kiintymyssuhteen rakentumista, koska lapsen luottaessa omahoitajaan hänen kanssaan voidaan käsitellä myös vaikeita ja ikäviä asioita.

Luottamus ei ole itsestään selvyys, vaan sen rakentuminen on hyvän työskentelyn tulos. Luottamuksen syntyyn auttaa olennaisesti vaitiolovelvollisuus, joka on yksi luottamukseen liittyvä elementti. (Särkelä 2011, 34) Luottamuksen syntyminen onkin omahoitajatyön ensimmäinen varsinainen haaste.

Auktoriteerin merkitystä ei voida korostaa myös omahoitaja työssä. Lapsi joka on kasvanut kodissa, jossa ei ole ollut vanhemmilla auktoriteettia, on varsin hankalaa hyväksyä kenenkään aikuisen määräysvaltaa. Hyvää auktoriteettia vaille kasvaneella lapselle ei ole kykyä luottaa aikuisiin. Lapsi tarkkailee aikuisia epäluuloisena vailla hyviä tapoja ja sen vuoksi saa herkästi kielteistä palautetta ympäristöltä jossa lapsi toimii. (Juusola 2011, 170) Auktoriteetti on lapsen kuuntelemista, hänen näkökulmansa huomioimista ja ymmärtämistä ja hyvien ratkaisujen etsimistä yhdessä lapsen kanssa. (Juusola 2011, 172)

Lapsella joka on joutunut huolehtimaan itse itsestään aivan liian aikaisin, on vaikeaa olla kasvattajan ohjauksessa ja oppia luottamaan siihen, että hänestä huolehditaan. Lapsi pyrkii mieluusti hallitsemaan tilanteita ja ottamaan tapahtumien kulusta vastuun. Toisaalta jo vauvasta asti aikuisten armoilla ollut lapsi, ei osaa ilmaista omia toiveitaan, vaan suostuvat kaikkeen mitä ehdotetaan. Nämä lapset eivät koe olevansa rakastamisen arvoisia, lapsia joiden tarpeilla ja hyvinvoinnilla olisi merkitystä. Lapsi saattaa vastustaa omahoitajan lähestymisyhteyksiä vihamielisesti, yrittäen kaikin keinoin mitätöidä lähestymisyhteykset. Omahoitajan onkin opittava kuulemaan ja näkemään lapsen viestit. Tästä syystä sijoituksen alusta lähtien omahoitajan on tehtävä töitä oppiakseen millainen lapsi hänen hoidettavakseen on tullut. Lapsen sukupuolen, iän, temperamentin lisäksi on opittava tuntemaan myös tapa, jolla lapsi ilmaisee itseään. (Mäkelä & Vierikko 2004, 85-86)

Lapsen kannalta tärkeintä on keskittyä korjaamaan perusongelma, eli auttaa lasta rakentamaan omahoitajaan kiintymyksellinen suhde, onhan omahoitaja lapselle hänestä huolehtiva aikuinen. (Becker-Weidman & Shell 2008, 12) Jokainen ihminen kaipaa kunnioitusta olipa hänen elämäntilanteensa millainen tahansa. Tilanteessa, jossa lapsi kokee ettei hänen tarpeitaan ja mielipiteitään kunnioiteta, vuorovaikutuksellinen suhde omahoitajaan koetaan lamaannuttavaksi. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 64-65)

Omahoitajatyö on lastensuojelulaitoksessa tehtävää sosiaalityötä. Onkin tärkeää muistaa kunnioittaa asiakkaan, tässä tapauksessa lapsen, ihmisarvoa, huomioimalla asiakas ainutlaatuisena ja yksilönä. Se tarkoittaa pyrkimystä ymmärtää asiakkaan tapaa käsitellä omaa elämäänsä häntä siinä ymmärtäen, vahvistaen ja tukien. (Raunio 2004, 85) Eettinen toiminta ohjaa kasvattajaa työssään, on tärkeää ymmärtää että jokaisessa on jotain hyvää ja pahaa. Pahaa voidaan kuvata asiana, joista ei puhuta ääneen, vaiettuna asiana. Kun lapsi uskalttaa käsitellä kasvattajan kanssa myös pahaa, on lapsesta nähtävissä tärkeä osa. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 27-28)

Jotta omahoitajatyö toimisi hyvässä suhteessa, on lapsella oltava kokemus siitä että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on. Lähtökohtaisesti lapsi lähtee muuttamaan toimintaansa sellaisena kuin hän on tällä hetkellä. Lapsen hyväksytyksi tulemisen

kokemukset kasvattavat lapsen itseluottamusta ja omanarvontuntoa. (Särkelä 2011, 31)

Hyvässä omahoitajasuhteessa on kaksi osapuolta, omahoitaja ei voi onnistua työssään ilman lapsen apua ja päinvastoin. Lapsen pitää auttaa omahoitajaa ymmärtämään tilannettaan, jotta omahoitaja voi puolestaan auttaa lasta käsittelemään ja ratkomaan asioita. Lapsen voisikin sanoa olevan omahoitajan yhteistyökumppani. (Särkelä 2011, 33)

Hyvän omahoitajan ominaisuuksia ovat empatia, aitous ja lapsen kunnioittaminen omana itsenään. Omahoitajan on kyettävä asettumaan lapsen asemaan ymmärtääkseen lapsen tilannetta hänen näkökulmastaan, ja samalla ottaa käyttöön oma näkökulma auttaakseen lasta ymmärtämään asioita syvällisemmin. Omahoitaja työskentelee asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Hyvässä omahoitajuussuhteessa työskentely on avointa, siten että molemmat osapuolet voivat sitä tutkia. Se miten omahoitaja osoittaa lapselle kunnioittavansa tätä, näkyy ilmeinä ja eleinä sekä tavassa puhua lapselle. (Särkelä 2011, 41- 42)

Omahoitaja on lapsen asioiden asiantuntija. On kuitenkin olennaista huomioida myös omahoitajan ammatillinen kasvu ja ammatti-identiteetti. Ammatillista kasvua kuvataan psyykkis-emotionaalisenä kasvuna, jossa ammatillisia valmiuksia ja taipumuksia halutaan kehittää ja muuttaa. Omahoitajan ammatti-identiteetti muodostuu omasta käsityksestä ja ymmärryksestä suhteessa omaan ammattiinsa. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 33-34)

Reflektiivisyyttä voidaan määritellä useilla eri keinoin, riippuen siitä mistä näkökulmasta reflektiivisyyttä tarkastellaan. Tehtäessä omahoitajatyötä, tarkasteltava näkökulma liittyy oman toiminnan kriittiseen arviointiin ja oman toimintaan sekä sen seurauksiin ja perusteisiin. Reflektiivisyyden kaksiluonteisuuden vuoksi tarkasteltavia asioita ovat myös omahoitajan omat asenteet, tunteet, arvot, uskomukset, ajatukset ja toiminta. Reflektiivinen pohdinta mahdollistaa asioiden syvällisemmän tutkimisen ja toisaalta se antaa mahdollisuuden ottaa etäisyyttä asioihin. Reflektiiv-

visyys mahdollistaa uuden ja perusteellisemman toimintatavan suunnittelun ja toteuttamisen. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2011, 47)

5.1 Omahoitajatyön haasteet

Omahoitajatyöhön liittyy paljon haasteita. Näitä haasteita käsittelen omaan kokemukseeni perustuen. Omahoitajan on kyettävä näkemään lapsen toiminnan taustalla olevat tapahtumat ja asiat, jotta omahoitajana oppii ymmärtämään lapsen tapaa toimia ja olla vuorovaikutuksessa. Näin ollen omahoitaja kohtaa ensimmäisen haasteen työssään mahdollisesti jo ennen sijoitukseen tulevan lapsen saapumista lukiessaan lapseen liittyviä taustatietoja. Ensi kohtaamisen tärkeyttä ei voi korostaa liikaa, tästä syystä on tärkeää kohdata lapsi lempeästi ja hyväksyvästi. Se mahdollistaa seuraavaan haasteen voittamisen, eli vuorovaikutuksellisen suhteen syntymisen. Vuorovaikutus ja kommunikaatio on tärkeä työväline, jonka avulla saadaan luotua asioille merkityksiä ja yhteyksiä. Omahoitajatyötä tulisi tehdä tiiviisti erityisesti sijoituksen alussa, mutta haasteellisen siitä tekee vuorotyö, jota laitoksissa tehdään. On mahdotonta olla paikalla päivittäin, sen vuoksi koenkin omahoitajatyöskentelyn pareittain toimivaksi työmuodoksi. Näin ei kuitenkaan jokaisessa laitoksessa ole, joten sen puuttuminen on eräänlainen haaste.

Omahoitajan haasteellisin tehtävä on saada luottamuksellinen suhde luotua lapseen. Luottamuksellisen suhteen syntyminen ei ole aina kiinni pelkästään omahoitajasta ja lapsesta, vaan taustalla saattaa vaikuttaa vanhempi, joka pelkää menettävänsä lapsensa ja sen vuoksi herättää lapsessa kielteisiä ajatuksia suhteessa omahoitajan luottamukseen. Tästä syystä omahoitajan on huomioitava erityisesti myös vanhemmat toimiessaan lapsen kanssa. Kun lapsella on ”lupa” kiinnittyä sijoituspaikkaansa ja omahoitajaansa, alkaa varsinainen työ tuottaa tuloksia.

Tärkeää omahoitajatyön kannalta on henkilöiden väliset kemiat. On hyvin haasteellista toimia lapsen kanssa, jonka kanssa ei löydä monien eri lähestymistapojenkaan jälkeen ”yhteistä säveltä”. Tässä tapauksessa tulee kaksi haastetta omahoitajatyöhön, onko parempi vaihtaa omahoitajaa, jolloin viestittää lapselle tiedon periksi

antamisesta, vai vastatako haasteeseen saavuttaa lapsen kanssa yhteinen sävel. Päädytään näissä tilanteissa mihin ratkaisuun tahansa, on ratkaisu perusteltava niin omahoitajan itselleen kuin myös lapselle.

Suureksi haasteeksi omahoitajatyön kannalta koen työntekijöiden vaihtuvuuden. Syystä tai toisesta sosiaalialalla työpaikkaa vaihdetaan melko usein, on kyse sitten julkisen puolen viranhaltijasta tai yksittäisestä ohjaajasta lastensuojelulaitoksessa. Lapsen on mahdotonta muodostaa kiintymyksellistä suhdetta, jos omahoitaja vaihtuu monta kertaa sijoituksen aikana.

Omahoitajatyössä on useita muitakin haasteita, joista halusin nostaa edellä mainitut omaan kokemukseeni perustuvat haasteet, joita olen työssäni kohdannut reilun 12-vuoden aikana. On kuitenkin lohdullista ajatella, että haasteet on tehty voitettavaksi ja tuon lauseen on hyvä antaa ohjata omaa työtä omahoitajana.

Vuorovaikutustaitojen kehittäminen on osa kasvattajan työtä. Hyvät vuorovaikutustaidot ovat osa ammatillista osaamista. Ilman vuorovaikutusta ei voida vaikuttaa toiseen ihmiseen myönteisellä ja tuloksellisella tavalla. Vuorovaikutuksen voidaan todeta olevan ihmisten välistä viestintää. (Silvennoinen 2004, 15-17)

Hyvät vuorovaikutustaidot omaava henkilö hallitsee erilaisten sävyjen käytön. Sävyt kuvaavat tapaa puhua, äänenpainoja, ilmeitä ja eleitä lähestyä erilaisia ihmisiä. Vuorovaikutuksen tavan voi siis mukauttaa sellaiseksi, jossa lähestyttävä kokee olonsa mahdollisimman mukavaksi. Vuorovaikutuksessa on tärkeää ymmärtää omaa ja muiden käyttäytymistä, kunnioittaa toisen erilaisuutta, oppia kuuntelemaan, tiedostaa ja jakaa tunteitaan sekä oppia rakentamaan luottamuksellisia suhteita. Jokaisesta vuorovaikutustilanteesta voi halutessaan oppia, jokainen on vastuussa omasta käyttäytymisestään ja niistä reaktioista joita muiden käytös meissä saa aikaan. (Silvennoinen 2004, 33-35)

Tunteiden merkitystä vuorovaikutussuhteessa ei voida kyseenalaistaa. Tunteet vaikuttavat vuorovaikutukseen tuoden erilaisia sävyjä, joilla voi olla vuorovaikutusta joko edistäviä tai haittaavia merkityksiä. Toimivan vuorovaikutussuhteen onnistumi-

seksi tarvitaan tunneosaamista. Omien tunteiden tunnistaminen on tärkeä seikka itsetuntemuksen kannalta. Se tarkoittaa, että kykenee tekemään havaintoja ja ymmärtää itseään ja omaa käytöstään. Kyky tunnistaa toisen ihmisen tunteita perustuu omaan itsetuntemukseen. Tunteiden tunnistamisen taito mahdollistaa eläytymisen toisen ihmisen tilanteeseen ja ymmärtämään hänen näkökulmiaan asioihin. (Silvennoinen 2004, 53- 55)

Vuorovaikutukseen perustuvaa työtä tehdään psykososiaalista lähestymistapaa käyttäen. Tämä asettaa kasvattajalle vaatimuksen tuntea ja osata vuorovaikutuksellisin keinoin tehtävän työn menetelmiä, koska psykososiaalisen työn voidaan todeta olevan ongelman kannalta vaativaa. Psykososiaalista työtä tehdään tilanteissa, joissa taustalla on kriisejä tai vaikeita ihmissuhteita, kuten lastensuojelulaitoksissa. Psykososiaalinen työ on luonteeltaan korjaavaa, sillä pyritään vaikuttamaan ihmisen sisäisiin toimintarationaliteetteihin. Toimintarationaliteetti tarkoittaa käytännössä tiettyyn päämäärään pyrkimistä oman toiminnan keinoin. Psykososiaalisen lähestymistavan tarkoituksena on luoda asiakkaalle ymmärrys hänen tilanteestaan ja ongelmistaan, jonka kautta mahdollistetaan tilanteen muuttaminen. (Raunio 2004, 140-142)

Yksilön tarpeet ovat psykososiaalisia tarpeita, joihin vaikutetaan vuorovaikutuksen avulla. Jokaisella on tarve tulla kuulluksi omassa yhteisössään. Vuorovaikutuksen kautta lapsen minäkuva ja itsetunto kehittyy. Vuorovaikutuksellisen tuen tarpeen määrä korostuu silloin, kun elämässä kokee kriisejä, jotka vaikeuttavat elämänhallintaa. Psykososiaaliset tarpeet ilmenevät tunteina, ajatuksina tai käyttäytymisen muutoksena. Ihminen tarvitsee toista ihmistä ollessaan vuorovaikutuksessa. Kasvattaja voi toimia lapselle peilinä vuorovaikutustilanteessa, ilmaisten lapsen ajatuksia ja tunteita. Lapsi rakentaa minäkuvaansa ja saa elämälleen merkityksiä muiden avulla. (Ekström, Leppämäki & Vilen 2008, 58-60)

Vuorovaikutuksen vahvistuessa, lapsi saattaa oireilla aiempaa enemmän. Syynä tähän lienee se, että lapsi on oppinut luottamaan kasvattajaansa ja näin ollen uskaltaa myös oireilla voimakkaammin. (Mäkelä & Vierikko 2004, 60-61)

Kiintymyssuhdetta aloittaessa on kasvattajan olennaista ratkaista omat kiintymysstrategiansa, ennen kuin aloittaa lapsen hoidon. Tärkeää on omata kehittynyt reflektointitaito ja pitää olla vakaa mielentila suhteessa kiintymykseen, näiden avulla kasvattaja pystyy toimimaan lapsen kanssa luoden tälle intersubjektivisia kokemuksia. Kasvattaja käyttää työtä tehdessään omaa persoonaansa, ollessaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. (Becker-Weidman 2013, 28-31)

5.2 Dialogi kiintymyssuhteen apuvälineenä

Vuorovaikutuksessa oltaessa, on huomioitava kaikki osapuolet. Dialogisen keskustelun avulla taataan osallistujille mahdollisuus ajatella ääneen, puheenvuorot kuunnellaan kommentoimatta niitä. Ennakointidialogia voidaan hyödyntää kiintymyssuhteeseen perustuvassa työssä vaikkapa tulevaisuuden muistelun avulla. Sen tarkoituksena on tarkastella nykyisyyttä taaksepäin sellaisen tilanteen vallitessa, jossa huolet ovat vähentyneet. Tarkasteltava ajanjakso on normaalisti vuosi. Kasvattaja kertoo aluksi lapselle, että asiat ovat vuoden kuluttua paremmin. Tämän jälkeen tämä esittää tarkentavia kysymyksiä mikä on saanut positiiviset muutokset aikaan. Keskustelun käytyään kasvattaja kokoaa yhteen millä keinoin muutokseen päästään, ja suunnittelee toiminnan sen mukaan. (Arnkil 2004, 190)

Nykymaailmassa painotetaan kuuntelemisen merkitystä ja tärkeyttä. Terapeuttista työtä käytettäessä kehityspsykoanalyttinen lähestymistapa mahdollistaa kasvattajan avustuksella lapsen näkemään asioiden eri merkityksiä. Vaikkakin menneisyyttä ja nykytilannetta käsitellään, tulee myös tulevaisuutta pohtia. (Mattila 2009, 80)

Lasten kanssa toimittaessa on muistettava toimia pitkäjänteisesti ja hienotunteisesti. Kun aikuinen haluaa selvittää ja saada käsityksen siitä mikä asia lasta askarruttaa, on toimittava määrätietoisesti. Aikuisen tulee ilmaista olevansa lapsen käytettävissä. Tärkeää on oikea-aikainen asioiden esille ottaminen. Keskustelujen kannalta sopia tilanteita on mm. autolla ajaminen, koska tilanteesta ei voi poistua kesken keskustelun. (Sinkkonen 2010, 89)

Vuorovaikutteista kehityopsykoterapiaa, joka pohjautuu kiintymyssuhteeseen voidaan käyttää menetelmänä laitoksissa. Kyseinen menetelmä tukeutuu vahvasti intersubjektiivisten kokemusten jakamiseen, työlleen omistautunut kasvattaja käyttää kokemustaan ohjaamaan käytäntöä. On kuitenkin huomioita miten erilaiset ennakoasenteet ja harhat voivat vääristää kokemusta käytettäessä intersubjektiiviseen jakamiseen perustuvaa menetelmää. (Becker-Weidman 2013, 76)

Dialogisessa vuorovaikutussuhteessa olennaista on, että lapsen kanssa käydään avointa vuoropuhelua, jossa molemmat osapuolet ovat tasa-arvoisia. Kun lapsi ymmärtää oman tilanteensa, työskentelyn lähtökohtana on kasvattajan ammatillinen työote, koska hänellä on vastuu lapsen tilanteen ja käytökseen johtavista muutoksista. Kasvattajalla olevaa tietoa tarvitaan lapsen tukemiseksi ja tavoiteltujen päämäärien saavuttamiseksi. (Raunio 2004, 129)

Lapsen ollessa tietyssä tunnetilassa, on kasvattajan kyettävä kohtaamaan lapsi empaattisesti, eli ymmärtäen mitä lapsi tilanteessa kaipaa, samalla tarkastellen lapsen tarpeita ja tulkitsemalla lapsen toimintaa. Empatia liittyy dialogiin yhdistäen tunteet ja ajattelun, sekä samanaikaisesti toimien dialogina kahden ihmisen välillä. (Särkelä 2011, 72-73)

5.3 Kommunikaation tehostaminen omahoitajuustyössä

Vuorovaikutusta on hyvin monenlaisia. Vuorovaikutukseen tarvitaan aina vähintään kaksi ihmistä. Vuorovaikutustilanteessa oltaessa tulisi pyrkiä tasavertaiseen keskusteluun. Näin ei kuitenkaan aina ole, vaan syntyy vallan käyttäjiä ja vallan käytön kohteita. Lastensuojelulaitoksessa edellä kuvattua tilannetta pyritään välttämään, muistaen toiminnan olevan aikuisjohtoista. Lapsen pitää saada osallistua vuorovaikutukseen ilmaisten oman mielipiteensä, ilman että häntä asian vuoksi rangaistaan. Kun omahoitaja keskustelee lapsen kanssa, näin vuorovaikutus tilanteessa vaikuttaa voivat molemmat osapuolet. (Routarinne 2007, 5-6)

Kommunikaatio voi olla joko verbaalista tai nonverbaalista. Kasvattaja käyttää usein työssään verbaalista kommunikaatiota, huomaten ettei se tehoakaan toivotulla tavalla. Tällaisissa tilanteissa kannattaa ottaa käyttöön nonverbaaliset keinot, joiden avulla lapselle voi viestittää asioita paljon enemmän kuin pelkästään verbaalisesti. Katse, erilaiset kasvojen ilmeet, puheen sävy ja rytmi, viestittävät lapselle enemmän kuin pelkkä puhe. (Hughes 2011, 124)

Nonverbaalisin keinoin lapselle voidaan välittää erilaisia tunteita, sellaisia joihin ei löydy sanoja. Edellä kuvatun keinon avulla lapsi huomaa kasvattajan ymmärtävän hänen omaa sisäistä elämäänsä. Pyrittäessä yksiselitteiseen kommunikaatioon, on ratkaisevan tärkeänä tekijänä juurikin nonverbaalinen kommunikointi.(Hughes 2011, 125)

Emotionaalisesta viestinnästä suurin osa on nonverbaalista. Lapselle lempeä kosketus voi saada aikaan syvemmän kokemuksen kuin pelkkä verbaalinen ilmaisu. (Becker-Weidman 2013, 46-47)

Lapsen kanssa toimittaessa, on pyrittävä välttämään miksi-sanaa. Lapsi reagoi erityisellä tavalla, jos hänelle esitetyt kysymykset esitetään miksi –muodossa etenkin silloin kuin kasvattajan nonverbaalinen viesti kertoo suuttumuksesta tai vihaisuudesta suhteessa lapsen toimintaan. Lasta kannattaa lähestyä eri tavalla, ilmaista lapselle asioita ääneen lempeällä äänen sävyllä. Lapsi kiinnittää siihen huomiota, ja kiinnostuu siitä miten hänestä välitetään. Lapsen kanssa luodaan tarina, johon lapsi haluaa osalliseksi. Kommunikaatioon kuuluu lapsen mukaan ottaminen yhteisen tarinan kerrontaan, joka kasvattaa samanaikaisesti lasta kiintymyskeskeisesti. Yhteisen tunnetilan, huomion kiinnittäminen asioihin jotka kiinnostavat molempia, ovat tärkeitä asioita lapsen kanssa keskusteltaessa. Samalla selvitetään toiveita ja pyrkimyksiä suhteessa lapsen ja kasvattajan välillä. Vastavuoroinen dialogi on hallitseva keskusteluissa, eikä se heikennä kasvattajan auktoriteetista asemaa, vaan päinvastoin toimii sitä vahvistaen. Turvallisen kiintymyssuhteen vallitessa, lapsi ymmärtää kasvattajan motiivit opastamiselle ja ohjaamiselle. (Hughes 2011, 125-127)

Verbaalisen kommunikaation vaikutus on omahoitaja työssä olennaisen tärkeää siitäkin huolimatta, että nonverbaalisen kommunikaation voidaan todeta olevan merkityksellistä. Sanallinen kommunikaatio mahdollistaa puhumisen, jonka avulla voidaan siirtyä ajassa taaksepäin muistoihin tai puhua tulevaisuudesta. Sanojen avulla vältetään väärinkäsityksiltä, selvittämällä lapsen toimintaan johtaneet syyt, ajatukset ja kokemukset. Sanat auttavat lasta jäsentämään ajatuksia, tunteita ja pyrkimyksiä, joita hänellä on. Turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen jälkeen lapsen tarve kommunikointiin lisääntyy, tässä kohtaa omahoitaja on kiinnostunut lapsen sisäisestä elämästä. Omahoitaja toimii lapsen eleiden ja ilmausten tulkkina, osoittaen olevansa kiinnostunut lapsesta ja olevansa halukas jakamaan lapsen kokemukset hänen kanssaan. Olennaista lapsen käytökseen liittyen ei ole se miten paljon lasta arvostellaan esim. kiltteyden vuoksi, vaan se ettei lapsen tarvitse vuorovaikutuksessa ollessaan miettiä onko hän hyvä vai paha. Lapsen tulisi voida kommunikoida hyväksyvässä ilmapiirissä, sellaisena kuin hän on. (Hughes 2011, 129)

6 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTTAMINEN

Kehittämistyöni toteutus alkoi syksyllä 2014 opintojen alettua. Kehittämistyön kannalta oli tärkeää löytää itseä kiinnostava aihe, jotta mielenkiinto kehittämistyötä kohtaan säilyi sen loppuun saattamiseen asti. Seuraavassa kuvaan miten kehittämistyöni on toteutunut ideasta tuotokseksi.

6.1. Tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän kehittämistyön tarkoituksena on tuottaa Lastensuojelulaitos Ravaniin kasvatuseriaatteisiin perustava opas omahoitaja työhön. Kehittämistyön tarkoituksena on luoda opas omahoitajatyöhön ja sen kautta lisätä omahoitajien tietämystä kiintymyssuhteeseen liittyen sekä edesauttaa kiintymyssuhteen liittyvän tiedon ja

osaamisen hyödyntämistä työskenneltäessä sijoitukseen tulevien lasten kanssa. Lisäksi tarkoituksena on vahvistaa omaa ammatillista osaamista kiintymyssuhteeseen liittyvän kirjallisuuden myötä. Kiintymyssuhteeseen liittyy vahvasti myös vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia, josta soveltaen saan tietoa millaisilla terapeuttisilla menetelmillä omahoitajuustyötä voidaan vahvistaa ja lapsen traumaattisia kokemuksia käsitellä.

Työssäni olen monesti törmännyt siihen, että sijoitetuilla lapsilla ei ole luottamuksellista suhdetta turvalliseen aikuiseen, eikä lapsi ole näin ollen kyennyt kiintymään mihinkään paikkaan saati kenenkään ihmiseen. Lastensuojelulaitoksessa henkilökunnan vaihtuvuus asettaa myös omat haasteensa, joten myös sen myötä tulleeeseen tarpeeseen toivon kehittämistyölläni vaikuttavan. Uusi työntekijä pääsee tutustumaan toimintamalliin jo perehdytyksen yhteydessä. Näistä lähtökohdista aloin pohtia, miten voisin kehittämistyötäni hyväksi käyttäen luoda uuden toimintamallin omahoitaja työskentelyyn. Työnantajan kanssa kävimme keskustelua aiheesta, ja sen tarpeellisuus todettiin ilmeiseksi ensimmäisen keskustelun aikana. Olen kehittämistyön suunnitelman, ja siinä rinnalla varsinaisen kehittämistyön tekemisen aikana, keskustellut työnantajan kanssa heidän toiveistaan, millaisen työvälineen he haluavat käyttöönsä. Toiveena on tuottaa opas omahoitajille, jossa kuvataan kiintymyssuhdetta omahoitaja työtä tukevana menetelmänä. Opas on henkilökunnan käytössä, ja siitä he voivat tarvittaessa varmistaa tai vahvistaa omaa toimintaansa. Lisäksi kehittämistyön valmistuessa pidän koulutustilaisuuden kaikille Ravanin työntekijöille kehittämistyöhöni pohjautuen. Koulutuksen ja oppaan tarkoituksena on luoda yhtenäinen toimintamalli koko henkilöstölle, vaikka jokainen omaa persoonaansa työssään hyväksi käyttääkin.

Kartoituskysymykset liittyvät aiheeseen ”Miten saada kiintymyssuhteeseen perustava omahoitajatyö käyttöön Lastensuojelulaitos Ravaniin tutkimuksellinen kehittämistyön menetelmin?” Kehittämistyöni kartoituskysymykset liittyvät kiintymyssuhteeseen, joita tarkastelen omahoitajan näkökulmasta. Omahoitajille kartoituksen toteutin avoimella kysymyslomakkeella, jonka avulla selvitin heidän tietämystään kiintymyssuhteeseen liittyen. Avoimen kysymyskaavakkeen laatiminen edellytti itseltäni kiintymyssuhteeseen liittyvän teorian tiedon sisäistämistä, jotta osasin esittää

kartoituksen kannalta olennaisia kysymyksiä. Edellä kuvatun kartoituksen tulokset vastaavat omahoitajien tämän hetkisestä kokemuksesta ja tietämyksestä, joka puolestaan antoi minulle kehittämiseen tarvittavat elementit.

Keskeiset kartoituskysymykset

1. Kerro Ravanin kasvatusideologiasta.
2. Mitä kiintymyssuhde mielestäsi on?
3. Miten kiintymykseen perustuva työote näkyy omahoitajatyössäsi?
4. Tunnetko oman kiintymyshistoriasi, jos tunnet miten se ilmenee?
5. Kerro oma elämäntarinasta työmenetelmänä.

Kartoituksen päätehtävänä oli selvittää, miten paljon omahoitajilla on tietämystä kiintymyssuhteeseen liittyen. Paneuduun siihen, miten laaja tietämys omahoitajilla kiintymyssuhteesta ja miten se näkyy omahoitajatyössä. Lisäksi selvitin onko omahoitajilla oma kiintymyshistoria selvillä, sekä onko työmenetelmänä elämäntarinan käytössä omahoitajatyötä tehtäessä.

Kartoitustulokset saatuaani analysoin miten omahoitajien vastaukset kuvasivat kartoitusasetelman mukaisia kysymyksiä.

Analysoimani kartoitusaineiston pohjalta aloitin varsinaisen oppaan kehittämisen Ravaniin.

6.2. Kehittämistyön menetelmät ja suorittaminen

Kehittämistyölle ominaista on monenlaisten menetelmien käyttäminen. Kehittämistyötä tehtäessä eri menetelmät tuottavat tietoa eri näkökulmista. (Ojansalo, Moilanen & Ritala 2014, 40)

Kehittämistyöni yhdeksi vaikeimmaksi asiaksi nousi kehittämistyön menetelmän valinta sekä päätös kartoituksen suorittamisesta. Kartoitukseen päädyin kuitenkin siitä syystä, että halusin selvittää miten paljon omahoitajilla on tietoa kiintymyssuhteeseen liittyen. Kartoituksen toteuttaminen ja tulosten analysointi helpottivat varsinaisen kehittämistyön tekemistä siinä määrin, että koen kartoituksen olleen tarpeellinen oppaan laatimisen kannalta.

6.2.1. Konstruktiiivinen tutkimus

Kehittämistyöni toteutin konstruktiiivista tutkimusotetta käyttäen. Konstruktiiivisen tutkimuksen tavoitteena on ratkaista käytännön ongelma, joten sen vuoksi tutkimusote vastaa työyhteisölähtöiseen tarpeeseen. Tutkimuksen tarkoituksena on aikaansaada uusi toimintamalli, jossa muutos kohdistuu toiminnan muuttamiseen konkreettisesti. Olennaista muutosta tehtäessä on yhdistää konstruktiiivinen tutkimus aiempaan tiedossa olevaan teoriaan. Konstruktiiivista tutkimusta tehtäessä on käydään vuoropuhelua käytännön ja teorian välillä. Konstruktiiivisen tutkimuksen myötä kehitetty ratkaisu toteutetaan ja sitä arvioidaan toimivuuden sekä hyödyllisyyden kannalta käytännön työssä. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 37-38)

Konstruktiiivisen tutkimusotteen avulla tuotetaan innovatiivisia konstruktioita, eli uudistuksia, joiden avulla pyritään vastaamaan käytännöstä tulleeseen ongelmaan. Näin tuotetaan kontribuutioita eli uudistuksia soveltamalla omalle tieteenalalle. Konstruktiiiviseen tutkimusotteeseen liitetään ydinkäsite konstruktio, jota voidaan kuvata loputtomana mahdollisuuksien toteutumana. Konstruktioita ovat mallit tai suunnitelmat, joita ihmiset ovat luoneet eli ne on keksittyjä tai kehitettyjä. Uusia

konstruktioita kehittämällä kehitetään yhtä aikaisesti todellisuutta uudella tavalla.(
Metodix www-sivut 2014)

Konstruktiivisen tutkimusotteen tarkoituksena on tuottaa lähtötilassa esiin tulleeseen eksplisiittiseen ongelmaa, eli ääneen todettuun ongelmaan, haluttu lopputulos. Konstruktiivisen tutkimusotteen avulla ongelmia ratkaistaan esimerkiksi mallin avulla. Valitsemani tutkimusote kuuluu niin sanottujen soveltuvan tutkimuksen piiriin, jossa ominaista on uuden tiedon tuottaminen. Tuotettua tietoa arvioidaan hyödyllisyyden kannalta, sekä myös sen yksinkertaisuuden ja käytön helppouden osalta. (Vaso 1998, 149)

Kehittämistyön tavoitteena olevaa opasta on mahdotonta saada aikaiseksi tukeutuen aiempaan tietoon, soveltamalla ja siirtämällä tieto suoraan oppaaseen. Toimivan käytännön aikaansaamiseksi tarvitaan edellä kuvattua aiempaa tietoa ja yhteistyötä muiden kehittämistyöhön osallistuvien henkilöiden kanssa. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 40)

Konstruktiivisen tutkimuksen myötä pyritään luomaan uusi toimintamalli. Siinä yhdistyvät aiempaan teoreettinen tieto käytännön työn tiedon kanssa. Konstruktiivisen tutkimuksen myötä kehitetään toimintamalli, joka ei kuitenkaan innovaatio vaan lähinnä palvelun kehittämistä. Konstruktiivisen tutkimuksen tuloksia arvioidaan työelämälähtöisyyden ja sille tulevan hyödyn perusteella. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 65)

Tavoitteena konstruktiivisella tutkimuksella on luoda uusi käytännön työhön soveltuva, mutta samanaikaisesti teoriaan pohjautuva toimintamalli. Menetelmän käytön vaativuutta lisää käytännön työn kautta nousseen ongelman tai puutteen ratkaiseminen aiheeseen liittyvään teorian tietoon yhdistäen. Onnistuessaan toimintamalli osoittautuu käyttökelpoiseksi, mahdollisesti myös muussa kuin kehittämistyölle kohdistetussa toimipaikassa. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 65)

Konstruktiivista tutkimusotetta käytettäessä olennaista on käytännön tarpeesta nousseen arjen ongelman ratkaiseminen. Ratkaisussa tavoitteena on saada aikaan innovatiivinen konstruktio, joka vastaa arjesta nousseeseen ongelmaan. Ratkaisun myötä kehitetään konstruktioista toteuttamiskelpoinen tuotos, jota hyödyntäen testataan soveltuvuutta käytännön arjessa. Konstruktiivinen tutkimusote vaatii tiivistä yhteistyötä käytännössä toimivien henkilöiden ja tutkijan välillä. Tämä mahdollistaa oppimisen kokemusten kautta. Konstruktiivisen tutkimusotteen myötä syntyvän innovaation konstruktion tulee olla kytköksissä teoreettiseen tietoon aiheesta, jonka jälkeen kokemukselliset havainnot vaativat reflektointia suhteessa teoriaan. (Metodix www-sivut 2014)

Konstruktiivista tutkimusta kuvataan suunnitteluksi, toimintamallin luomiseksi ja mallin testaamiseksi. Kehittämistyön haasteena onkin mallin testaaminen, tai vastaavasti tieto miten selkeä toimintamallin toimivuus tulee arvioitaessa olla. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 65)

Kehittämistyöni tarve on niin ilmeinen, koska se on lähtöisin työelämän toimijoilta. Olen kehittämistyöni edetessä pyytänyt oman työyksikön työntekijöitä lukemaan ja samalla arvioimaan oppaan tarvetta ja käytännöllisyyttä. Saamani palautteen mukaan, opas vastaa tarpeeseen, koska työntekijät kokivat siinä olevan juuri sellaista tietoa, jota omassa työssään tarvitsevat. Konstruktiivisessa tutkimuksessa testaaminen on osa koko prosessia. Oppaan testaaminen onkin tapahtunut omassa työyksikössäni, joka arvioi oppaan olevan tarpeellinen ja ennen kaikkea toimiva. Tästä syystä uskon oppaan toimivuuteen, ja sen myötä kiintymyssuhteeseen liittyvän tiedon lisääntyvän omahoitajatyötä tehtäessä. Olen päätenyt siihen johtopäätökseen, että opasta voidaan tarvittaessa muuttaa tai päivittää. Päätelmäni toimivuudesta tukee myös se, että kehittämistyötäni tehdessä olen ollut tiiviisti yhteydessä organisaation johtoon kuuluvan kasvatusjohtajan kanssa, joka on tuonut omia ajatuksiaan ja ehdotuksiaan kehittämistyöhöni.

Kun kehittämistyön tarkoituksena on luoda uusi opas, soveltuu konstruktiivinen tutkimus oivalliseksi tavaksi toteuttaa kehittämistyö. Oppaan luomisen tarkoituksena on aikaan saada toimiva, käytännön työssä hyödynnettävä työmenetelmä, jossa

perustana on aiempi teoretieto aiheesta. Lähestymistavaltaan konstruktiiivinen tutkimus muistuttaa toimintatutkimusta, koska siinä pyritään aikaan saamaan muutos toiminnassa tai käytännöissä. Kuten jo edellä kuvasin yhteistyön merkitystä kehittämistyön kannalta, onkin olennaista kartoituksen kannalta tehdä tiivistä yhteistyötä kehittämistyön tilaajan kanssa eli toimeksiantajan kanssa. Kehittämistyö ei ole ainoastaan itsenäistä tekijän työtä, vaan siihen tulee osallistua useampia toimeksiantajan palveluksessa olevia henkilöitä. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 66)

Kehittämistyöni on aiheuttanut kiinnostusta työyhteisössä, ja olen siitä mielelläni kertonut heille. Käymiemme keskustelujen kautta olen saanut uskoa jatkaa tarpeelliseksi todetun oppaan tekemistä omahoitajatyön tueksi. Minulle on esitetty myös toiveita, joita oppaaseen haluttaisiin lisättävän, kuten käytännön menetelmiä omahoidettavan kanssa käytäviin keskusteluihin ja muuhun työskentelyyn.

Konstruktiiivinen tutkimus etenee vaiheittain, ja sen jokaisen eri vaiheen dokumentointi on tärkeää kehittämistyön kannalta. Kehittämistyön tekijän on perusteltava huolellisesti käyttämänsä metodit kuten myös kehittämistyön tavoitteet ja mahdolliset haasteet. Kehittämistyön ollessa loppu vaiheessa esitellään kehitetty ratkaisu eli opas, joka tulee arvioida ja kehittäjän on myös perusteltava oppaan laatimiseen johtaneet syyt ymmärrettävästi. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 67)

Seuraavassa kuvaan konstruktiiivisen tutkimuksen vaiheet. Tutkimuksen vaiheet kuvaan kronologisessa järjestyksessä aloitustilanteesta tutkimuksen päättymiseen, eli ratkaisujen toimivuuden testauksen kautta konstruktion oikeellisuuden osoittamiseen.

- Mielekkään ongelman etsiminen
- Syvällisen teoreettisen ja käytännöllisen tiedon hankinta tutkimuksen ja kehittämisen kohteeksi.
- Ratkaisuihin käytettyjen teoriakytkentöjen näyttäminen ja ratkaisun uutuusarvon osoittaminen.
- Ratkaisujen laatiminen.
- Ratkaisun soveltamisalueen laajuuden tarkastelu.

- Ratkaisun toimivuuden testaus ja konstruktion oikeellisuuden osoittaminen.
(Metodix [www-sivut](#) 2015.)

Konstruktiivisen tutkimukseen käytettävä aineistoa on suotavaa hankkia monella eri tavalla. Tutkimusaineisto voi muodostua haastatteluista, kyselyistä tai vaikkapa havainnoinnin kautta. Konstruktiivisen tutkimuksen tutkijalla on mahdollisuus toimia roolissa, jossa vaikutetaan uuden toimintamallin edistäjänä ja oppimisprosessin tutorina muille organisaation jäsenille. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 68)

Kehittämistyöni ideointi alkoi omaan havaintooni perustuvasta ajatuksesta. Mielestäni kiintymyssuhteeseen perustuvasta omahoitajatyöstä ei ollut henkilöstöllä riittävästi tietoa. Kehittämistyöni aiheen esittelin kasvatusjohtajalle, jonka mielestä aihe oli toteutuskelpoinen. Kehittämistyöni lähti tästä edistymään vaiheittain kohti valmistumista.

6.2.2 Kehittämistyön tutkimuksellinen osuus

Tutkimuksellisen osan toteutin kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää vastauksia ilman määrällisiä keinoja. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on saada ymmärrettävä tulkinta tutkimuksen aiheesta. Laadullisen tutkimuksen tulokset antavat tärkeää informaatiota kehittämistyön toteuttamiseen. (Kananen 2012, 29-30) Kvalitatiivinen tutkimus mahdollistaa sen, että saadaan halutusta aiheesta mahdollisimman paljon tietoa, jonka kautta ymmärrys tutkimuksen aiheeseen lisääntyy ja tuottaa kokonaisvaltaisesti uutta tietoa omahoitajien tietämyksestä. Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteen valinta on olennaista, näin saadaan varmistettua tiedon saaminen oikealta kohderyhmältä. Tutkimustulosten luotettavuuteen vaikuttaa tutkijan tekemät tulkinnat sekä miten perusteellisesti tulkinnat on kuvattu. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 105)

6.2.3 Omahoitajille kohdennettu puolistrukturoitu kysely

Omahoitajille toteutettu kartoitus toimi pohjatyönä varsinaiselle kehittämistyön tuloksena syntyneelle oppaalle. Kehittämistyöni ei näin ollen sisällä varsinaista tutkimusta.

Kyselytutkimus on yleisin tapa hankkia tietoa, sen avulla saadaan haluttua tietoa monista asioista. Menetelmänä kyselytutkimus on nopeasti toteutettavissa. Kyselytutkimuksen haasteena ovat vastaajien suhtautuminen kyselyyn kuten myös se miten paljon vastaajat aiheesta entuudestaan tietävät. Kysely voidaan toteuttaa useilla eri tavoilla ja se soveltuu useiden aiheiden tutkimusmenetelmäksi. (Ojansalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 121–122)

Omahoitajille toteutin kartoituksen puolistrukturoidulla kysymyslomakkeella, joissa esitin kysymykset ja omahoitajalla oli tila vastauksensa kirjoittamiselle. (Hirsijärvi & Hurme 2009, 47) Kerätessä tietoa juuri tietyistä asioista, puolistrukturoitu kysely on sopiva tutkimuksellisen osan toteutukseen. (KvaliMOTV www-sivut 2014).

Kyselyt jaoin Ravanissa omahoitajille, lisäksi informoin heitä yhteisen infotaulun kautta kyselyn palautuksen ajankohdasta sekä palautus paikasta. Kyselyn voikin katsoa olevan informoitu kysely, jota kuvaa edellä kertamani tapa toimittaa kyselyt omahoitajille. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2010, 196-197)

6.2.4. Kyselyaineiston analysointi

Tutkimusaineiston analysoinnissa päädyin käyttämään sisällönanalyysiin tutkimusaineiston analysoimiseksi. Sisällönanalyysin tarkoituksena on kuvata tutkittu aineisto sanallisesti, jonka avulla tutkimusaineistosta pyritään löytämään merkityssuhteita. Merkityksiä ei voida esittää numeraalisesti, joten se olkoon perusteluja käyttämäni metodin valinnalle. (Vilka 2005,139-140) Sisällönanalyysin muodostamiseen on erilaisia keinoja. Haasteellista on ollut päättää mikä on se oikea keino sisällönanalyysia tehtäessä. Tässä työssä haastavinta oli päättää toteutanko sisällön-

analyysin teoriaohjaavan vai teorialähtöisen sisällönanalyysin kautta. Päädyin käyttämään teorialähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin muodostamiseen voidaan yhdistää teorialähtöisyys. Aineisto analysoidaan teoriaan pohjautuen (Tuomi & Sarajärvi 2013 , 113) Kehittämistyöni perustuu pitkälti teorialähtöisyyteen, niin on varsin selkeää, että myös sisällönanalyysin toteutan teorialähtöisesti. Tutkimuksen taustalla on ollut kiintymyssuhdeteoria, joka ohjasi puolistrukturoidun kyselyn kysymysten asettelua. Teorialähtöisen sisällönanalyysin ohjaavana tekijänä on teoria, jonka hallitsemista omahoitajien osalta omalla tutkimuksellani kartoitin. Teorialähtöisen sisällönanalyysin tarkoituksena on tutkimustuloksia hyödyntämällä tuottaa uudenlainen käsitys tai malli tutkittavasta asiasta. (Vilka 2005, 141) Kehittämistyöni tarkoituksena on tuottaa omahoitajille uusi toimintamalli, joka perustuu kiintymyssuhteeseen. Tästä lähtökohdasta katsottuna, on teorialähtöinen sisällönanalyysi varsin toimiva metodi kyselyjen analysointiin.

7 KEHITTÄMISTYÖHÖN LIITTYVÄN KYSELYN TULOKSET JA YHTEENVETO

Tutkimuksellisen osuuden suoritin puolistrukturoituna kyselynä. Kartoituksen aineiston analysoin teorialähtöistä sisällönanalyysia menetelmänä käyttäen. Kartoituksen rajasin koskemaan ainoastaan omahoitajina toimiville työntekijöille. Kyselyn jaoin 12 omahoitajalle, joista seitsemän palautti kyselyn määräaikaan mennessä. Prosentuaalisesti vastausprosentti oli 58%. Palautusprosenttiin olen pettynyt, mutta toisaalta vastausprosentti ei ole olennainen asia kartoituksen kannalta. Kartoituksen taustalla oli havaintoni omahoitajien tietämyksestä suhteessa kiintymyssuhteeseen perustuvaan työmenetelmänä. Se oli myös lähtökohtana kehittämistyölleni. Kartoitukseen osallistuneiden omahoitajien vastauksen vahvistivat tämän havaintoni olleen oikea. Kyselyjen vastauksista kävi selkeästi ilmi se, onko omahoitajalla pitkä työhistoria Ravanissa. Vaikka vastaukset palautettiin nimettö-

minä, pystyin lukemani perusteella arvioimaan oliko kyseessä usean vuoden Ravanin palveluksessa ollut työntekijä, vai vähän aikaa palveluksessa ollut.

Kyselyyn vastanneista suurin osa osasi kuvata millainen Ravanin kasvatusideologia on. Vastauksista kävi ilmi kasvatusideologian olevan kiintymyssuhteeseen pohjautuvaa omahoitajatyötä, jossa omahoitajan ja lapsen välinen suhde on tärkeässä roolissa. Ideaalitulanteessa sama omahoitaja työskentelee lapsen kanssa koko sijoituksen ajan. Eräs vastaaja oli kuvannut kiintymyssuhteen kautta lapsen kiinnittymistä Ravaniin, ja tähän kiinnittymisvaiheeseen käytetään sijoituksen alussa paljon huomiota. Lapsen yksiköllisyyden huomioiminen, onnistumiskokemusten kautta minä - kuvan vahvistaminen, sekä sääntöjen ja rajojen asettaminen kuvattiin kasvatusideologiaan kuuluviksi asioiksi. Oma johtopäätökseni on, että kehittämistyössäni on tarpeellista kuvata aluksi yrityksen kasvatusperiaatteet, joka toimii esipuheena ennen varsinaiseen kiintymyssuhteeseen liittyvää tietoa.

Tutkimuksen päätehtävänä oli selvittää, miten paljon omahoitajilla on tietämystä kiintymyssuhteeseen liittyen. Kyselyyn vastanneiden vastausten laajuuden ja tietämyksen välinen ero oli huomiota herättänyt asia. Vastanneista osa oli kuvannut kiintymyssuhdetta yhdellä lauseella, kun taas selvästi aiheesta enemmän tietänyt oli kirjoittanut asiasta useita lauseita. Omahoitajat olivat kuvanneet kiintymyssuhteen olevan ohjaajan ja lapsen välinen tunneside, jossa lapsi saa kasvaa turvallisten aikuisten asettamien rajojen sisällä. Kiintymyssuhteessa eräs vastaaja kuvasi omahoitajan toimivan lapselle tunteiden tunnistamisen peilinä. Kiintymyssuhdetta kuvattiin pitkäksi prosessiksi, etenkin silloin jos lapsena ei ole kiintymyssuhdetta aikuiseen muodostunut. Vastauksissa nousi esiin luottamuksen merkitys, joka osaksi auttaa omahoitajan ja lapsen välistä tunnesiteen kehittymistä. Kiintymyssuhteen vastakohdaksi eräs vastaaja oli kuvannut suhteen, joka perustuu toisesta hyötymiseen. Kukaan vastaajista ei kuvannut milloin kiintymyssuhde muodostuu, vaan jokainen vastaus koski ainoastaan kiintymyssuhdetta omahoitajatyössä. Oppaassa tulen aluksi kertomaan kiintymyssuhteesta laajasti. On tärkeää tiedostaa, että kiintymyssuhde alkaa lapsen syntyessä, ja miten kiintymyssuhde kehittyy ja miten kehittymättömyys aiheuttaa oireita lapselle. Kiintymyssuhteen puuttuminen traumatisoi lasta, sen tiedostaminen on olennaista kiintymyssuhde häiriöiden lapsen kanssa

toimittaessa. Kiintymyssuhteen syntymiselle on tärkeää vuorovaikutus ja luottamuksellinen suhde lapseen. Traumatisoituneen lapsen kohdalla luottamuksen syntyminen vaatii aikaa ja sinnikkyyttä. Näihin havaintoihini perustuen oppaaseen tulee taustatietoa kiintymyssuhdeteoriasta, luottamuksesta ja vuorovaikutuksesta.

Omahoitajat ovat kuvanneet kyselyssä kiintymykseen perustuvaa työotetta tekemässään omahoitajatyössä monipuolisesti. Kyselystä ilmenee työnnotteen olevan kiintymyksellisen suhteen luomista omahoidettavaan. Tähän käytössä olevia keinoja omahoitajat kirjoittivat olevan luottamuksen rakentaminen, rajojen asettaminen, hoivan antaminen, läsnä oleminen, lapsen asioista selvillä oleminen, hyvä vuorovaikutus lapsen kanssa, sekä tunnesiteen luominen unohtamatta lapsen vanhempia. Tärkeää omahoitajien mukaan on lapsen kuunteleminen, tunteiden tulkinta toimiminen, rinnalla kulkeminen, lapsen hyväksyminen yksilönä ilman tuomitsemista sekä sen ettei lasta saa nolata. Omahoitajat kuvaavat omahoitajatyön olevan enemmän kuin työrooli, ja siihen on heittäydyttävä täysillä. Eräs vastaaja kuvasi tekevänsä kasvatustyötä samalla tavalla kuin tekee omien lastensakin kanssa. Omahoitajasuhteessa lapsi kohdataan ihmisenä, ei pelkkänä työn kohteena. Omahoitajatyössä merkitykselliseksi koettiin aidon välittämisen tunteen siirtäminen lapsen tietoisuuteen ja kyky toimia empaattisesti, mutta tarvittaessa myös tiukka rajaaminen nousi esiin vastauksista. Omahoitajatyössä tärkeää on lapsen kanssa yhdessä vietetty aika, myös silloin kuin lapsi on toiminut väärin. Omahoitajan kanssa ei tarvitse ansaita aikaa. Omahoitajat ovat kuvanneet asioita, joita kiintymyssuhteeseen perustuva työote pitää sisällään. Sen lisäksi vastauksista nousi esiin omahoitajatyön säännöllisyys, joka on työn onnistumisen kannalta merkityksellistä. Kukin omahoitaja tekee arvokasta työtä omalla tavallaan. Kiintymykseen perustuva työote huomioi lapsen kanssa tehtävän työn, huomiota tulee kiinnittää myös lapsen vanhempiin. Lapselle voi olla kiintymyksellinen suhde omiin vanhempiin, jota pitää kunnioittaa. Se ei ole kuitenkaan este kiintymykseen perustuvassa omahoitajatyössä, vaan se voidaan nähdä lapsen kannalta rikkautena. Omahoitajuuden osalta oppaaseen tulee tietoa omahoitajan tehtävistä, jossa taustalla on kiintymyssuhteeseen perustuva työote.

Edellä mainittujen asioiden lisäksi selvitin onko omahoitajilla oma kiintymyshistoria selvillä. Vastauksissa oli suurta vaihtelua oman kiintymishistorian tuntemuksen osalta. Seitsemästä vastaajasta viisi oli vastannut tuntevansa oman kiintymyshistoriansa, ja näistä neljä oli kuvannut oman kiintymyshistorian tyhjentävällä tavalla. Näissä vastauksissa nousi esille kiintymyssuhteeseen perustuvan työotteen edellytyksenä olevan oman kiintymyshistorian tunteminen. Esille nousi myös miten omat käsittelemättömät asiat voivat heijastaa lapsen kokemusten kautta omaan työskentelyyn. Kun omat asiat on käsitelty, kykenee työntekijä tekemään työtä täysillä, eikä näin ollen ota asioita henkilökohtaisesti. Eräs vastaaja kertoi oman kiintymyshistorian olleen vioittunut, mutta aikuisiällä sitä pystynyt korjaamaan. Työssä se ilmenee aggressiivisen nuoren kohtaamistilanteessa, jonka vastaaja koki haasteelliseksi. Tästä huolimatta vastaaja kykene työskentelemään ja toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla. Eräs vastaaja kertoi oman historian aina kiinnostaneen ja omien opintojen myötä tietoisuus omasta historiasta on syventynyt. Työssä se näkyy hänen kohdallaan itsevarmuutena erilaisten tunteiden kohtaamisessa, sekä omien tunteiden tunnistamisena ja hyväksyntänä. Lisäksi eräs vastaaja kuvasi oman kiintymyshistorian tuntemisen auttavan suhtautumaan tilanteessa oikealla tavalla, ilman omasta historiasta nousevia tunnetiloja. Oman kiintymyshistorian tunteminen ja erityisesti käsitteleminen on välttämätöntä työskenneltäessä traumatisoituneiden kiintymyssuhdehäiriöisten lasten kanssa. Intersubjektiivisen suhteen esteenä on oma käsittelemätön kiintymyshistoria. On vaikeaa jakaa lapsen kokemuksia emotionaalisesti, jos itsellä on vastaava trauma jota ei ole käsitelty. Tämän vuoksi tarpeellista kertoa mitä oma kiintymyshistoria tarkoittaa, ja miten se käsittelemättömänä vaikuttaa työotteeseen lapsen kanssa.

Viimeisenä halusin kyselyssä selvittää onko omahoitajilla tietoa millainen työmenetelmä on oma elämäntarina. Seitsemästä vastaajasta kolmella ei ollut mitään tietoa asiasta. Neljä vastaaja oli osannut kuvata työmenetelmää melko tarkasti. Eräs vastaaja kertoi työmenetelmän olevan väline ihmisen eheyttämiseen, jossa lapsi tunnistaa ja hyväksyy oman elämänhistoriansa. Elämänhistoriassa lapsen kokemia vääryyksiä ei tarvitse hyväksyä. Elämäntarinalla lapsi tehdään näkyväksi hänelle itselleen. Toinen vastaaja ilmaisi asian niin, että menneisyysmuistelun avulla lapsi saadaan paremmin tietoiseksi omasta elämästään. Kolmas vastaaja kertoi mieleensä

tulleen elämänjana-tyyppinen työskentely, jossa jälkeenpäin voidaan seurata lapsen elämän kulkua ja reflektoida miten on jossain tilanteessa toiminut. Neljäs vastaaja kuvaa oma elämäntarinan näin ”kiintymyshäiriöisellä lapsella on usein hajanainen muistikuva omasta historiastaan”. On asioita joita lapsi ei muista lainkaan, jotkut muistot ovat ehkä vääristyneet. Tyhjän päälle on vaikea rakentaa, sen vuoksi menetelmän avulla pyritään rakentamaan ehjä tarina lapsen elämästä. Tarinan avulla pystytään työstämään ikäviäkin asioita, joita lapsen elämässä on tapahtunut. Tätä kautta lapsi kykenee eheytymään. Oma elämäntarina on työmenetelmänä hyvin vaativa niin omahoitajalle kuin lapsellekin. Kun lapsen kanssa aloitetaan omaelämäntarinan työstäminen, on siihen varattava riittävä määrä aikaa. Työmenetelmänä oma elämäntarina auttaa lasta eheytymään, vaikka käsiteltävät asiat ovatkin hyvin arkoja. Kiintymyssuhteen synnyttyä lapsi on valmis työskentelemään myös vaativien menetelmien kanssa. Oma elämäntarina on yksi oppaaseen tulevista käytännön työmenetelmistä, jonka kautta se tulee menetelmänä tutuksi kaikille omahoitajille.

Omahoitajille toteutetun puolistrukturoidun kyselyn suorittaminen vahvisti omia havaintojani omahoitajien tietämyksestä suhteessa kiintymyssuhdeteoriaan. Jokaisella vastaajalla oli toki jokin käsitys asiasta, mutta vastaajien tiedon määrässä oli suuria eroja. Kartoituksellinen osuus oli tarpeellinen, vaikka sitä ei olisi tarvinnut välttämättä suorittaa. Tavoitteena on kuitenkin se, että jokaisella omahoitajalla on toimiesaan sama tieto kiintymyssuhteesta ja siihen liittyvistä työmenetelmistä. Kehittämistyöni valmistuttua omahoitajien tieto lisääntyy ja he saavat uusia työvälineitä nykyisen työnsä tueksi.

8. OPPAAN TARKOITUS, TAVOITTEET JA SISÄLTÖ

Tämän kehittämistyön tarkoituksena on saada omahoitajille työvälineeksi opas, jossa on tietoa kiintymyssuhteesta, omahoitajuudesta sekä vuorovaikutuksen merkityksestä. Näiden edellä kuvattujen tietojen avulla saadaan omahoitajien tietämystä lisättyä sekä vahvistettua jo olemassa olevaa osaamista. Oppaan tavoitteena on helpottaa työntekijöitä sisäistämään millaisella työotteella lasten kanssa työtä tehdään ja

antaa konkreettisia työvälineitä kiintymyksellisen suhteen luomiseen lasten kanssa. Oppaan avulla työntekijöillä on mahdollisuus ymmärtää mistä kiintymyssuhteesta on kyse, sekä mitkä asiat vaikuttavat lapsen kiintymyssuhteen syntymiseen tai syntymättä jäämiseen. Erityisen olennaista on tieto siitä, että häiriintynyttä kiintymyssuhdetta pystytään korjaamaan myös sijaishuoltopaikassa. Jotta oppaassa oleva tietoa tulee kaikkien työyhteisön jäsenten tietoon, on asia varmistettu koulutus-tilaisuudella, joka on kohdistettu koko henkilöstölle.

Kehittämistyöni taustalla on alusta asti ollut aikaansaada konkreettinen opas lastensuojelulaitos Ravanin käyttöön. Aluksi keräsin tietoa kiintymyssuhteesta, omahoitajuudesta ja vuorovaikutuksesta, jotka muodostivat kehittämistyöni teoreettisen viitekehyksen. Teoreettinen viitekehys oli myös lähtökohtana omahoitajille toteutetussa kyselyssä, joka vahvisti oman havaintoni oppaan tarpeellisuudesta oikeaksi. Varsinaisen opas on muuttanut kehittämistyön aikana useaan kertaan muotoaan, niin sisällöllisesti kuin ulkoasunkin osalta. Opas sisältää kartoituksen tulokset ja tärkeää tietoa kiintymyssuhdeteoriasta, omahoitajana toimimisesta sekä vuorovaikutuksesta. Näiden lisäksi olen kerännyt oppaaseen erilaisia työmenetelmiä, jotka tukevat omahoitajana työskentelyä kiintymyksellisen suhteen luomiseksi lapsen kanssa. Omahoitajakeskusteluja varten olen rakentanut rungon, joka helpottaa tavoitteellisen ja suunnitelmallisen omahoitajatyön tekemistä. Oppaan sisältöä koostessani, olen pyrkinyt aikaansaamaan tiiviit tieto-osiot, jotta oppaan lukeminen ja erityisesti käyttäminen olisi mielekästä ja motivoivaa.

9 POHDINTAA

Kehittämistyötäni aihetta aloin pohtia jo ennen varsinaisen opiskelun alkua, syynä tähän on ollut kunnianhimoinen tavoite valmistua määräajan puitteissa. Jotta tähän tavoitteeseen on päästy, olen kehittämistyöni aloittanut melko pian opintojen alettua. Aluksi hankin teorial tietoa aiheeseen liittyen, jotta omaa osaamiseni aiheesta kasvoisellaiseksi, että pysyisin aiheesta myöhemmässä vaiheessa tutkimuskysymykset

laatimaan ja niiden pohjalta tarvittavan tiedon tuomaan esiin omahoitajille suunnatussa oppaassa. Olin kovin yllättynyt miten paljon tietoa tuli hankkia jo pelkästään aiheen hyväksyttämiseksi opinnäytetyön ohjaajalle. Toisaalta laajan taustatiedon hankkiminen helpotti varsinaisen kehittämistyön suunnitelman laatimista kaikessa laajuudessaan. Toisaalta on ollut haastavaa rajata kehittämistyöhöni liittyvää aihetta, koska oppaaseen liittyen ideoita syntyi kehittämistyön edetessä. Olen kuitenkin tyytyväinen, että olen pystynyt pitämään sen alkuperäisessä suunnitelmassa. Mikäli kaikki omat ja muiden ideat olisin huomioinut, opas olisi laajentunut pienen kirjan pituiseksi.

Kehittämistyöni on edennyt vaihteittain, se on ollut eräänlainen projekti, joka on edetessään tavallaan muuttunut selkeämmäksi siten, että loppujen lopuksi olen saanut luotua oppaan, joka oli koko kehittämistyöni ajan tavoitteena. Olen kehittämistyöni edetessä saanut tukea ohjaavalta opettajalta, hän on saanut minut pohtimaan asioita eri näkökulmista, olen oppinut kehittämistyöni aikana kyseenalaistamaan omat valintani ja sen vuoksi niitä myös osittain muuttanut projektini edetessä. Opiskelijana minulla on kuitenkin ollut päävastuu päättää muutoksista kehittämistyötäni koskien. Uskon, että kommentteja ja muutosehdotuksia huomioidessani voisin tehdä vielä pitkään halutessani. Kirjoittaessani tätä pohdintaa, olen tehnyt päätöksen palauttaa oman kehittämistyöni siinä muodossa, kun se on.

Kehittämistyö alkuvaiheessa oli haasteellista pohtia, mikä on tutkimuksen kohde, miten rajaan tutkimuksen sellaiseksi, että se vastaisi varsinaiseen tutkimuskysymykseen eikä tutkimus lähtisi heti alussa kulkemaan väärään suuntaan. Tutkimus muuttui kartoitukseksi, koska en varsinaista tutkimusta tehnyt vaan hankin pohjaksi työlleni omahoitajien tietämyksen aiheesta. On ollut haasteellista pyrkiä pysymään yhdessä aiheessa, koska mielenkiintoista olisi ollut ottaa myös muita näkökulmia mukaan kartoitukseen. Kartoituksen kohderyhmän valinta muuttui omassa työssäni suhteessa alustavaan suunnitelmaan. Näin ollen myös kartoituksen kysymykset muotoutuivat uudelleen. Uskon valintani vahvistaneen kartoituksesta saadun tiedon yhteyttä kehittämistyöni oppaan laatimiseen. Mikäli kartoitus olisi käsittänyt lapset ja heidän vanhempansa, olisi kartoituksen tulos ollut huomattavasti laajempi ja siinä olisi ollut useampia näkökulmia kiintymyssuhteeseen liittyen.

Rajaamisen myötä sain kuitenkin riittävän tiedon, joten oli perusteltua jättää muut kuin omahoitajat kartoituksen ulkopuolelle.

Kehittämistyöni edetessä olen käynyt jatkuvaa vuoropuhelua Ravanin kasvatusjohtaja Juha Åmanin kanssa. Olemme keskustelleet kehittämistyöni etenemisestä, ja sen kautta itselleni syntyneistä ajatuksista. Kasvatusjohtaja on lukenut kehittämistyötäni sen edetessä, ja tuonut omia ajatuksiaan esille kehittämistyöstäni. Kehittämistyöni myötä olen saanut valtavasti tukea juuri kasvatusjohtajalta, joka on vahvistanut uskoani tehdä kehittämistyötä oikeaan suuntaan. Kasvatusjohtajan lisäksi olen pyytänyt työkaveriani lukemaan oppaan ensimmäisen version, jotta saisin käytännön työtä tekevän mielipiteen oppaan käyttökelpoisuudesta. Omalle työlleen tulee niin sokeaksi ettei näe pieniä virheitä, siitä syystä on tarpeen pyytää palautetta muilta. Olen saanut positiivista palautetta, joka on motivoinut jatkamaan kehittämistyön parissa silloinkin, kun muut asiat tuntuivat kiinnostavammilta.

Kehittämistyöni eteneminen on ollut vaihtelevaa. Toisinaan uppouduin lähteaineiston lukemiseen useiksi tunneiksi, ja sen myötä sain tuotettua paljon kehittämistyöhöni teoreettista tietoa aiheesta. Toisinaan saattoi mennä pitkiäkin aikoja, jolloin en uhrannut kehittämistyölleni ajatustakaan, vaan keskityin muihin asioihin. Sen voin kuitenkin todeta, että kehittämistyöhön käytetty kokonaistuntimäärä on huomattavasti suurempi kuin 15 opintopistettä muutettuna tunneiksi. Tuntimäärällisesti kehittämistyö tuntui aluksi toivottoman suurelta määrältä, mutta kuten jo totesin on siihen kulunut paljon enemmän tunteja. Kehittämistyön aloittaminen ensimmäisenä syksynä on kuitenkin ollut mielestäni järkevä ratkaisu, näin kehittämistyö on valmistunut pitkällä aikavälillä, enkä ole kokenut stressiä sen valmistumisen suhteen. Kehittämistyön tekeminen on kuitenkin ollut näin jälkeenpäin mielekästä, siihen uskon vaikuttaneen aiheen, jonka kehittämistyölleni valitsin.

Kehittämistyön haasteellisin osuus oli mielestäni tutkimusmetodien valinta. Tutkimusmetodeja on paljon, ja tässä työssä olisin voinut päätyä valitsemaan useammasta metodista jonkin muun, johon loppujen lopuksi päädyin. Konstruktiivinen tutkimusote oli kuitenkin omalla kohdallani toimiva, koska se vastasi käytännön työelämän kautta nousseeseen tarpeeseen. Vaikka omahoitajien vastauksia kyselyyn ei tullut

kaikilta, niin uskon teorialähtöisen sisällönanalyysin myötä saaneeni tarvittavan määrän tietoa omahoitajilta kehittämistyöhöni.

Aiheeni on ollut oman työni kannalta tärkeä, mutta myös sangen mielenkiintoinen. Olen työn edetessä kasvattanut omaa tietämystäni suhteessa kiintymyssuhdeteoriaan, samalla oma ammattitaitoni on kehittynyt huomattavasti. Olen aloittanut omassa työssäni erään lapsen kanssa oma elämän- tarinan kirjoittamisen, johon sain itselleni työparin. Tämä on ollut valaiseva kokemus, koska menetelmän vaativuus on selvinnyt itselleni kuten työparilleni tekemisen myötä. Tämän huomioin oppaan laatimisessa. Kehittämistyönäni olen pystynyt aikaansaamaan kiintymyssuhteeseen perustuvan oppaan omahoitajatyön tueksi. Itselläni on vahva tunne oppaan tarpeellisuudesta, eikä sitä työkaverini palaute muuttanut. Hän kertoi, että kaipasi työnsä tueksi juurikin tekemäni oppaan tyyppistä tietopakettia aloittaessaan Ravanissa. Myös itse muistan ajatelleeni, että kiintymyssuhteeseen olisin kaivannut perehdytystä en niinkään omahoitajana toimimiseen, koska siitä minulla oli usean vuoden työkokemus. Uskonko oppaan käyttöönottoon ja sen hyödyllisyyteen? Todellakin, se on ollut lähtökohtana koko kehittämistyölle. Jos en itse uskoisi oppaan olevan hyödyllinen ja sen ottamista työn tueksi, niin en olisi edes aloittanut kehittämistyötäni kyseisen aiheen parissa. Uskon, että opas vaatii päivitystä ajan kuluessa, kun huomataan mikä siinä on toimivaa ja mikä ei. Tästä syystä opasta ja sen tarpeellisuutta voidaan arvioida vaikkapa uuden kartoituksen tai jopa tutkimuksen kautta. Itse en usko oppaan olevan ajaton, vaan se vaatii päivitystä ja täydennystä. Oppaan oltua käytössä jonkin aikaa, on varmasti aiheellista selvittää millaisena omahoitajat ovat oppaan kokeneet. On hyvä päivittää tietoa, koska tarkoituksena on saada aikaan opas joka tukee omahoitajatyötä nyt ja jatkossakin.

Opintojen alkaessa asetin tavoitteen, jossa valmistun joulukuussa 2015. Tavoitteeseen pääsemiseksi, päätin aloittaa kehittämistyöni heti opintojen alettua, koska epäilin sen olevan koko opintojen kannalta työmäärältään laajin ja niinhän se on ollutkin. Kehittämistyötäni olen tehnyt lähes jokaisena vapaapäivänä, poikkeuksena nuo tauot, joita olen sairastamisen lisäksi tarkoituksella työstä pitänyt. Kun itse on motivoitunut kehittämistyön tekemiseen, niin silloin saa aikaiseksi hyvin paljon. Ei voi liiaksi korostaa mielekkään aiheen valintaa kehittämistyöhän. Omalta osaltaan

kehittämistyöni valmistumiseen ovat vaikuttaneet opinnäytetyön ohjaaja, joka on tukenut ja kannustanut minua työn edetessä. Erityisen kiitollinen olen saamastani laajasta kriittisestä palautteesta. Kehittämistyön edetessä saamani kannustavat lauseet, ovat antaneet voimaa ja tarmoa uppoutua työhön yhä uudelleen ja uudelleen. Myös työyhteisö ja opiskelukaverit ovat innostaneet työn etenemisessä valtavasti. Viimeisenä vaan ei vähäisempänä, on muistettava omaa perhettä, joka on mahdollistanut satojen tuntien opiskelun rauhallisessa ympäristössä. Yksi oman rajan koetteleminen on takana, ja minä selvisin siitä, voittajana.

LÄHTEET

Ekstöm, L., Leppämäki, P. & Vilen, M. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Porvoo: WSOY.

Arnkil, E. A. 2004. Dialogisuus, epävarmuuden sieto ja rajoja ylittävä asiantuntijuus. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 3. Juva: PT-kustannus, 190.

Becker - Weidman, A. 2013. DDP- AAPINEN. Tampere: Tammerprint.

Becker - Weidman, A. & Shell, D. 2008. Auta lasta kiintymään. Tampere: PS-kustannus.

Golding, K. S. 2014. Hoitava kiintymys-terapeuttinen vanhemmuus. Tampere: PS-kustannusa.

Hurme, K.& Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Jyväskylä: PS-kustannus.

Hirsijärvi, S.& Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hisrijärvi, Remes & Sajavaara 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hughes. D. A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Tampere: PT-kustannus.

Jokinen, S. 2004. Rikotusta eheäksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Juusola, M. 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Keuruu: Otava.

Lastensuojelulaki. 2007. L 13.4.2004/ 417 muutoksineen.

Lukka, K. 2001. Konstruktiivinen tutkimusote. Viitattu 19.11.2014
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/02_metodiartikkelit/lukka_const_research_app/kooste

Lukka, K. 2001. Konstruktiivinen tutkimusote. Viitattu 5.2.2015.
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/02_metodiartikkelit/lukka_const_research_app/kooste

Luoto, T. 2010. Sosiaalityöntekijän ja sijaishuollon työntekijöiden välinen yhteistyö. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 9.2.2015.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81463/gradu04210.pdf?sequence=1>

Karppinen. S. 2001. Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Teoksessa K. Tervonen- Anrkil (toim.) Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Saarijärvi: Gummerus, 14-20.

Matthies, A-L. 2009. Saksalaisen sosiaalityön tiedepohja ja professionaalistumisnäkymät. Teoksessa Mäntysaari, M. Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Juva: WS Bookwell Oy, 243- 245.

Mattila, E. 2009. Ohjaava kuntoutus. Teoksessa Henttinen, K., Iija, A. & Mattila, E. (toim.) Kuuntele minua - mielenterveystyön käytännön menetelmiä. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy, 80.

Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Vantaa: Dark Oy, 29-30.

Mäkelä, J. & Vierikko, I. 2004. Kuinka yhteys löytyy? Theraplay- projekti SOS-lapsikylissä 2001-2004. Espoo: Erikoispaino. Raportti 2001-2004.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Tampere: Juves Print Oy.

Korhonen, M. 2000. Oma elämäntarina itseymmärryksen välineenä. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. Ohjaus ammattina ja tieteenalana. Ohjauksen lähestymistavat ja tutkimus. Jyväskylä: PS-kustannus, 57.

Ojansalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Raunio, K. 2004. Olennainen sosiaalityöstä. Helsinki: Gaudeamus.

Routarinne, S. 2007. Valta ja vuorovaikutus. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.

Salo, S. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämäntaakan aikana. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Vantaa: Dark Oy, 72.

Silvennoinen, M. 2004. Vuorovaikutuksen avaimet. Jyväskylä: Gummerus.

Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Juva: WS Bookwell Oy.

Särkelä, A. 2011. Välittäminen ammattina. Jyväskylä: Bookwell.

Tampereen yliopiston www-sivut. Viitattu 18.11.2014.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Tuomi, J.& Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

Vaso, J. 1998. Ammatillisen aikuiskoulutuksen laatu. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

KIINTYMYSSUHTEeseen PERUSTUVA OPAS
OMAHOITAJATYÖN TUEKSI
LASTENSUOJELULAITOS RAVANISSA

LUKIJALLE

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli tuottaa lastensuojelulaitos Ravaniin kasvatuseriaatteisiin ja kiintymyssuhteeseen perustava omahoitajatyötä tukeva opas. Omahoitajat osallistuivat kehittämistyöhön vastaamalla kartoitukseen, johon oppaan sisältö pitkälti perustuu. Kehittämistyön tarkoituksena oli luoda yhtenäinen työmenetelmä omahoitajatyöhön ja ennen kaikkea lisätä omahoitajien tietämystä kiintymyssuhteeseen liittyen sekä sen myötä edesauttaa kiintymyssuhteen hyödyntämistä työskenneltäessä sijoitettujen lasten kanssa. Kiintymyssuhteeseen liittyy vahvasti myös vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia, josta soveltaen sain tietoa millaisilla terapeuttisilla menetelmillä omahoitajuustyötä voidaan vahvistaa ja lapsen traumaattisia kokemuksia käsitellä.

Toivon tämän oppaan antavan omahoitajille uusia näkökulmia toimia kiintymyssuhteeseen perustuvassa omahoitajatyössä sekä antavan lisätietoa kiintymyssuhteesta ja siitä, millaisia työmenetelmiä kiintymyssuhteen luomiseksi on mahdollisuus käyttää.

Haluan kiittää koko työyhteisöä kehittämistyöhöni osallistumisesta ja saamastani tuesta kehittämistyöni aikana. Erityisesti haluan kiittää SAMK:n Seppo Pamppusta, joka on toiminut kehittämistyöni ohjaavana opettajana sekä Ravanin kasvatusjohtaja Juha Åmania, jotka ovat kehittämistyön edetessä tukeneet ja kannustaneet minua eteenpäin.

Porissa elokuussa 2015

Mari Rautakallio

SISÄLLYS

LUKIJALLE	2
1.KIINTYMYSSUHTEESEEN PERUSTUVAN TIEDON KARTOITUS OMAHOITAJILLE JA TULOKSET.....	4
2. KARTOITUKSEEN POHJAUTUVA TOIMINTAMALLI KIINTYMYSSUHTEESEEN PERUSTUVASSA OMAHOITAJATYÖSSÄ	6
3. HOITO- JA KASVATUSTYÖN LÄHTÖKOHDAT	7
4. KIINTYMYSSUHDE	8
4.1. Keskeistä kiintymyssuhteessa	9
4.2. Tunne oma kiintymyshistoriasi	14
4.3. Miten vähentää kiintymysvastarintaa.....	15
5. TURVALLISUUDEN TUNNE	16
6. RAJOITTAMISTILANTEISSA TOIMIMINEN	18
7. VUOROVAIKUTUS	20
8. OMAHOITAJATYÖ	22
9. MENETELMIÄ OMAHOITAJATYÖN TUEKSI.....	26
LÄHTEET.....	35

1.KIINTYMYSSUHTEeseen PERUSTUVAN TIEDON KARTOITUS OMAHOITAJILLE JA TULOKSET

Pohjatyönä tälle oppaalle oli omahoitajille kohdistettu kartoitus, jossa selvitettiin kiintymyssuhdeteoriaan liittyviä tietoja kyselylomakkeen avulla. Kysely jaettiin 12 omahoitajalle, joista seitsemän palautti kyselyn määräaikaan mennessä. Kartoituksen tarkoituksena oli saada tietoa omahoitajien tietämyksestä suhteessa kiintymyssuhteeseen perustuvaan työmenetelmään. Vastaukset palautettiin nimettömänä, siitä huolimatta pystyin päättämään onko kyseisellä omahoitajalla pitkä työhistoria Ravanissa.

Keskeiset kartoituskysymykset

1. Kerro Ravanin kasvatusideologiasta.
2. Mitä kiintymyssuhde mielestäsi on?
3. Miten kiintymykseen perustuva työote näkyy omahoitajatyössäsi?
4. Tunnetko oman kiintymyshistoriasi, jos tunnet miten se ilmenee?
5. Kerro oma elämäntarinasta työmenetelmänä.

Kartoituksen perustella nousi esiin kunkin kysymyksen kohdalla pääkohdat, joiden tarkemmat tulokset löytyvät yksityiskohtaisemmin esitettynä kehittämishankkeen raportista.

Kysymyksen yksi vastauksista kävi ilmi kasvatusideologian olevan kiintymyssuhteeseen pohjautuvaa omahoitajatyötä, jossa omahoitajan ja lapsen välinen suhde on tärkeässä roolissa.

Kiintymyssuhdetta koskevassa kysymyksessä vastauksista ilmeni olevan ohjaajien välisissä tiedon laajuudessa olevan eroavaisuuksia. Vastaukset olivat sitä laajempia, mitä enemmän vastaajalla oli kiintymyssuhteesta tietoa.

Kartoituksen kolmas kysymys käsitteli kiintymykseen perustuvan työotteen ilmenemistä omahoitajatyössä. Vastaukset olivat monipuolisia ja niistä ilmeni myös keinoja, joilla omahoitajat työtään käytännössä tekevät.

Selvitettäessä omahoitajien omaa kiintymyshistoriaa, vastauksissa oli suurta vaihtelua oman kiintymishistorian tuntemuksen osalta. Osa oli kuvannut omaa kiintymyshistoriaansa tarkasti, kuten myös oman kiintymyshistorian käsittelemisen vaikutuksen työskenneltäessä lasten kanssa.

Kartoituksen viimeisen kohdan vastauksista ilmeni, ettei työmenetelmä oma elämäntarina ei ollut kaikille tuttu. Ne jotka työmenetelmän tunsivat olivat kuvanneet sen hienosti eheyttävänä keinona toimia lapsen kanssa.

2. KARTOITUKSEEN POHJAUTUVA TOIMINTAMALLI KIINTYMYSSUHTEeseen PERUSTUVASSA OMAHOITAJATYÖSSÄ

Edellä olevan toimintamalli- kuvion tarkoituksena on hahmottaa omahoitajille, mitkä asiat tulee sisäistää kiintymyssuhteeseen pohjautuvaa omahoitajatyötä tehtäessä. Tämän oppaan seuraavat luvut muodostavat toimintamallin mukaisen tiedon omahoitajatyön tueksi.

3. HOITO- JA KASVATUSTYÖN LÄHTÖKOHDAT

Sijaishuoltopaikassa hoito- ja kasvatustyötä ohjaavat lastensuojelulaki, valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit sekä lastensuojelulaitos Ravanissa lisäksi oma laatujärjestelmä. Lapsen hoito- ja kasvatustyön lähtökohtana on sosioemotionaalisten (lapsen tunne-elämän ja sosiaalisten taitojen) tarpeiden huomioinen ja lapsen kokemusmaailman ymmärtäminen. Lapsen kohdalla kiinnitetään erityistä huomiota turvallisuuteen, osallisuuteen, myönteisiin ja läheisiin ihmissuhteisiin. Tärkeä tavoite on lapsen kiinnittyminen Ravaniin, kuten lapsen näkeminen itsensä hyväksyen ja arvokkaana ihmisenä. Kiintymyssuhteeseen perustuvalla työotteella lapsi kohdataan yksilönä, jossa lapsi ja tämän toiminta nähdään erillisinä toisistaan.

4. KIINTYMYSSUHDE

Uskoakseni jokaiselle syntyy jokin mielikuva, kun puhutaan kiintymyssuhteesta. Kiintymyssuhteita onkin hyvin erilaisia, mutta lasten-suojelulaitoksessa kiintymyssuhteella viitataan lapsen ja kasvattajan väli-seen suhteeseen, jossa luottamus ja turvallisuuden tunne ovat voimak-kaasti läsnä.

Kiintymyssuhde syntyy lapsen ja tämän kasvattajan välille heti lapsen syntymän jälkeen. Lapsi oppii turvallisessa kiintymyssuhteessa luotta-maan, että hänen tarpeisiinsa vastataan. Lapsi ei selviäisi ilman hoivaa, koska tarvitsee huolenpitoa ja ravintoa. Lapsi tarvitsee selviytyäkseen turvallisen kiintymyssuhteen kasvattajaansa, joten on kasvattajan vas-tuulla millainen kiintymyssuhde lapselle muodostuu. Lapsen älyllinen kehitys mahdollistuu kiintymyssuhteessa, jossa lapsi kokee olevansa turvassa. Lapsella on tarve kokea turvallisuuden tunnetta sekä kiinnittyä hoivaa antavaan kasvattajaansa. Turvallisen kiintymyssuhteen omaavalle lapselle kasvaa vahva luottamus elämään ja omiin voimavaroihinsa.

Lapsi joka ei ole saanut tarvitsemaansa hoivaa ja huolenpitoa, jää ilman luottavaista kiintymyssuhdetta. Lapsi kehittää itselleen selviytymis-keinoon kuten jättää näyttämättä negatiivisten tunteiden ilmaisun.

Kiintymyssuhteen pystyy muodostamaan myöhemmin ja sitä voidaan korjata. Tämä tieto on jokaisen omahoitajan kannalta merkityksellinen, koska se luo omahoitajatyölle tavoitteen. Kiintymyssuhteen kohteena voi olla omahoitaja, merkityksellistä on, että suhde on emotionaalisesti tärkeä. Jotta kiintymyssuhde voi syntyä, lapsi etsii kasvattajasta turvaa,

hyvänolon tunnetta ja lohduttajaa. Kiintymyssuhteen kehittyminen vaikuttaa lapsen turvallisuuden tai turvattomuuden tunteisiin.

4.1. Keskeistä kiintymyssuhteessa

Kiintymyssuhteen ymmärtäminen ja sisäistäminen ovat keskeisiä asioita työskenneltäessä lasten kanssa. Kasvattajan tulee ymmärtää, että lapsen varhaiset kokemukset vaikuttavat lapsen toimintaan ja käytökseen. Lapsen kannalta on merkityksellistä, että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on, vaikka toimintaa ei tarvitse hyväksyä. Lapsen käytöksen taustalla voi olla menneisyydestä noussut kokemus.

Kiintymyssuhteen muodostumiseksi kasvattajan pitää tiedostaa lapsen käytöksen olevan sopeutumista, joka tarkoittaa keinoja joilla lapsi on oppinut selviytymään suhteessa muiden ihmisten kanssa ja pärjätäkseen elämässään. Lapsi on kehittänyt itselleen toimintamallin, jonka avulla on sopeutunut erilaisiin tilanteisiin. Lapselle on muodostunut käyttäytymismalleja, joita hän ei pysty muuttamaan vaikka olosuhteet ovat muuttuneet lapsen kannalta paremmiksi. Tämä johtuu lapsen vanhoista kokemuksista, joita ylläpitää kroonistunut stressivaste. Lapsen ollessa uudessa tilanteessa ”selviytymisaivot” eivät pysty ottamaan vastaan uutta tietoa, kokemuksia tai emootioita. Kasvattajan on tiedostettava tämä asia, voidakseen luoda lapselle syvä turvallisuuden tunne niin emotionalisesti, psykologisesti kuin myös fyysisesti.

Haasteellisesti käyttäytyvän lapsen kohdalla ei pyritä käytöksen hallitsemiseen tai sen loppumiseen, vaan pohditaan syitä lapsen käytökseen ja siihen puututaan. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa lapsen heittelevän huoneessaan tavaroita, jolloin tilanteessa pohditaankin mitä lapselle on

tapahtunut ja mikä on saanut hänet käyttäytymään kyseisellä tavalla. Vastauksen löydyttyä, kasvattajalla on mahdollisuus päästä lapsen kokemuksiin ja olla niistä aidosti kiinnostunut, se luo lapselle samanaikaisesti turvallisuuden tunnetta.

Lapsen kanssa työskenneltäessä on ohjattava lasta refleктоimaan eli *pohtimaan* asioita, joka puolestaan vaikuttaa lapsen emotionaaliseen kehitykseen. Refleктоimalla lapsi oppii ymmärtämään omaa elämänsä tarinaa. Kasvattajan rooli on aktiivinen toimiessaan lapsen tunnetilojen säätelijänä. Lapsella saattaa tulla pelkotiloja, jolloin kasvattajan tehtävänä on lohduttaen kertoa lapsen olevan turvassa.

Lapsen käytöksestä puhuttaessa voidaan viitata ystävällisiin attribuutioihin, eli *oletuksiin*. Käytöksen ajatellaan olevan sopeutumista jolla on merkitystä. Lapsen motivaatiot ja intentiot tulkitaan hyväntahtoisesti. Sen myötä parannetaan lapsen oppimisaivojen toimintaa, tästä syystä lapsella ja kasvattajalla on yhteinen kokemus. *Intersubjektiivinen* kokemus tarkoittaa lapsen ja kasvattajan välistä vuorovaikutuksellista tilannetta, jossa kokemus jaetaan. Kasvattaja kykenee näin ollen *samaistumaan lapsen tunnemaailmaan*, joka auttaa lapsen eheytyemisessä omaksi itsekseen. Suhde on vastavuoroista, ja se vaikuttaa lapsen toimesta kasvattajaan ja päinvastoin.

Kiintymyssuhteessa voidaan käyttää kehityspsykoterapeuttisia lähestymistapoja. *PACE* viittaa tapaan lähestyä lasta leikkisästi, hyväksyen, uteliaana ja empaattisena. *PACE* asennetta voidaan hyödyntää terapeuttisena menetelmänä vaikkapa sijaishuoltopaikoissa lapsen kielteisten sisäisten toimintamallien korjaamiseksi ja terveen kiintymyssuhteen rakentamiseen. Tarkoituksena on saada lapsi avustettuna tunte-

maan yhteyden kasvattajaan, mikä puolestaan lisää luottamusta ja turvallisuuden tunnetta lapselle. Kasvattaja, joka on omaksunut PACE-asenteen, kykenee emotionaalisesti sitoutumaan lapseen ja on tarvittaessa lapsen käytettävissä. Kasvattaja, jolla on kyky myötäelää lapsen sisäisiä kokemuksia, saa lapsen kommunikoimaan kanssaan niin kuuntelemalla kuin puhumalla. PACE-asenteeseen kasvattajan puheen voimakkuutta säädellään lapsen tilanteen mukaan, surulliselle lapselle puhutaan hiljaa ja rauhallisesti. PACE-asenteella ei pyritä muuttamaan lapsen käytöstä, tästä huolimatta huonoon käytökseen puututaan pitämällä kuria, joka yhdistää huonon käytöksen seuraamuksiin. Lapsi kohdataan ilman vihan tunteita kasvattaja pysyy rauhallisena ja lasta tukien. Näin PACE-asenteella lapsen turvallisuuden tunnetta lisätään.

PLACE puolestaan liittyy asenteeseen, jossa kasvattaja kohtaa lapsen leikkisyyden, hyväksynnän, uteliaisuuden ja empatian elementin. Edellä luvattujen lisäksi *PLACE* asenteeseen kuuluu kasvattajan rakkaus lasta kohtaan. PACE ja *PLACE* eroavat toisistaan erityisesti siinä, että *PLACE* asennetta käyttävät kasvattajat lapsen asuinympäristössä.

Kiintymyssuhteen turvallisuus tai vastaavasti turvattomuus on kasvattajan vastuulla. Kasvattajalla tulee olla kyky tunnistaa lapsen tarpeet ja vastata lapsen tekemiin aloitteisiin. Kiintymyssuhdetta tarkasteltaessa erottuu kolme kiintymysmallia.

- TURVALLINEN KIINTYMYSSUHDE

- lapsi luottaa kasvattajan huomioivan hänen tarpeensa
- kasvattaja reagoi lapseen sensitiivisesti
- lapsen toiveita ymmärretään

- lapselta ei vaadita liikaa
- lapsi kokee elämänsä olevan hallinnassa
- lapsi osaa ilmaista tunnetilojaan ymmärrettävästi
- kasvattaja vastaa hoivan tarpeeseen
- lapsi tietää tunteidensa ilmaisun olevan merkityksellistä
- lapsi pitää itseään rakastettavana

Aikuisena turvallisessa kiintymyssuhteessa elänyt on kykeneväinen antamaan ja vastaanottamaan rakkautta. Tunteitaan hän ilmaisee avoimesti ja suoraan sekä uskaltaa kohdata myöhemmin oman lapsen tunteita ja tarpeita.

- TURVATON KIINTYMYSSUHDE

- lapsi oppii kasvattajan poissaolon tai sen ettei lapsen tarpeisiin kyetä vastaamaan
- lapsi oppii kielteisten tunteiden ilmaisun kautta kieltämään tarvitsevuutensa näyttämisen
- lapsi ei ole oikeasti kykeneväinen selviämään yksin vaikeista tunteista säädellen tunnetilojaan, vaan hän etsii keinoja tunnetilojen säätelyyn
- lapsen on helpompaa välttää ja kieltää tunteet itseltään
- liiallinen kielteistuntunteiden määrä vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen rajoja uhmaamalla, raivoamalla tai itkemällä
- kielteiset tunteet kuluttavat voimia, sen vuoksi lapsen purkaa tunteet ulos

Aikuisena turvattomassa kiintymyssuhteessa kasvanut lapsi kokee rakkauden vastaanottamisen ja antamisen vaikeaksi, koska kokee ettei häntä ymmärrettäisi. Omalle lapselleen aikuinen haluaisi olla ideaalivanhempi, mutta hänen oma tarvitsevuutensa estää sen odottaen samanlaista itsenäisyyttä kuin häneltä itseltään aikanaan odotettiin.

- TURVATON-RISTIRIITAINEN KIINTYMYSSYHDE

- lapsi kokee kasvattajan epäjohdonmukaisena
- kasvattajalla ei ole selvää toimintamallia lapsen kanssa toimittaessa joka ilmenee välinpitämättömyytenä tai ankaruutena lasta kohtaan
- lapsella epätietoisuus vastaako kasvattaja hänen tarpeisiinsa
- lapsen huomionhakuisuus ilmenee voimakkaana reagoitina kasvattajaa kohtaan
- lapselta puuttuu kyky säädellä itseään ja tunteitaan jotka vaihtelevat voimakkaasti
- lapsi näkee maailman arvaamattomana ja pelottavana

Aikuiseksi vartuttuaan ristiriitaisen oletusmallin omaksunut kokee arvottomuutta mikäli häntä ei hyväksytä voimakkaista yrityksistään huolimatta. Parisuhteessa tämä ilmenee liioiteltuina tunneilmaisuuksina. Riippuvuussuhde toiseen voi syntyä helposti, vaikka suhteeseen liittyisi väkivaltaa tai toisen manipulointia.

Edellä kuvatun kolmen kiintymyssuhdemallin lisäksi on jäsentymätön kiintymyssuhde, jossa kiintymyssuhdetta ei ole missään vaiheessa päässyt syntymään.

- JÄSENTYMÄTTÖMÄSSÄ KIINTYMYSSUHTEESSA

- lapsi kokenut kärsimystä ja kipua
- lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle mahdollisimman nopeasti
- kiintymyssuhdetta ei pääse syntymään useiden sijoituspaikkojen vuoksi
- lapsi ei kykene muodostamaan kuvaa itsestään, puhumattakaan itsestään toisen kanssa
- lapsi hakee hyväksyntää ja lohtua keneltä tahansa

Kasvu aikuisuuteen on haastavaa, mutta varhainen tuki ja terapia mahdollistavat psyykeen kasvamisen sellaiseksi, että oppii luomaan kuvan itsestään ja rakastamaan myös muita.

4.2. Tunne oma kiintymyshistoriasi

Jokaisella ihmisellä on historia, joka pitää sisällään myös oman kiintymyshistorian. Jotta kasvattaja kykenee vastaanottamaan lapsen tunteita ja käsittelemään niitä, on oma kiintymyssuhdemalli tiedostettava.

Tiedämme, että lapsen kehityksen kannalta on merkityksellistä, että hänellä on turvallinen kiintymyssuhde. Kasvattajan on kuitenkin tiedostettava oma kiintymyshistoriansa, koska sillä on vaikutusta kiintymyssuhteen syntymiseen lapsen kanssa. Jos kasvattaja ei koe olevansa turvassa, hän ei pysty turvallisuuden tunnetta myöskään lapselle välittämään. Tämä johtuu kasvattajan ja lapsen psykologisen turvallisuuden ja intersubjektiivisuuden luonteesta.

Turvallisessa kiintymyssuhteessa kasvanut kasvattaja osaa tulkita lapsen tunneilmaisuja ja käsittelee tunneilmaisuja mielessään. Kiintymyssuhteen muodostamisen esteenä ei ole kasvattajan oma kokemus turvallisen kiintymyssuhteen puuttumisesta, olennaista on kasvattaja ratkaiseen myöhemmin asiat, jotka ovat olleet turvallisen kiintymyksen esteenä.

Oman kiintymyshistorian selvittäminen mahdollistaa psykologisen ja fyysisen läsnäolon silloin, kun lapsen kiintymystarpeet aktivoituvat. Silloin pystyy omia tunteita säätelemällä vastaamaan lapsen kiihtymykseen auttamalla lasta kohti tasapainoisempaa tunnetilaa. Lapsen käytökseen voi reagoida myös epäillen ja olemalla ymmällään tilanteesta refleктоimalla riittävästi, jolla annetaan lapselle tapahtumaan nähden uusi näkökulma. Näin lapsi pystyy pohtimaan tapahtumaa ja liittämään sen osaksi omaa elämäntarinaansa.

4.3. Miten vähentää kiintymysvastarintaa

Kiintymyssuhteen syntyminen ei ole itsestään selvyys, vaan sen syntyyn saattaa vaikuttaa lapsen vastustus turvalliseen kiintymyssuhteen syntymiseen. Vastustuksen taustalla saattaa olla lapsen aiemmat kokemukset, joissa häntä on kohdeltu kaltoin. Lapsen elämässä on saattanut olla useita eri kasvattajia tai sijaishuolto paikkoja, joka omalta osaltaan vaikeuttaa lapsen kiintymyssuhteen syntymistä. Lapsen aiemmat elinolot vaikuttavat kiintymyssuhteen syntyyn.

- keskity lapsen kanssa intersubjektiivisuuteen, jaa kokemus lapsen kanssa samassa tunnetilassa

- arjen tulee olla strukturoitu
- liiallinen vapaa-aika aiheuttaa ahdistusta, vaikuttaa myös käytökseen levottomuutena
- lapsi tarvitsee hiljaista ja aktiivista toimintaa
- lapsi tarvitsee vuorovaikutuksellista ja itsekseen harrastettu toiminta
- kotiaskareet, joissa kasvattaja aktiivisena osallistujana

5. TURVALLISUUDEN TUNNE

Kiintymyssuhde perustuu turvallisuuden tunteeseen, joka on myös lähtökohtana ihmisen kehitykselle. Turvattomuus voi elämän eri vaiheissa lisääntyä, etenkin jos lapsella on ikäviä kokemuksia kasvattajan tai muiden ihmisten arvaamattomuudesta.

- TURVALLISUUDEN TUNNETTA LISÄÄVÄT
 - tieto luotettavan kasvattajan lähellä olosta vaikeana ajanjaksona
 - lapsella on käytettävissään henkilö johon lapsella on muodostunut kiintymyssuhde
 - eroahdistuksen poistamiseksi lapsella tulisi olla toissijainen kiintymyshahmo
 - arjen rutiineista kiinnipitäminen
 - järjestyksen ja joustavuuden tasapainon löytäminen

- muutoksista ilmoittaminen ajoissa ja tarvittaessa niistä keskustelu
- henkilöstön pieni vaihtuvuus
- kasvattajan välittämä tieto lapselle tämän selviytymisestä muutosten yhteydessä
- lapsen eristämistä tulee välttää lapsen ollessa vihainen, tilanteissa joissa lapsen on tarpeen olla itsekseen päätöksen tekee kasvattaja
- kodinomainen ja rauhallinen asuinympäristö

Turvallisuuden tunne voi heikentyä joidenkin asioiden tai tapahtumien vuoksi. Kun turvallisuuden tunnetta koetellaan, se saa aikaan ahdistuneisuutta ja epävarmuutta.

- TURVALLISUUTTA HEIKENTÄVIÄ TEKIJÖITÄ:

- ristiriidat
- ennalta arvaamattomat asiat/tapahtumat
- omasta historiasta mieleen palautunut ikävä tapahtuma

Turvattomuuden tunteen saa tehtyä merkityksettömäksi, kun tunnistaa mikä tunteen on aiheuttanut jonka jälkeen käsittelee ja ratkaisee asian. Turvattomuuden tunteita käsiteltäessä lapsi tarvitsee avukseen kasvattajan johon hänellä on kiintymyssuhde.

Kasvattajalla on aktiivinen rooli turvallisuuden tunteen katkoksisista puhuttaessa. On tilanteita joissa kasvattajalla ja lapsella on erimielisyyksiä joistakin asioista, ja se aiheuttaa katkoksen heidän välilleen.

Kasvattajan tehtävänä on korjata välille tullut katkos ja osoittaa ettei heidän välinen suhde katkea erimielisyyksistä huolimatta. Saavutetun kiintymyksellisen suhteen jatkuvuuden kannalta on tärkeää korjata ristiriitoja, jotta saadaan ylläpidettyä turvallisuuden tunnetta.

6. RAJOITTAMISTILANTEISSA TOIMIMINEN

Lapsen rajoittamiseen liittyy kaksi seikkaa, turvallisuuden lisääntyminen ja samalla ahdistuksen kasvaminen. Turvallisuutta tilanteessa lisää kasvattajan aktiivinen osallistuminen kiinnipitoon, sekä lapsella oleva tieto siitä, että kasvattaja tietää mitä tekee ja hänellä on kokemusta vastaavasta toiminnasta. Ahdistusta taasen tuottaa se, kun kasvattaja toimii ristiriitaisesti lapsen toiveiden kanssa. Kiinnipito ei ole uhka kiintymyssuhteelle, asia tulee käsitellä lapsen kanssa tilanteen rauhoituttua.

- RAJOITUSTILANTEESSA ON HUOMIOITAVA

- kerro lapselle mikä johti rajoittamiseen ja mitä sillä tavoiteltiin

- lapsen kanssa ei tehdä sopimuksia, vaan kerrotaan rajoitustoimenpiteeseen johtaneet syyt niin hyvin perustellen että lapsi ymmärtää ratkaisuun johtaneet syyt
- lapsen näkemykset asiat tulee kuulla
- rajoittaminen on lähes aina ristiriidassa lapsen ja kasvattajan päätöstä pohdittaessa
- lapsen kanssa keskusteltaessa ollaan empaattisia
- lapsen pettymys huomioidaan kasvattajan taholta ymmärryksenä, joka auttaa kasvattajan päätöksen hyväksymisessä

7. VUOROVAIKUTUS

Vuorovaikutustaitojen kehittäminen on osa kasvattajan työtä. Hyvät vuorovaikutustaidot ovat osa ammatillista osaamista. Ilman vuorovaikutusta ei voida vaikuttaa toiseen ihmiseen myönteisellä ja tuloksellisella tavalla. Vuorovaikutuksen on ihmisten välistä viestintää.

- MUISTA VUOROVAIKUTUSTILANTEISSA

- teet työtä omalla persoonallasi
- erilaisten äänen sävyjen käyttö lähestyessäsi lasta
- ymmärrä omaa ja muiden käyttäytymistä
- kunnioita toisen erilaisuutta
- kuuntele aidosti
- huomioi kaikki osapuolet
- tiedosta toisen tunteet sekä jaa omia tunteitasi harkintasi mukaan
- rakenna luottamuksellisia suhteita

- TUNTEET VUOROVAIKUTUSTILANTEESSA

- vaikuttavat vuorovaikutustilanteessa erilaisten sävyjen muodossa
- toimivan vuorovaikutuksen edellytys on tunneosaaminen
- itsetuntemuksen kannalta tärkeää on tunnistaa omat tunteet, mitä ympäristöstä tekemäsi havainnot saavat sinut tuntemaan sekä miten ymmärrät itseäsi ja omaa käytöstäsi
- toisen tunteiden tunnistamisen kyky vaatii itsetuntemusta

- tunteita tunnistava ihminen kykenee toimimaan intersubjektiivisesti
- MITEN VUOROVAIKUTUKSEEN PERUSTUVAA TYÖTÄ TEHDÄÄN
 - psykososiaalista lähestymistapaa käyttäen
 - vaatii kasvattajalta tuntemusta ja osaamista vuorovaikutuksellisin keinoin perustuvista työmenetelmistä
 - käytetään tilanteissa joissa taustalla kriisejä tai vaikeita ihmissuhteita
 - on luonteeltaan korjaavaa työtä
 - pyrkii vaikuttamaan sisäisiin toimintanationaliteetteihin
 - tarkoituksena luoda ymmärrys lapselle tilanteesta ja ongelmista, ohjaaja toimii tilanteen ”sanoittajana”
- VUOROVAIKUTUKSEN AVULLA
 - lapsi tulee kuulluksi omassa yhteisössään
 - lapsen minäkuva ja itsetunto kehittyy
 - kasvattaja toimii lapsen peilinä ilmaisten lapsen ajatuksia ja tunteita
 - lapsi saa elämälleen merkityksen

Psykososiaaliset tarpeet ilmenevät tunteina, ajatuksina tai käytöksen muutoksina. Vuorovaikutuksen vahvistuessa lapsi saattaa oireilla aiempaa enemmän. Tämä kertoo siitä, että lapsi on oppinut luottamaan kasvattajaansa ja uskaltaa näyttää tunteensa.

8. OMAHOITAJATYÖ

Omahoitajatyö on auttamistyötä, jota voidaan tarkastella useista eri viitekehyksistä käsin. Omahoitaja tekee sosiaalityötä, kiinnittäen työssään huomiota sosiaalisiin ongelmiin. Toisaalta omahoitaja toimii sosiaalipedagogiikan mukaisesti lasta kasvattaen, pyrkien muutokseen kasvatuksellisin ja kasvua tukevin keinoin. Omahoitajamenetelmän voidaan sanoa olevan yksilöllinen hoito - ja kasvatusmenetelmä, jossa yksilöllisyys korostuu. Omahoitaja on lapselle nimetty hoitaja, joka on sitoutunut toimimaan suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti lapsen hoito – ja kasvatustyöhön.

Liian aikaisin itsestään huolehtimaan joutuneen lapsen on haasteellista hyväksyä, että hänestä huolehditaan. Lapsi pyrkii hallitsemaan tilanteita ja ottamaan vastuun tapahtumien kulusta. Tästä syystä jo vauvasta asti aikuisten armoilla ollut lapsi, ei osaa ilmaista omia toiveitaan, vaan suostuvat kaikkeen mitä ehdotetaan. Nämä lapset eivät koe olevansa rakastamisen arvoisia, lapsia joiden tarpeilla ja hyvinvoinnilla on merkitystä. Lapsi saattaa vastustaa omahoitajan lähestymisyrityksiä vihamielisesti yrittämällä kaikin keinoin mitätöimällä lähestymisyritykset. Omahoitajan onkin tärkeää oppia kuulemaan ja näkemään lapsen viestit. Omahoitajan on sijoituksen alusta lähtien tehtävä töitä oppiakseen millainen lapsi hänen hoidettavakseen on tullut. Lapsen sukupuolen, iän, temperamentin lisäksi on opittava tuntemaan myös tapa, jolla lapsi ilmaisee itseään.

Lapsen kannalta tärkeintä on keskittyä korjaamaan perusongelma, eli auttaa lasta rakentamaan omahoitajaan kiintymyksellinen suhde, onhan omahoitaja lapselle hänestä huolehtiva aikuinen. Jokainen ihminen

kaipaa kunnioitusta olipa hänen elämäntilanteensa millainen tahansa. Tilanteessa, jossa lapsi kokee ettei hänen tarpeitaan ja mielipiteitään kunnioiteta, vuorovaikutuksellinen suhde omahoitajaan koetaan lamaannuttavaksi.

Omahoitajatyö on lastensuojelulaitoksessa tehtävää sosiaalityötä. Onkin tärkeää muistaa kunnioittaa asiakkaan, tässä tapauksessa lapsen, ihmisarvoa, huomioimalla asiakkaan ainutlaatuisena ja yksilönä. Se tarkoittaa pyrkimystä ymmärtää asiakkaan tapaa käsitellä omaa elämäänsä häntä siinä ymmärtäen, vahvistaen ja tukien. Eettinen toiminta ohjaa kasvattajaa työssään, on tärkeää ymmärtää että jokaisessa on jotain hyvää ja pahaa. Pahaa voidaan kuvata asiana, joista ei puhuta ääneen, vaiettuna asiana. Kun lapsi uskaltaa käsitellä kasvattajan kanssa myös pahaa, on lapsesta nähtävissä tärkeä osa.

Jotta omahoitajatyön toimisi hyvässä suhteessa, on lapsella oltava kokemus siitä että hänet hyväksytään sellaisena kuin hän on. Lähtökohtaisesti lapsi lähtee muuttamaan toimintaansa sellaisena kuin hän on tällä hetkellä. Lapsen hyväksytyksi tulemisen kokemus kasvattavat lapsen itseluottamusta ja omanarvontuntoa.

Hyvässä omahoitajasuhteessa on kaksi osapuolta, omahoitaja ei voi onnistua työssään ilman lapsen apua ja päinvastoin. Lapsen pitää auttaa omahoitajaa ymmärtämään tilannettaan, jotta omahoitaja voi puolestaan auttaa lasta käsittelemään ja ratkomaan asioita. Lapsen voisikin sanoa olevan omahoitajan yhteistyökumppani.

Hyvän omahoitajan ominaisuuksia ovat empatia, aitous ja lapsen kunnioittaminen omana itsenään. Omahoitajan on kyettävä asettumaan

lapsen asemaan ymmärtääkseen lapsen tilannetta hänen näkökulmastaan, ja samalla ottaa käyttöön oman näkökulma auttaakseen lasta ymmärtämään asioita syvällisemmin. Omahoitaja työskentelee asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Hyvässä omahoitajuussuhteessa työskentely on avointa, siten että molemmat osapuolet voivat sitä tutkia. Se miten omahoitaja osoittaa lapselle kunnioittavansa tätä, näkyy ilmeinä ja eleinä sekä tavassa puhua lapselle.

Reflektiivisyyttä voidaan määritellä useilla eri keinoin, riippuen siitä mistä näkökulmasta reflektiivisyyttä tarkastellaan. Tehtäessä omahoitajatyötä, tarkasteltava näkökulma liittyy oman toiminnan kriittiseen arviointiin ja oman toimintaan sekä sen seurauksiin ja perusteisiin. Reflektiivisyyden kaksiluonteisuuden vuoksi tarkasteltavia asioita ovat myös omahoitajan omat asenteet, tunteet, arvot, uskomukset, ajatukset ja toiminta. Reflektiivinen pohdinta mahdollistaa asioiden syvällisemmän tutkimisen ja toisaalta se antaa mahdollisuuden ottaa etäisyyttä asioihin. Reflektiivisyys mahdollistaa uuden ja perusteellisemman toimintatavan suunnittelun ja toteuttamisen.

- OMAHOITAJATYÖSSÄ HUOMIOITAVIA ASIOITA

- vaitiolovelvollisuuden merkityksen kertominen lapselle ymmärrettävästi
- luoda luottamuksellinen suhde lapseen, joka auttaa kiintymyssuhteen rakentumista
- omahoitaja on lapsen asioista huolehtiva aikuinen
- vastata lapsen yksilöllisiin hoidollisiin tarpeisiin
- kunnioittaa lasta ja tämän perhettä elämäntilanteesta riippumatta
- auttaa lasta ymmärtämään tämän vaikeaa käyttäytymistä ja tunnistamaan lapsen toiminnan syy-seuraussuhteita
- olla auktoriteetti lapselle joka käytännössä tarkoittaa lapsen kuuntelemista, hänen näkökulmansa huomioimista ja ymmärtämistä ja hyvien ratkaisujen etsimistä yhdessä lapsen kanssa
- lapsi tulee hyväksyä sellaisena kuin hän on, lapsen toimintaa ei tarvitse hyväksyä
- omahoitajatyö ei onnistu ilman lapsen apua, omahoidettava auttaa omaohjaajaa ymmärtämään omaa tilannettaan
- omahoitajan ominaisuuksia ovat empatia, aitous ja lapsen kunnioitus
- omahoitajan tulee kyetä asettumaan lapsen asemaan ymmärtääkseen asioita syvällisemmin
- omahoitajatyö on tavoitteisiin tähtäävää
- työskentely omahoitajuussuhteessa tulee olla avointa, molempien osapuolien tarkasteltavissa

- omahoitajatyötä voidaan tarkastella reflektiivisesti, oman toiminnan kriittisenä arviointina sekä omahoitajan asenteiden, tunteiden, arvojen, uskomusten, ajatusten ja toiminnan kautta
- reflektiivisyys mahdollistaa toimintatavan uudelleen suunnittelun ja toteuttamisen

9. MENETELMIÄ OMAHOITAJATYÖN TUEKSI

Kuuntelemisen merkitystä ja tärkeyttä lasten kanssa työskenneltäessä ei voi liikaa painottaa. Terapeuttista työtä käytettäessä kehityspsykoanalyttinen lähestymistapa mahdollistaa kasvattajan avustuksella lapsen näkemään asioiden eri merkityksiä. Vaikkakin menneisyyttä ja nykytilannetta käsitellään, tulee myös tulevaisuutta pohtia. Tässä kappaleessa on erilaisia menetelmiä, joita hyödyntämällä lapsen kanssa tehdään omahoitajatyötä, joka on tavoitteellista sekä kiintymyssuhteen kehittymistä ja vahvistumista tukevia.

Ennakointidialogia voidaan hyödyntää kiintymyssuhteeseen perustuvassa työssä tulevaisuuden muistelun avulla. Sen tarkoituksena

on tarkastella nykyisyyttä taaksepäin sellaisen tilanteen vallitessa, jossa huolet ovat vähentyneet. Tarkasteltava ajanjakso on normaalisti vuosi. Kasvattaja kertoo aluksi lapselle, että asiat ovat vuoden kuluttua paremmin. Tämän jälkeen tämä esittää tarkentavia kysymyksiä mikä on saanut positiiviset muutokset aikaan. Keskustelun käytyään kasvattaja kokoaa yhteen millä keinoin muutokseen päästään, ja suunnittelee toiminnan sen mukaan. Menetelmän käyttökelpoisuus on vahvasti sidonnainen siihen, kykeneekö lapsi kuvittelemaan asioiden olevan paremmin. Omaohjaajan ominaisuudessa tiedät mikä toimii sinun omaohjattavasi kanssa.

Omaelämän tarina on menetelmä jota pidetään mielenterveyden yhtenä mittana. Yhtenäisen turvallisen kiintymyshistorian omaava henkilö kykenee kertomaan ehjän ja yhtenäisen elämäntarinan riippumatta siitä, vaikka siihen olisi kuulunut vaikeitakin kokemuksia.

Oma elämäntarinan tarkoituksena on matkata ajassa taaksepäin, kertoa elämästä ennen sijoitusta ja muistella siihen liittyviä tärkeitä ihmisiä ja tapahtumia ottaen huomioon mikä on sen seikan mikä on muistamisen ja kertomisen arvoista. Oman elämäntarinan tarkastelu yhdessä turvallisen ja myötätuntoisen ihmisen kanssa, helpottaa lasta ymmärtämään itseään ja toisaalta oma elämäntarinaa käytetään eheytyksen välineenä. Kasvattajan kannalta oma elämäntarina lisää ymmärrystä lapsen ajatuksiin sekä lapsen toiminnan taustalla oleviin seikkoihin kuten arvoihin ja uskomuksiin. Lapsi voi oman elämäntarinansa kautta nähdä menneisyytensä uudesta näkökulmasta tarkastellen ja sen kautta löytää perspektiivejä tulevaan. Oma elämäntarinan kirjoittamisen vaativuus riippuu lapsen taustasta. Käytännössä oma elämäntarinaa menetelmänä kannattaa toteuttaa yhdessä työparin kanssa. Työparin tulisi olla ohjaaja,

jolla on lapsen kanssa jonkin asteinen luottamuksellinen suhde. Työnjakona suositellaan omahoitajan esittävän lapselle tarkentavia kysymyksiä, ja toinen ohjaaja kirjoittaa tarinaa.

Vuorovaikutteisessa kehityspsykoterapiassa **tutkiminen** kuvastaa samaa menetelmää kuin oma elämäntarina. Elämäntarinan muodostuminen koostuu neljästä eri vaiheesta. Tärkeää on, että lapsi tuntee turvallisuuden tunnetta elämäntarinaa tutkivan henkilön kanssa. Tutkimisen edellytyksenä on turvallinen perusta. Omahoitajan on arvioitava milloin lapsen kanssa tätä menetelmää voidaan käyttää. Jotta lapsen oma elämäntarinaa päästään tutkimaan, on edellytyksenä turvallisuuden tunne niin fyysisesti, emotionaalisesti kuin psykologisesti. Kun suhde on syventynyt ja vahvistunut, voidaan elämäntarinan tutkimisessa siirtyä seuraavaan vaiheeseen. Kolmas vaihe on tutkinen, jonka tavoitteena on tutkia lapsen historiaa, muistoja, tapahtumia ja kokemuksia, jotka omalla tavallaan ovat vaikuttaneet lapsen käsityksiin ihmissuhteista ja ovat vaikuttaneet lapsen omaan käyttäytymiseen ja toimintaan. Lapsen elämäntarinan tutkiminen johtaa viimeiseen vaiheeseen, integraatioon. Integraatiossa lapsi eheytyy vaiheittain, jonka seurauksena tutkimista voidaan jatkaa aiempaa syvällisemmin. Eheytyksen tapahtuessa lapsi alkaa nähdä asioita laajemmin, eikä koe asioiden olevan ainoastaan musta-valkoisia. Lapsi oppii käsittelemään erilaisia tunteita samanaikaisesti. Integraation voidaan sanoa olevan kehittämisprosessi, jonka aikana lapsi työstää elämäntarinaansa kuuluvia kokemuksia, muistoja, tapahtumia, ihmissuhteitaan ja tunteitaan joustavalla tavalla. Koko tämän prosessin ajan lapsessa tapahtuu paranemista, joka ei ole erillinen vaihe, se kasvaa integraation myötä. Paranemiseen vaikuttavat integroitunut elämäntarina sekä koko kehittämisprojektin myötä muodostunut reflektiivinen toiminta. Tämän elämän-

tarinan tutkimisen myötä lapsi löytää oman paikkansa perheensä elämäntarinassa.

Lapsen elämästä tarinoita voidaan luoda myös narratiivista tekniikka hyväksi käyttäen eli **tarinallisin keinoin**. Lapsella on elämässään paljon tapahtumia joita hän on elänyt, mutta myös elämättömiä tarinoita joista hän haaveilee. Tarinaa kertomalla lapsen ajatukset päivittäisestä elämästä ja itselleen merkityksellisistä sosiaalisista suhteista jäsentyvät osaksi lapsen toimintaa. Tarinan avulla lapsi voi tuoda kasvattajalle esiin elämänsä merkityksiä ja tarkoituksia sekä lapsi voi kertoa mitä hän haluaa ja mistä asioista haaveilee tai mitä hän tavoittelee. Elämänkulkua kuvaava tarina muuttaa lapsen elämän tapahtumat osaksi suurempaa loogista kokonaisuutta. Tarinan kuuntelijalta vaaditaan kykyä tulkita mitä tarinassa juonellisesti tapahtuu. Tarinan kautta lapsen kokemukset ja tapahtumat tehdään ymmärrettäväksi ja kasvattajan kanssa jaettavaksi tiedoksi.

Lapset kertovat tarinoita eri tavoilla. Tarinoiden taustalla olevien asioiden ymmärtämiseksi on erilaisia kategorioita, joihin tarinat sisällön mukaan voidaan jakaa. **Alistamistarinoissa**, joissa vastataan siihen miten olosuhteet ja toiset ihmiset hallitsevat ja painostavat tarinan kertojaa. Kun jokin ongelma hallitsee kertojan elämää, puhutaan **ongelmakyllästetyistä tarinoista**. **Dominoiva tarina** kertoo ongelmasta joka hallitsee elämää. **Vaihtoehtoisissa tarinoissa** kertoja saa tarinan kautta tuoda julki miten asioiden haluaisi olevan. Nimensä mukaisesti **toistuvissa tarinoissa** toistuu kerta toisensa jälkeen sama tarina, joka estää muutoksen. Kertojan puhuessa siitä mitä muut ajattelevat tai miten muiden mielestä tulisi toimia, puhutaan **lainatuista tarinoista**. Viimeisenä kategoriassa on **protestitarinat**, joissa kertoja ilmaisee miten

hän vastustaa jotakin hallitsevaa voimaa elämässä. Tarinoiden voikin sanoa elävän sen mukaan missä kontekstissa tarinaa kerrotaan. Kun lapsen kertomat tarinat luokitellaan, on tarinoissa tapahtuva muutos helpommin havaittavissa.

Vuorovaikutuksellisessa tilanteessa tulee huomioida kaikki osapuolet. **Dialoginen keskustelu** mahdollistaa osallistujien ajattelemisen ääneen sekä puheenvuorojen kuuntelemisen kommentoimatta niitä. Lasten kanssa keskustellessa on muistettava toimia pitkäjänteisesti ja hienotunteisesti. Dialogisessa keskustelussa kasvattaja on tasa-arvoisessa asemassa lapsen kanssa. Keskustelu on avointa vuoropuhelua, jossa tavoitteena on saada lapsi ymmärtämään oma tilanteensa ja työskentelyn lähtökohtana kasvattajan ammatillisen otteen jolla tavoitellaan lapsen käytökseen johtavia muutoksia. Empatia liittyy dialogiin yhdistäen tunteet ja ajattelun, sekä samanaikaisesti toimien dialogina kahden ihmisen välillä.

Lasta askarruttavan asian selvittäminen vaatii määrätietoista keskustelua. Lapselle tulee ilmaista olevansa tämän käytettävissä. Ammattitaitoinen kasvattaja omaa asioiden oikea-aikaisen esille ottamisen taidon. Keskusteluille sopivia tilanteita ovat automatkat, tällöin tilanteesta poistuminen ei ole mahdollista.

Kasvatustyötä tehdään omalla persoonalla, ja jokaisella on oma tapa **kommunikoida** eli ilmaista asioita. Kommunikoida voi olla joko **verbaalista** tai **nonverbaalista**. Kasvattaja ilmaisee usein asioita sanallisesti, huomaten ettei se tehoakaan toivotulla tavalla. Näissä tilanteissa kannattaa ottaa käyttöön nonverbaaliset keinot. Katse, erilaiset kasvojen ilmeet, puheen sävy ja rytmi, viestittävät lapselle enemmän kuin pelkkä

puhe. Nonverbaalisin keinoin lapselle voidaan välittää erilaisia tunteita, sellaisia joihin ei löydy sanoja. Edellä kuvatun keinon avulla lapsi huomaa kasvattajan ymmärtävän hänen omaa sisäistä elämäänsä.

Emotionaalisesta viestinnästä suurin osa on nonverbaalista. Lapselle lempeä kosketus voi saada aikaan syvemmän kokemuksen kuin pelkkä verbaalinen ilmaisu. Monet lapsista kaipaavat nonverbaalista viestintää, esimerkiksi halaaminen kertoo lapselle hänen olevan merkityksellinen ja samalla se voi viestittää lapselle aivan uuden ajatuksen halaamisen merkityksestä.

Vältä lapsen kanssa toimittaessa miksi-sanaa. Lapsi reagoi erityisellä tavalla, kun hänelle kysymykset esitetään miksi –muodossa etenkin silloin, jos kasvattajan nonverbaalinen viesti kertoo suuttumuksesta tai vihaisuudesta suhteessa lapsen toimintaan. Lasta kannattaa lähestyä eri tavalla, ilmaisten lapselle asioita ääneen lempeällä äänen sävyllä. Lapsi kiinnittää siihen huomiota, ja kiinnostuu siitä miten hänestä välitetään. Lapsen kanssa pyritään luomaan käsiteltävästä asiasta tarina, johon lapsi haluaa osalliseksi. Kommunikaatioon kuuluu lapsen mukaan ottaminen yhteisen tarinan kerrontaan, joka kasvattaa samanaikaisesti lasta kiintymyskeskeisesti. Yhteisen tunnetilan, huomion kiinnittäminen asioihin jotka kiinnostavat molempia ovat tärkeitä asioita lapsen kanssa keskusteltaessa. Samalla selvitetään toiveita ja pyrkimyksiä suhteessa lapsen ja kasvattajan välillä. *Vastavuoroinen dialogi* on hallitseva keskusteluissa, eikä se heikennä kasvattajan auktoriteetista asemaa, vaan päinvastoin toimii sitä vahvistaen. Turvallisen kiintymyssuhteen vallitessa, lapsi ymmärtää kasvattajan motiivit opastamiselle ja ohjaamiselle.

Verbaalisen kommunikaation vaikutus on omahoitaja työssä olennaisen tärkeää siitäkkin huolimatta, että nonverbaalisen kommunikaation voidaan todeta olevan merkityksellistä. Sanallinen kommunikaatio mahdollistaa puhumisen, joiden avulla voidaan siirtyä ajassa taaksepäin muistoihin tai puhua tulevaisuudesta. Keskustelemalla vältetään väärinkäsityksiltä, selvittämään lapsen toimintaan johtaneet syyt, ajatukset ja kokemukset. Sanat auttavat lasta jäsentämään ajatuksia, tunteita ja pyrkimyksiä, joita hänellä on. Turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen jälkeen lapsen tarve kommunikointiin lisääntyy, tässä kohtaa omahoitaja on kiinnostunut lapsen sisäisestä elämästä. Omahoitaja toimii lapsen eleiden ja ilmausten tulkkina, osoittaen olevansa kiinnostunut lapsesta ja olevansa halukas jakamaan lapsen kokemuksen hänen kanssaan. Olennaista lapsen käytökseen liittyen ei ole se miten paljon lasta arvostellaan esim. kiltteyden vuoksi, vaan se ettei lapsen tarvitse vuorovaikutuksessa ollessaan miettiä onko hän hyvä vai paha. Lapsen tulisi voida kommunikoida hyväksyvässä ilmapiirissä, sellaisena kuin hän on.

On tilanteita, joissa lapsen on vaikeaa puhua mieltään askarruttavista asioista. Toisaalta lapsella saattaa olla luottamuksellinen suhde vain yhteen ohjaajaan, eikä tämä ole aina läsnä lapsen arjessa. Näissä tilanteissa on osoittanut toimivaksi käytännöksi lapselle oleva **vihko/päiväkirja**, johon hän saa ajatuksensa kirjoittaa mikäli ei jostain syystä pääse tunteitaan käsittelemään. Lapsi antaa kirjoitelmansa ohjaajan luettavaksi, jonka jälkeen asiaa voidaan käsitellä yhdessä keskustelemalla. Vihko/päiväkirja toimii lisääjän antaja akuutille asialle, joka on lapselle tärkeä juuri sillä hetkellä kun hän sen kirjoittaa.

Kaikilla on elämässään jossain vaiheessa huolia, jotka askarruttavat mieltä. Erityisesti iltaisin tulee mieleen usein asioita, joista olemme

huolissamme. Huolet eivät poistu murehtimalla, sen vuoksi kannattaa kokeilla **huolihetki- menetelmää**. Huolihetken tavoitteena on oppia käsittelemään huolia ja pelkoja, jotka saattavat vaikeuttaa nukahtamista tai nukkumista. Huolihetkeä varten varataan aikaa 10-15 minuuttia kerran tai kahdesti päivässä. Huolihetki tulisi toteuttaa paikassa, missä saa rauhassa keskittyä murheiden ja huolten ajattelemiseen. Aika käytetään mieltä vaivaavan asian miettimiseen, ajatuksiin joita huoli aiheuttaa sekä tunteisiin mitä asia itsessä saa aikaan. Asiat kirjoitetaan paperille. Murhetta tai huolta aiheuttavaa asiaa saa ja pitää pohti, mikä merkitys huolella on itselle, millaista pelkoa huoli aiheuttaa, miten huolen voisi selvittää ja milloin huolen voisi ratkaista.

Palaute on oiva tapa keskustella lapsessa tapahtuneesta muutoksesta. Omahoitajan antama palaute on lapselle merkityksellistä, koska lapsi itse ei huomaa muutosta joka hänessä on tapahtunut. Omahoitajana palautetta ei juurikaan saada. Tähän toimii palautteena lapselle annettava tehtävä kirjoittaa **kirje omahoitajalleen**. Kirjeen kirjoittamista varten omahoitaja voi tarvittaessa kirjoittaa lapselle ohjeistuksen. Kirjeen sisällöstä on hyvä pitää omahoitajakeskustelu.

Turvapaikka harjoite kannattaa neuvoa lapselle, kun lapsi haluaa tuntea olonsa turvalliseksi. Turvapaikka harjoite on mielikuvaharjoitus, jossa lasta pyydetään pistämään silmät kiinni ja miettimään jokin sellainen oikea tai mielikuvitteellinen paikka, missä tämä kokee olevansa turvassa ja paikassa lapsen on hyvä olla. Lasta pyydetään miettimään miltä turvapaikassa näyttää, mitä huonekaluja, kasveja jne. hänen turvapaikassaan on. Seuraavaksi lasta pyydetään aistimaan tuoksu, joka turvapaikassa on. Lapselle kerrotaan, että turvapaikassa on helppo hengittää. Lapselta pyydetään miettimään onko turvapaikassa hän yksin

vai onko siellä joku hänen seuranaan. Mitä lapsi tekee turvapaikassa, lasta johdatellaan erilaisilla ehdotuksilla esim. istuuko jonkun lähellä, kuunteleeko veden ääntä tai vaikkapa lintujen laulua. Turvapaikkaa ajatteleamalla voi missä vain siirtyä hetkeksi pois, jos lasta ahdistaa, pelottaa tai hän kokee ikävää. Turvapaikkaan voi palata kerta toisensa jälkeen. Ennen turvapaikasta poistumista on hyvä vetää pari kertaa syvää henkeä.

Omahoitajatyöhön olennaisena osana liittyy *omahoitajakeskustelut* lapsen kanssa. Keskusteluissa olisi hyvä olla *teema*, joista yhdessä lapsen kanssa keskustellaan. Kausikooste tulee käsitellä yhdessä lapsen kanssa, samalla kausikoosteeseen kirjataan lapsen omat mielipiteet kyseisestä ajanjaksosta. Näin lapsi tulee kuulluksi itseään koskevissa asioissa, ja lapsen mielipiteet myös kirjataan ylös. Kausikoosteista nousee hyviä keskustelun teemoja, joten niitä kannattaa omahoitajatyössä hyödyntää. Omahoitajan aloittaessa työskentelyä lapsen kanssa keskusteluja olisi hyvä käydä vähintään viikoittain. Alussa keskustelut ovat tutustumista molemmin puolin, joten syvällisiä keskusteluja ei ole tarpeen käydä. Omahoitajakeskustelujen tukena voi käyttää erilaisia *kortteja*, *Umbrella- työkirjan* materiaalia tai *nuoren kirjaa*, myös omahoitaja voi itse kehitellä oman tavan nuoreen tutustuessaan. Tärkeintä on saada lapsen kanssa luotua omahoitajasuhde, jossa lapsi voi kokea luottavansa omahoitajaansa. Luottamuksellisen suhteen syntyminen mahdollistaa lapsen kiinnittymisen Ravanikotiin. Myöhemmässä vaiheessa lapsen kanssa kannattaa täyttää *itsenäistyvän nuoren työkirjaa*.

Erilaisia työmenetelmiä lapsen kanssa toimimiseen on tarjolla paljon. Tärkeintä omahoitajatyössä on muistaa käyttää omaa persoonaa,

kunnioittaa lasta ja olla lapsen käytettävissä kuunnellen mitä lapsi haluaa kertoa. Lapset ovat tarvitsevia, paljosta vaille jääneitä. Heitä elämä on koetellut nuoresta iästään huolimatta riittävän paljon. Olen keskustellut Ravanikodin lasten kanssa paljon kiintymyssuhteesta, ja siitä millaisena he sen kokevat. Eräs lapsi kuvasi asian näin: ” Ensin olin kuin pieni puun taimi, jossa ei ollut yhtään lehtiä. Nyt kun oon saanut tukea, niin musta on kasvanut iso ja vahva puu lehtineen, joka ei kaadu myrskyssä.”

LÄHTEET

Ekstöm, L., Leppämäki, P. & Vilen, M. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Porvoo: WSOY.

Arnkil, E. A. 2004. Dialogisuus, epävarmuuden sieto ja rajoja ylittävä asiantuntijuus. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 3. Juva: PT-kustannus, 190.

Becker - Weidman, A. 2013. DDP- AAPINEN. Tampere: Tammerprint.

Becker - Weidman, A. & Shell, D. 2008. Auta lasta kiintymään. Tampere: PS-kustannus.

Golding, K. S. 2014. Hoitava kiintymys-terapeuttinen vanhemmuus. Tampere: PS-kustannus.

Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Jyväskylä: PS-kustannus.

Hughes, D. A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Tampere: PT-kustannus.

Jokinen, S. 2004. Rikotusta eheäksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Juusola, M. 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Keuruu: Otava.

Lastensuojelulaki. 2007. L 13.4.2004/ 417 muutoksineen.

Karppinen, S. 2001. Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Teoksessa K. Tervonen- Arnkil (toim.) Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Saarijärvi: Gummerus, 14-20.

Mattila, E. 2009. Ohjaava kuntoutus. Teoksessa Henttinen, K., Iija, A. & Mattila, E. (toim.) Kuuntele minua - mielenterveystyön käytännön menetelmiä. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy, 80.

Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Vantaa: Dark Oy, 29-30.

Mäkelä, J. & Vierikko, I. 2004. Kuinka yhteys löytyy? Theraplay- projekti SOS-lapsikyylissä 2001-2004. Espoo: Erikoispaino. Raportti 2001-2004.

Korhonen, M. 2000. Oma elämäntarina itseymmärryksen välineenä. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja tutkimus. Jyväskylä: PS-kustannus, 57.

Routarinne, S. 2007. Valta ja vuorovaikutus. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.

Salo, S. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa Sinkkonen, J. (toim.) Pesästä lentoon. Vantaa: Dark Oy, 72.

Silvennoinen, M. 2004. Vuorovaikutuksen avaimet. Jyväskylä: Gummerus.

Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Juva: WS Bookwell Oy.

Särkelä, A. 2011. Välittäminen ammattina. Jyväskylä: Bookwell.

Thorén, H. 2014. Terveys ja hyvinvointi. Viitattu 15.5.2015
<http://www.voice.fi/terveysjahyvinvointi/mielenhallintavinkit-jotka-todella-toimivat-paase-eroon-murheista-ja-pelosta/23/66322>